

Suomen hallituksen vastaus kidutuksen ja epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen estämiseksi toimivan eurooppalaisen komitean (CPT) selontekoon sen käynnistä Suomessa 22.9.-2.10.2014.

Kansallinen valvontaelin

8. CPT suosittelee, että ryhdytään toimenpiteisiin eduskunnan oikeusasiamiehen taloudellisten ja henkilöresurssien merkittäväksi lisäämiseksi hänen toimiessaan roolissaan kansallisena valvontaelimenä. Komitea myös esittää harkittavaksi, että oikeusasiamiehen kanslian yhteyteen perustettaisiin erillinen yksikkö tai osasto, joka vastaisi NPM:n toiminnoista.

Monissa maissa kuten Ruotsissa ja Tanskassa NPM on perustettu erilliseksi yksiköksi oikeusasiamiehen yhteyteen. Ratkaisu johtuu siitä, että näissä maissa oikeusasiamiehen toimivaltuuteen sisältyy vain menneisiin tapahtumiin reagoiminen. Toisaalta NPM:lle keskeistä on ennalta ehkäiseminen ja tulevaisuuteen kohdistuvien kannanottojen esittäminen. Jotta erilaiset tulokulmat eivät sekoittuisi toisiinsa, naapurimaissamme nämä toiminnot on organisoitu erilleen.

Suomessa tilanne on toinen. Tulevaisuuteen suuntautuva toiminta, eli perus- ja ihmisoikeuksien edistäminen, on ollut jo perusoikeusuudistuksesta vuodesta 1995 lähtien ylimpien laillisuusvalvojien tehtäväkentän ydin. Tämän vuoksi Suomessa ei ole nähty tarvetta perustaa erillistä NPM -elintä.

Paitsi kansainvälinen valvonta ja raportointi, toinen merkittävä NPM-tehtävän tuoma uudistus on ulkopuolisten asiantuntijoiden, esimerkiksi lääkäreiden käyttö tarkastuksilla. Aikaisemminkin tämä on erilaisin järjestelyin ollut mahdollista, mutta nyt tarkoitus on saada ulkopuoliset asiantuntijat systemaattisemmin osaksi oikeusasiamiehen tarkastusjärjestelmää.

Sitä, millä tavoin oikeusasiamiehen tarkastus- ja muuta toimintaa voitaisiin kehittää, oikeusasiamies Petri Jääskeläinen on käsitellyt puheenvuorossaan äskettäin julkaistussa Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomuksessa vuodelta 2014.

<http://www.oikeusasiamies.fi/dman/Document.phx?documentId=wy15315115910430&cmd=download>

Poliisilaitokset

9. Yleisesti ottaen vuoden 2008 käynnin jälkeen ei ole tehty merkittäviä muutoksia lainsäädännöllisiin puitteisiin, jotka säätelevät poliisin toimesta tapahtuvia henkilöiden pidätyksiä.

Poliisia koskeva kansallista lainsäädäntöä on uudistettu siten, että uudet esitutkintalaki (805/2011), pakkokeinolaki (806/2011) ja poliisilaki (872/2011) tulivat voimaan 1.1.2014. Kokonaisuudistuksen myötä viranomaisten toimivaltuuksista säädetään mainituissa laeissa aiempaa täsmällisemmin ja kattavammin, toisaalta perus- ja ihmisoikeuksien suoja ja toisaalta rikostorjunnan tarpeet huomioon ottaen. Yksilön oikeuksien ja velvollisuuksien perusteita koskevaa sääntelyä on nostettu asetuksesta lakeihin. Lisäksi uusiin lakeihin on otettu aiempaa olennaisesti täsmällisemmät ja laajemmat

säännökset poliisitoiminnassa noudatettavista periaatteista. Uusina periaatteina säädetään mm. perus- ja ihmisoikeuksien kunnioittamisesta sekä tarkoitussidonnaisuuden periaatteesta.

Poliisin toimivalta henkilön vapauden menetyksiin liittyen on voimassa olevissa poliisi- ja pakkokeinolaissa asiallisesti säännelty samansisältöisesti kuin selonteossa viitatuissa, kumotuissa pakkokeino- (450/1987) ja poliisilaissa (493/1995).

Myös voimassa olevan lain mukaan poliisilla on oikeus pidättää rikoksesta epäilty henkilö laissa säädetyn edellytyksin enintään 96 tunniksi (pakkokeinolain 2 luvun 7 § ja 3 luvun 4 §). Lisäksi poliisilla on oikeus ottaa henkilö kiinni enintään 24 tunnin ajaksi hänen henkilöllisyytensä selvittämiseksi tai hänen suojaamiseen henkeä, ruumiillista koskemattomuutta, turvallisuutta tai terveyttä välittömästi uhkaavalta vaaralta (poliisilain 2 luvun 1 § ja 2 §). Poliisilla on myös oikeus ottaa henkilö kiinni enintään 12 tunnin ajaksi koti- tai julkisrauhan suojaamiseksi (poliisilain 2 luvun 5 §) ja enintään 24 tunnin ajaksi yleiseen järjestykseen kohdistuvan häiriön estämiseksi tai lopettamiseksi (poliisilain 2 luvun 10 §).

12. Komitea kehottaa Suomea varmistamaan, että kiinnioton yhteydessä noudatetaan ilmoittamista koskevia säännöksiä (erityisesti 48 tunnin aikarajaa, jonka puitteissa ilmoittamista saa viivyttää).

Poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetun lain (841/2006; jäljempänä putkalaki) 2 luvun 2 §:n mukaan tutkintavangille on varattava tilaisuus ilmoittaa läheiselleen tai muulle henkilölle vapaudenmenetyksestään. Pidätetyn ja kiinni otetun vapaudenmenetyksestä on ilmoitettava pidätetyn ja kiinni otetun osoituksen mukaan hänen läheiselleen tai muulle henkilölle. Jos ilmoittamisesta on erityistä haittaa rikoksen selvittämiseksi, *pidättämisestä* ilmoittamista voidaan päällystöön kuuluvan poliisimiehen päätöksellä lykätä enintään kaksi vuorokautta kiinniottamisesta ja *kiinniottamisesta* ilmoittamista voidaan lykätä tai se voidaan jättää tekemättä. Ilmoitusta ei saa ilman erityistä syytä tehdä vastoin pidätetyn tai kiinni otetun tahtoa.

Poliisihallituksen selvityksen mukaan ilmoittamatta jättäminen on erittäin poikkeuksellista. Nykyisessä laissa ilmoittamatta jättäminen on rajattu kestoltaan lyhyisiin kiinniottoihin ja ilmoittamisen lykkääminen tilanteisiin, joissa ilmoittamisesta olisi erityistä haittaa rikoksen selvittämiseksi. Esimerkkinä voidaan mainita tilanne, jossa lähiomainen on epäiltynä samasta teosta tai tekokokonaisuudesta kuin pidätetty. Tällöin lähiomaiselle ilmoittaminen saattaa aiheuttaa edellä mainitussa pykälässä tarkoitettua erityisen haitan rikoksen selvittämiseksi. Pidätetyllä on kuitenkin aina oikeus ilmoittaa tilanteestaan avustajalleen. Erityinen haitta on aina pystyttävä tarvittaessa perustelemaan, joten jo tällä ilmoittamatta jättäminen tai sen lykkääminen rajautuvat tilanteisiin, joissa se on ehdottoman tärkeää rikostutinnan kannalta. Viime kädessä tutkinnanjohtaja tekee päätöksen asiassa.

Poliisihallituksen mukaan ilmoittamisen lykkäämisen aikarajan noudattamiseen tullaan kiinnittämään huomiota poliisin sisäisessä laillisuusvalvonnassa.

Lisäksi esitutinnan ollessa kesken poliisilla on pakkokeinolain (806/2011) 4 luvun 11 §:ssä säädetyn edellytyksin mahdollisuus rajoittaa vapautensa menettäneen henkilön yhteydenpito muuhun henkilöön, jos on syytä epäillä, että yhteydenpito vaarantaa kiinniottamisen, pidättämisen

tai tutkinta-vankeuden tarkoituksen. Yhteydenpitoa tutkintavangin asiamiehen kanssa ei saa rajoittaa. Yhteydenpitoa lähiomaisen tai muun läheisen kanssa ja edustuston kanssa voidaan rajoittaa ainoastaan rikoksen selvittämiseen liittyvistä erityisen painavista syistä. Yhteydenpitoa lähiomaiseen saadaan rajoittaa vain siinä määrin kuin se on välttämätöntä kiinniottamisen, pidättämisen tai tutkintavankeuden tarkoituksen toteuttamiseksi.

Komitea suosittelee luopumaan käytännöstä, jonka mukaan ilmoitus katsotaan ulkomaalaisen kohdalla tehdyksi lähetystölle ja/tai konsulaatille tehtävällä ilmoituksella.

Putkalain 2 luvun 2 §:n mukaan tutkintavangille on varattava tilaisuus ilmoittaa läheiselleen tai muulle henkilölle vapaudenmenetyksestään. Pidätetyn ja kiinni otetun vapaudenmenetyksestä on ilmoitettava pidätetyn ja kiinni otetun osoituksen mukaan hänen läheiselleen tai muulle henkilölle. Putkalain 7 luvun 6 §:n mukaan ulkomaisella vapautensa menettäneellä on oikeus olla yhteydessä hänen kotimaataan edustavaan diplomaattiseen edustustoon tai konsuliedustustoon, jollei yhteyksiä ole pakkokeinoin lain 4 luvun mukaisesti rajoitettu.

Poliisihallitus on antanut 1.4.2014 ohjeen poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta (2020/2013/5490), jossa asiaa on sivuttu. Ohjeen kohdan 2.1 mukaan ulkomaalaisen vapautensa menettäneen osalta poliisin tietojärjestelmään kirjataan vapauden menettämisen perusteen ohella mm. suoritettut ilmoitukset vapautensa menettäneelle, muille henkilöille ja viranomaisille. Ulkomaalaisen vapautensa menettäneen osalta kirjataan lisäksi merkinnät yhteydenotto-oikeuden ilmoittamisesta edustustoon. Suoritettut ilmoitukset tai peruste sille, että ilmoitusta ei ole tehty tai sen tekemistä on lykätty, kirjataan myös tietojärjestelmään.

Mainitun ohjeen kohdassa 2.5 ohjeistetaan tilanteista, joissa poliisilla on velvollisuus joko Wienin konsulisuhteita koskevaan yleissopimuksen tai kahdenvälisen konsulisopimusten nojalla ilmoittaa vapaudenmenetyksestä vapautensa menettäneen kotimaan edustustoon. Wienin sopimukseen liittyneiden maiden kansalaisilla on oikeus pyytää ilmoittamaan oman maansa edustustolle vapaudenmenetyksestä. Ilmoitus on siis tehtävä, jos vapaudenmenetyksen kohteeksi joutunut henkilö sitä pyytää ja tästä oikeudesta on ilmoitettava vapautensa menettäneelle.

Suomella on myös kahdenvälisiä konsulisopimuksia Venäjän, Unkarin, Puolan ja Romanian kanssa, jotka velvoittavat viranomaisen tekemään ilmoituksen viimeistään kolmen päivän kuluessa vapaudenmenetyksestä kyseisen maan tšekäläiseen edustustoon.

Ilmoitusvelvollisuutta noudatettaessa ja tietoja annettaessa poliisi ottaa huomioon mm. turvapaikanhakijoiden suojaksi laaditut salassapitosäännökset. Viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain (621/1999) 24 §:n 1 momentin 24 kohdan mukaan asiakirjat, jotka koskevat pakolaista tai turvapaikan, oleskeluluvan tai viisumin hakijaa ovat salassa pidettäviä, jollei ole ilmeistä, että tiedon antaminen niistä ei vaaranna pakolaisen tai hakijan tai näiden läheisten turvallisuutta. Jo pelkästään tieto turvapaikanhakijan oleskelusta Suomessa voi olla salassa pidettävä seikka. Edellä mainittujen konsulisopimusten mukaista ilmoitusta vapautensa menettäneen kotimaan edustustoon ei tehdä niissä tapauksissa, joissa henkilö ilmoittautuu turvapaikanhakijaksi eikä anna lupaa vapaudenmenetyksestä ilmoittamiseen.

Poliisihallituksen mukaan hallinnollista ohjeistusta tullaan tarkentamaan ohjeen päivityksen yhteydessä siten, että ulkomaalaisen kohdalla ilmoitus lähetystöön ja/tai konsulaattiin ei korvaa vapautensa menettäneen läheiselle tehtyä ilmoitusta.

13. CPT kannustaa Suomen viranomaisia jatkuvaan valppauteen sekä huolehtimaan siitä, että kaikilla poliisin kiinni ottamilla henkilöillä (mukaan luettuina ulkomaan kansalaisilla) on täysimääräinen oikeus avustajan käyttämiseen heti kiinni ottamisen alusta alkaen.

Esitutkintalain (805/2011) 4 luvun 10 §:n mukaan asianosaisella on oikeus käyttää valitsemaansa avustajaa esitutkinnassa. Rikoksesta epäillylle on ilmoitettava mainitusta oikeudesta siten kuin 16 ja 17 §:ssä säädetään. Esitutkintaviranomaisen on muutenkin selvittävään rikokseen, rikoksen selvittämiseen ja asianosaisen henkilöön liittyvät seikat huomioon ottaen huolehdittava siitä, että asianosaisen oikeus käyttää avustajaa tosiasiallisesti toteutuu hänen sitä halutessaan tai oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin turvaamisen sitä edellyttäessä.

Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) 2 luvun 1 §:n 3 momentin mukaan epäillylle on määrättävä puolustaja viran puolesta, kun: 1) epäilty ei kykene puolustamaan itseään; 2) epäilty, jolla ei ole puolustajaa, on alle 18-vuotias, jollei ole ilmeistä, ettei hän tarvitse puolustajaa; 3) epäillyn valitsema puolustaja ei täytä puolustajalle asetettavia vaatimuksia tai kykene asianmukaisesti puolustamaan epäiltyä; tai 4) siihen on muu erityinen syy. Em. tapauksissa tutkinnanjohtajan tai syyttäjän on tehtävä tuomioistuimelle esitys puolustajan määräämisestä rikoksesta epäillylle,

Poliisihallituksen ohjeen kohdan 2.4 mukaan rikoksesta epäillylle, joka on otettu kiinni, pidätetty tai vangittu, on viipymättä ilmoitettava oikeudesta käyttää avustajaa esitutkinnassa.

Säilöön otettujen ulkomaalaisten kohtelusta ja säilöönottoyksiköistä annetun lain (116/2002) 5 §:n mukaan ulkomaalaiselle on viipymättä tiedotettava hänen säilöönottojärjestelyistään sekä hänen oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan. Nämä tiedot on mahdollisuuksien mukaan annettava kirjallisina sellaisella kielellä, jota asianomainen henkilö ymmärtää. Poliisihallituksen selvityksen mukaan säilöönottopäätöstä tiedoksi annettaessa säilöön otetulle ilmoitetaan oikeudesta pitää yhteyttä avustajaansa. Oikeuksien ilmoittamisen kannalta ei ole merkitystä sillä, onko henkilö sijoitettu säilöönottoyksikköön vai poliisin pidätystiloihin tai poikkeuksellisesti lyhytaikaisesti Rajavartiolaitoksen pidätystiloihin.

Poliisihallituksen mukaan poliisin noudattama käytäntö on jo tällä hetkellä komitean suosituksen mukainen. Sisäisissä koulutuksissa ja valvonnassa oikeuden täysimääräiseen toteutumiseen tullaan jatkossakin kiinnittämään huomiota.

14. CPT suosittelee, että ryhdytään toimenpiteisiin, joilla

- helpotetaan pääsyä lääkärin ja erityisesti erikoislääkärin hoitoon (ml. psykiatrinen ja hammashoito) ja tarjotaan ympärivuorokautiset sairaanhoitajan palvelut Pasilan poliisivankilassa;

- helpotetaan merkittävästi pääsyä lääkäriin ja varmistetaan sairaanhoitajan säännöllinen läsnäolo kaikissa muissa vierailun kohteena olleissa poliisivankiloissa (Espoo, Imatra, Kuopio, Lahti ja Vantaa);

Putkalain 5 luvun 1 §:n mukaan vapautensa menettäneellä on oikeus hänen lääketieteellisten tarpeidensa mukaiseen terveyden- ja sairaanhoitoon. Poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetun Poliisihallituksen ohjeen kohdassa 5.1 korostetaan, että vapautensa menettäneelle on tarpeen mukaan järjestettävä mahdollisuus sairaanhoitohenkilökunnan tai psykologin tapaamiseen, hankittava lääkärin apua ja sairaanhoitoa sekä lääkärin määräämä lääkitys. Tällaisia terveydenhoitopalveluja on poliisilaitos järjestää käyttäen hyväkseen oman alueensa terveydenhuollon palveluja tarjoavia yksiköitä.

Pasilan poliisivankilassa on saatavissa lääkäriambulanssitasoinen sairaanhoitopalvelu ympärivuorokautisesti muutaman minuutin hälytysajalla sairaalan poliklinikalta, joka sijaitsee muutaman kilometrin päässä.

Komitea suosittelee, että kaikille vapautensa menettäneille henkilöille tehdään lääkärin tai lääkärille raportoivan sairaanhoitajan tarkastus 24 tunnin kuluessa heidän saapumisestaan poliisivankilaan.

Putkalain 5 luvun 5 §:ssä säädetään vapautensa menettäneen terveydenhuollosta. Terveydenhuollon järjestää se kunta tai sairaanhoitopiirin kuntayhtymä, jonka toimintayksikössä hoidon järjestäminen on tarkoituksenmukaista. Hoidon edellyttämissä järjestelyissä poliisi ja vapautensa menettäneen kotikunta toimivat yhteistyössä.

Suomessa asuvien henkilöiden terveydenhoito mukaan lukien terveystarkastukset ovat terveydenhuoltopalveluja tarjoavien kunnallisten tai kuntaliittymien terveystarkastusten väestövastuista toimintaa. Vapautensa menettäneille järjestetään aina tarvittava lääketieteellinen hoito ja konsultaatio matalalla kynnyksellä, vaikka kaikille poliisin tiloissa säilytettävälle vapautensa menettäneille ei järjestetäkään terveystarkastusta, jollei siihen ole lääketieteellistä perustetta.

Komitea kannustaa jälleen Suomen viranomaisia tarjoamaan säännöllisiä ensiavun kertauskursseja kaikille poliiseille, jotka työskentelevät poliisivankiloiden säilytysalueilla.

Poliisivankiloiden vartijoiden peruskoulutukseen sisältyy ensiapukoulutusta. Poliisin palveluksessa olevia henkilöitä ja vartijoita koulutetaan Poliisihallituksen 19.12.2014 antaman ohjeen "Ensiapuvalmius poliisihallinnossa" (POL-2014-16909) mukaisesti. Ohjeessa linjataan poliisin ensiapukoulutuksen ja ensiapuvarusteiden vähimmäistaso, jotta poliisin yksiköiden ensiapuvalmius on kansallisen työturvallisuuslain edellyttämällä tasolla. Poliisin yksiköt ovat vastuussa siitä, että henkilöstöllä on työtehtäviin nähden riittävä ensiapuvalmius sekä asianmukaiset ensiapuvarusteet. Ohjeen mukaan poliisin yksiköiden työsuojelutoimijoiden tulee seurata ensiapuvalmiuden toteutumista yksiköissä. Poliisin valtakunnallinen työsuojelun keskustoimikunta puolestaan seuraa toteutusta valtakunnallisella tasolla.

15. CPT toistaa suosituksensa, että on ryhdyttävä toimenpiteisiin sen varmistamiseksi, että pidätetyillä/poliisiin kiinni ottamalla henkilöillä on todellinen oikeus tulla halutessaan tutkituksi valitsemansa lääkärin toimesta (sen lääkärintarkastuksen lisäksi, jonka poliisin kutsuma lääkäri on suorittanut) niin, että pidätetyn henkilön valitseman lääkärin tarkastus voidaan suorittaa hänen omalla kustannuksellaan.

Putkalain 5 luvun 6 §:n mukaan vapautensa menettäneellä on oikeus poliisin järjestämän lääkärin luvalla omalla kustannuksellaan saada lääkitystä, tutkimusta ja muuta terveydenhuoltoa säilytystilassa, jollei siitä aiheudu vaaraa vapautteen kohdistuvan toimenpiteen tarkoitukselle.

Suomessa poliisi turvautuu kiinni otettujen lääkärintarkastuksissa pääsääntöisesti yleiseen terveyskeskuspalveluun. Vapautensa menettänyt henkilö viedään terveyskeskukseen, jossa kuka tahansa vuorossa oleva laillistettu ja virkavastuulla toimiva lääkäri suorittaa tarkastuksen. Joissakin poikkeustapauksissa voidaan terveyskeskuksesta kutsua kulloinkin päivistävä lääkäri poliisin tiloihin tarkastusta suorittamaan, mutta tämä on suhteellisen harvinaista. Lääkärit ole palvelussuhteessa poliisiin eikä poliisi valitse heitä. Poliisihallitus pitää jossain määrin epätarkoituksenmukaisena, että vapautensa menettäneelle henkilölle suoritettaisiin terveyskeskuslääkärin tarkastuksen lisäksi toinen yleislääkäritasoinen lääkärintarkastus henkilön itsensä nimeämän lääkärin toimesta. Tästä huolimatta Poliisihallituksen mukaan ei ole estettä sille, että vapautensa menettänyt kutsuu omalla kustannuksellaan valitsemansa lääkärin säilytystilaan, jos tarkastukselle on olemassa edes jonkinlaisia perusteita, eikä kyse ole tutkinnan haittaamistarkoituksesta.

Poliisin kutsuma tai järjestämä yleislääkäri lähettää henkilön tarpeen mukaan edelleen erikoislääkärin hoitoon. Vapautensa menettäneellä on oikeus omalla kustannuksellaan saada lääkitystä, tutkimusta ja muuta terveydenhuoltoa säilytystilassa tai tarvittaessa säilytystilan ulkopuolella poliisin järjestämän lääkärin läheteellä ja lääketieteellisen arvion pohjalta.

16. Komitea on suositellut, että vapautensa menettäneen oikeuksista annettavan tiedotteen saatavuus myös vierailta kielillä varmistetaan. Komitea on pyytää vahvistusta siitä, että tiedotteen englanninkielisessä versiossa ollut virhe on korjattu.

Putkalain 2 luvun 3 §:n mukaan vapautensa menettäneelle on viipymättä hänen saavuttuaan säilytystilaan tiedotettava sen oloista sekä vapautensa menettäneiden oikeuksista ja velvollisuuksista. Tietoja on oltava saatavana yleisimmin käytetyillä kielillä säilytystilassa olevien vapautensa menettäneiden tarpeiden mukaan. Ulkomaiselle vapautensa menettäneelle on tiedotettava mahdollisuudesta olla yhteydessä kotimaansa edustustoon. Ulkomaiselle vapautensa menettäneelle on mahdollisuuksien mukaan annettava tulkitsemisapua. Vapautensa menettäneiden saatavilla on oltava kokoelma vapautensa menettäneitä koskevista säännöksistä. Vapautensa menettäneellä on oikeus pitää koko vapaudenmenetyksen ajan hallussaan hänelle esitutkintalain nojalla annettu kirjallinen ilmoitus hänen oikeuksistaan.

Esitutkintalain 4 luvun 17 §:ssä säädetään velvollisuudesta ilmoittaa viipymättä rikoksesta epäillylle hänen oikeuksistaan vapaudenmenetyksen yhteydessä. Vapautensa menettäneelle on annettava ilmoitus oikeuksista kirjallisena epäillyn käyttämällä kielellä.

Säilöön otettujen ulkomaalaisten kohtelusta ja säilöönottoyksiköistä annetun lain (116/2002) 5 §:n mukaan ulkomaalaiselle on viipymättä tiedotettava hänen säilöönottojärjestelyistään sekä hänen oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan. Nämä tiedot on mahdollisuuksien mukaan annettava kirjallisina sellaisella kielellä, jota asianomainen henkilö ymmärtää.

Poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetun ohjeen kohdan 2.6 mukaan vapautensa menettäneelle on viipymättä hänen saavuttuaan säilytystilaan tiedotettava säilytystilan oloista antamalla hänelle vapautensa menettäneen oikeuksista ja velvollisuuksista kertova lomake, poliisivankilan järjestyssääntö sekä poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annettu ohje.

Poliisihallituksen antaman selvityksen mukaan lomake vapautensa menettäneen oikeuksista ja velvollisuuksista on laadittu suomen ja ruotsin lisäksi 15 vieraalla kielellä (arabia, englanti, espanja, italia, latvia, liettua, puola, ranska, romania, somali, sorani, turkki, valkovenäjä, venäjä, viro). Lomake löytyy mm. poliisin valtakunnallisen sisäisen intranetin ohjekirjastosta, josta se on koko poliisihallinnon luettavissa ja tulostettavissa. Lomakkeet oheistetaan tämän vastauksen liitteeksi.

Jos lomaketta ei ole saatavilla vapautensa menettäneen käyttämällä kielellä, tulee tarpeen mukaan käyttää tulkkia. Poliisihallitus on viimeksi syksyllä 2014 kiinnittänyt poliisilaitosten huomiota lomakkeiden saatavilla pitämisen tarkastaessaan poliisivankiloita ja tulee kiinnittämään asiaan huomiota sisäisessä laillisuusvalvonnassa myös jatkossa.

Poliisihallitus vahvistaa, että lomakkeen englanninkielisessä versiossa ollut valitettava väärinymmärryksiin johtava virhe on korjattu.

17. Komitea pyytää Suomen viranomaisten havaintoja Pasilan poliisivankilassa haastatellun 15-vuotiaan pojan väitteeseen koskien poliisin menettelyä kuulustelun järjestämisessä ja tunnustamisen vastaanottamisessa.

Poliisihallitus on pyytänyt asiasta selvitystä Helsingin poliisilaitokselta. Selvitysten mukaan komitean tarkastuskäynnin aikana on Helsingin poliisivankilassa ollut kiinniotettuna neljä 15-vuotiasta poikaa. Koska komitean selonteosta ei selviä, ketä poikaa siinä tarkoitetaan, Helsingin poliisilaitoksessa on selvitetty kunkin tarkastusaikana kiinniotetun 15-vuotiaan pojan osalta tiedot kuulustelujen järjestämisestä kuulustelupöytäkirjatietojen ja poliisilaitoksen rikostorjuntayksikön antaman selvityksen perusteella.

Alaikäisen rikoksesta epäillyn kuulustelun järjestämiseen ja siihen liittyviin ilmoituksiin liittyvät keskeiset säännökset on kirjattu esitutkintalain 7 lukuun. Helsingin laitoksen selvitysten mukaan kaikkien neljän rikoksesta epäillyn huoltajalle on ilmoitettu kuulusteluista esitutkintalain 7 luvun 15 §:n edellyttämin tavoin. Kaikille neljälle on myös ilmoitettu esitutkintalain 7 luvun 11 §:n mukaisesti oikeudesta kutsua paikalle kuulustelutodistaja ja esitutkintalain 7 luvun 10 §:n vaatimin tavoin oikeudesta käyttää avustajaa.

Esitutkintalain 7 luvun 16 §:n mukaan alaikäisen kuulustelusta tulee ilmoittaa sosiaaliviranomaiselle ja varattava tilaisuus lähettää edustajansa kuulusteluun, jollei tämä ole ilmeisen tarpeetonta. Helsingin laitoksen selvityksen mukaan yhden rikoksesta epäillyn asiakirjoista ei selviä, onko kuulusteluista ilmoitettu sosiaaliviranomaiselle tai onko sosiaaliviranomainen ollut kuulustelussa läsnä. Yhden kiinniotetun osalta asiakirjoista ei selviä, onko sosiaaliviranomainen ollut

läsnä *koko* kuulustelun ajan. Myöskään esitutkintalain 7 luvun 11 §:n kuulustelutodistajan läsnäoloa ei ole todettavissa yhden kiinniotetun kolmannen kuulustelun osalta, vaikka selvityksen mukaan kuulustelusta on ilmoitettu rikoksesta epäillyn avustajalle ja sosiaaliviranomaiselle.

Poliisihallituksen mukaan kyseisissä tapauksissa ei ole ainakaan asiakirjamerkintöjen perusteella kaikilta osin menetelty esitutkintalain mukaisesti. Poliisihallitus tulee jatkossa kiinnittämään laillisuusvalvonnassaan huomiota siihen, että alaikäisten rikoksesta epäiltyjen oikeusturvaa koskevien säännöksiä noudattamisessa ja niitä koskevassa dokumentoinnissa noudatetaan erityistä huolellisuutta ja tarkkuutta.

Kaikille kiinniotetuille on selvitysten ja kuulustelupöytäkirjojen mukaan ilmoitettu oikeudesta käyttää esitutkinnassa avustajaa. Kiinniotetut ovat kuitenkin kuulustelupöytäkirjojen kirjausten mukaan luopuneet oikeudestaan avustajaan ja myös tunnustaneet heihin kohdistuneita rikosepäilyjä. Oikeudesta käyttää avustajaa voidaan luopua vain, jos se tapahtuu vapaaehtoisesti, yksiselitteisesti ja tietoisena luopumisen seurauksista ja eikä luopuminen ole vastoin tärkeää julkista etua. Helsingin laitoksen selvityksen mukaan toimintatapoja on avustajan käytön osalta muutettu siten, että vapautensa menettäneellä nuorelle hankitaan jatkossa aina kuulusteluun avustaja.

CPT myös suosittelee, että laaditaan erityinen tiedote, jossa määritellään kiinni otettujen nuorten erityisasema ja viitataan avustajan/jonkun toisen luotetun aikuisen läsnäoloon. Tämä tiedote annettaisiin kaikille poliisin säilöön otetuille nuorille henkilöille. Erityisesti olisi huolehdittava tietojen antamisesta niin, että ne tulevat ymmärretyiksi. Komitea on suositellut, että nuorten vapautensa menettäneiden henkilöiden asianmukainen kohtelu varmistetaan

Putkalain 1 luvun 4 §:n mukaan alle 21-vuotiaana rikoksensa tehneen tai muusta syystä kuin rikoksen johdosta alle 21-vuotiaana kiinni otetun iästä ja kehitysvaiheesta johtuviin tarpeisiin on kiinnitettävä erityistä huomiota. Lisäksi esitutkinta-, pakkokeino- ja poliisilakeihin sisältyy erinäisiä säännöksiä alaikäisen erityisasemasta.

Poliisihallituksen mukaan kaikessa alaikäisiin henkilöihin kohdistuvassa poliisitoiminnassa otetaan huomioon henkilön iästä ja kehitysvaiheesta johtuvat erityistarpeet. Alaikäisiin liittyvissä asioissa poliisi mm. toimii lakisääteisesti säännönmukaisesti yhteistyössä sosiaaliviranomaisten kanssa.

Poliisihallituksessa harkitaan alaikäisen vapautensa menettäneen henkilön oikeuksista laadittavan erillisen lomakkeen/tiedotteen tarpeellisuutta viimeistään päivitettäessä Poliisihallituksen ohjetta poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta.

19. CPT suosittelee, että Suomen viranomaiset ryhtyvät toimenpiteisiin selonteossa mainittujen puutteiden korjaamiseksi. Remontin yhä jatkuessa Pasilan poliisivankilassa olisi pyrittävä sijoittamaan kiinni otetut henkilöt jo kunnostettuihin sellihin.

Putkalain 3 luvun 3 §:n mukaan vapautensa menettäneiden käytössä tulee olla asianmukaiset majoitus- ja peseytymistilat. Säilytystiloja rakennettaessa ja korjattaessa varsinaiset majoitustilat on varustettava siten, että ne vastaavat yleisessä rakennuslainsäädännössä asuintiloille asetettuja vaatimuksia.

Poliisihallituksen mukaan toimenpiteisiin poliisivankiloiden olosuhteiden parantamiseksi on ryhdytty. Poliisihallitus on tehnyt Senaatti-kiinteistöjen kanssa sopimuksen vapauteensa menettäneiden tilojen kunnostamisesta ja varustetason nostamisesta tämän päivän vaatimusten tasolle. Muutostyöt kohdistuvat seuraaviin seikkoihin: paloturvallisuuden parantaminen (automaattinen sammutinjärjestelmä), sellien näköesteellä suojatut wc-tilat, sellien lvi-sähkövarustuksen lisääminen mm. televisiota ja radiota varten, aktiivitoimintotilat, ulkoilutilojen lisääminen, tapaamistilojen parantaminen eri tapaamismuodot huomioiden ja liikuntarajoitteisille tarkoitettujen esteettömien sellien rakentaminen suurimpiin poliisivankiloihin.

Ensimmäisenä kohteena toteutettiin Pasilan poliisivankila, jossa muutostöiden laajuutta rajoitti merkittävästi se, että suurin osa vankilan säilytyskapasiteetista tuli olla käytössä muutostöiden ajan. Tästä huolimatta isoon osaan selleistä (36 kpl) saatiin toteutettua laajat muutostyöt. Pasilan poliisivankilan muutostöiden valmistumisen jälkeen parhaiten varustetut sellit ovat olleet niiden henkilöiden käytössä, joiden säilytysajat ovat pisimmät. Kiinniotettujen henkilöiden säilytysaika on poliisivankiloissa jää alle 24 tuntiin. Vapaudenmenetyksen pituuden lisäksi eri säilöönnottoerusteet asettavat säilytystiloille ja niiden varustelulle erilaisia vaatimuksia.

Poliisissa on käynnissä useita koko poliisiasemaa koskevia peruskorjaushankkeita, joiden yhteydessä myös poliisivankilat uudistetaan. Näiden toimipaikkojen osalta korjausaste voidaan nostaa erittäin korkealle, koska niissä ei ole toimintaa muutostöiden ajan (mm. Lahti, Lappeenranta). Peruskorjauskohteiden lisäksi poliisi on saamassa uusia toimitiloja uudisrakennushankkeiden myötä (mm. Kotka ja Joensuu). Uudisrakennushankkeissa tämän päivän vaatimukset voidaan huomioida vielä paremmin kuin peruskorjauskohteissa. Tavoitteena on, että kaikki poliisin säilytystilat ovat kunnostettu viimeistään vuoden 2017 loppuun mennessä.

21. CPT suosittelee, että kaikille poliiseille Suomessa annetaan päihtyneiden henkilöiden hoitoa koskevaa erikoiskoulutusta. Lisäksi CPT toistaa suosituksensa, että tehdään järjestelyt sen varmistamiseksi, että paikalle saadaan nopeasti sairaanhoitaja silloin, kun päihtyneitä henkilöitä säilytetään poliisilaitoksilla. Henkilökunnan läsnäoloa ja heidän suorittamaansa valvontaa on myös lisättävä näissä tapauksissa.

Poliisin perustutkintoon sisältyvään yleisen poliisiopin oppiaineeseen sisältyy opetusosio, jossa paneudutaan muun ohella päihtyneiden henkilöiden kohtaamiseen, säilöönpanoon ja säilöissäpitoon liittyviin kysymyksiin.

Poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetun Poliisihallituksen ohjeen kohdan 1.3 mukaan päihtyneenä säilöön otettua on kohdeltava hänen päihtymysasteensa edellyttämällä tavalla. Jos päihtyneen tiedetään esimerkiksi kaatuneen, eikä hänen toimittamistaan hoitoon ole pidettävä perusteltuna, koska hänen reagointinsa on vaikuttanut normaalilta hänen päihtymystilaansa nähden, valvontahenkilöstön on erityisesti tarkkailtava tällaisen henkilön kuntoa ja hengitystä säilöissäpidon aikana. Lisäksi erityistä huomiota on kiinnitettävä vapautensa menettäneen poikkeavaan levottomuuteen tai pitkäaikaiseen liikkumattomuuteen. Kaikkia päihtyneitä säilöönnotettuja tulee pyrkiä valvomaan erityisen tarkasti kiinniottoerusteesta huolimatta.

Poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annettuun ohjeeseen on sisällytetty liite 4 sairauksien ja vammojen toteamisesta, jossa on annettu ohjeita muun muassa päihtymystilaa oireiltaan muistuttavien sairauksien tunnistamiseksi ja tajunnantason mittaamiseksi.

Poliisihallituksen mukaan päihtyneiden henkilöiden käsittelyyn liittyvä osaaminen on poliisissa lähtökohtaisesti hyvällä tasolla. Lisäksi viitataan kohdassa 14 olevaan vastaukseen.

Sairaanhoitopalveluiden saatavuuden osalta Poliisihallitus toteaa, että kunnallisissa terveyskeskuksissa on ympärivuorokautinen päivystys, joten käytännössä sairaanhoitopalvelua on saatavissa tarpeen vaatiessa nopeasti sellaisiin poliisilaitoksiin, joissa säilytetään päihtyneitä.

22. CPT haluaisi saada tarkempaa tietoa (sosiaali- ja terveyspalveluiden uudelleen organisointia koskevasta lakiluonnoksesta, joka muun muassa siirtäisi vastuun poliisin säilössä olevien päihtyneiden henkilöiden hoidosta alueellisille terveysviranomaisille) ja sen suunnittelusta aikataulusta.

Valmisteilla oleva sosiaali- ja terveyspalveluiden uudelleen organisointia koskeva laki ei tule vaikuttamaan poliisin säilössä olevien päihtyneiden henkilöiden hoitovastuuseen. Poliisin säilöönottamat henkilöt kuuluvat edelleen julkisen terveydenhuollon piiriin.

Hätäkeskustoiminnasta vastaavat viranomaiset antavat omia toimialojansa koskevia hätäkeskustehtäviä koskevat ohjeet. Sosiaali- ja terveysministeriö on antanut hätäkeskustoiminnasta annetun lain (692/2010) mukaisesti hätäkeskuslaitokselle ohjeet sosiaali- ja terveydenhuollon alalle kuuluvista hätäkeskustehtävistä ja ne on sovitettu yhteen poliisin vastaavien ohjeiden kanssa. Ohjeet koskevat myös päihtymystä ja myrkytystiloja sekä työnjakoa poliisin ja sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstön välillä. Päivystysasetuksen (782/2014) mukaan päivystysyksikköön hakeutuneen tai sinne tuodun (esimerkiksi poliisin tuoman) päihtyneen henkilön hoidontarve on arvioitava päivystysyksikössä. Päihtymys ei saa estää henkilön hoidon tarpeen arviointia tai hoidon järjestämistä.

23. Käydessään sisäministeriössä valtuuskunta kuuli, että Töölön aseman uudelleen rakentamista oli suunniteltu. CPT haluaisi saada lisää tietoja näistä suunnitelmista.

Tilojen omistajan Helsingin kaupungin suunnittelema säilytystilojen putkiremontti ei ole toteutumassa, mutta tilojen paloturvallisuuden edistämiseksi etsitään keinoja parantaa muutoin säilytystilojen turvallisuutta.

24. CPT suosittelee, että poliisi lopettaa tällaisten keinojen käytön välittömästi. Periaatteessa rajoittamiskeinoja tulisi käyttää lääketieteellisessä ympäristössä, ei poliisilaitoksessa. Lisäksi tämä on tehtävä ainoastaan lääkärin määräyksestä ja lääkintähenkilöstön toimesta sekä noudattamalla asianmukaisia suojakeinoja (esimerkiksi edellä lueteltuja).

Poliisilain 2 luvun 20 §:n mukaan virkatehtävän kohteena olevan henkilön liikkuma- tai toimintavapautta saadaan rajoittaa käsiraudat laittamalla, muovista sidettä käyttämällä tai muulla vastaavalla tavalla, jos rajoittaminen on välttämätöntä virkatehtävän suorittamisen yhteydessä henkilön karkaamisen estämiseksi, väkivaltaisen käyttäytymisen hillitsemiseksi tai uhkaavan

väkivallan torjumiseksi. (1 momentti). Liikkuma- tai toimintavapauden rajoittamista ei saa jatkaa pitempään kuin on välttämätöntä. Rajoittaminen ei saa aiheuttaa kohteena olevalle henkilölle vaaraa tai tarpeetonta kipua. (2 momentti)

Putkalain 11 luvun 2 §:n mukaan vapautensa menettäneen välitöntä toimintavapautta saadaan rajoittaa käsiraudat laittamalla, muovista sidettä käyttämällä tai muulla vastaavalla tavalla, jos se on välttämätöntä: 1) karkaamisen estämiseksi kuljetuksen aikana; 2) sellaisen väkivaltaisen käyttäytymisen hillitsemiseksi, jota ei saada estetyksi muilla tavoin ja josta saattaa aiheutua vaaraa vapautensa menettäneen tai muun henkilön turvallisuudelle taikka huomattavaa vahinkoa omaisuudelle; tai 3) uhkaavan väkivallan torjumiseksi. Sitomista ei saa jatkaa pitempään kuin on välttämätöntä. Jos vapautensa menettänyt sidotaan 1 momentin 2 kohdan nojalla, on mahdollisuuksien mukaan kuultava lääkäriä.

Tutkintavankeuslain (768/2005) 13 luvun 2 §:ään sisältyy asiallisesti samansisältöinen säännös tutkintavangin toimintavapauden rajoittamisesta.

Poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetun valtioneuvoston asetuksen (645/2008) 11 §:n mukaan sitomiseen tarkoitettuina välineinä käytetään käsirautoja, henkilön sitomiseen tarkoitettua muovista sidettä tai henkilön sitomiseen tarkoitettua muuta välinettä. Mainitun asetuksen 12 §:n mukaan vapautensa menettäneen sitomisen peruste ja kesto on kirjattava. Jos sitominen tapahtuu putkalain 11 luvun 2 §:n 1 momentin 2 kohdan nojalla väkivaltaisen käyttäytymisen hillitsemiseksi, kirjataan myös ajankohta, jona lääkäriä on kuultu.

Poliisista annetun valtioneuvoston asetuksen (1080/2013) 10 §:n mukaan valtio varustaa poliisimiehen tehtävien edellyttämällä voimankäyttö- ja suojavälineillä. Henkilöön kohdistuvia voimakeinoja käytettäessä poliisimies saa käyttää vain pykälässä mainittuja voimankäyttövälineitä, jotka Poliisihallitus on hyväksynyt ja joiden käyttöön poliisimies on saanut koulutuksen.

Poliisihallitus on 27.12.2013 antanut määräyksen poliisin voimankäyttö- ja suojavälineistä sekä voimakeinojen ja suojavälineiden käytön koulutuksesta (2020/2013/5595), jossa on muun ohella lueteltu poliisin käyttöön hyväksytyt voimankäyttö- ja suojavälineet. Määräyksen mukaan poliisin sidonta-välineiksi on hyväksytty ketju- ja saranakäsiraudat esijännitysominaisuudella, BODYCUFF-käsirautavyö sekä muoviset siteet.

Suomessa henkilöön kohdistuvia voimakeinoja käytettäessä saadaan käyttää vain voimankäyttövälineitä, jotka Poliisihallitus on hyväksynyt ja joiden käyttöön poliisimies on saanut koulutuksen. Sitomisen tulee olla välttämätöntä ja sitä saadaan jatkaa vain niin kauan, kuin se on välttämätöntä. Sitominen sekä sen peruste ja kesto on kirjattava poliisin tietojärjestelmään ja sitomisesta päättää pääsääntöisesti säilytystilan esimies.

Komitean selonteossa mainitun Hämeen poliisilaitoksen Lahden pääpoliisiasemalla havaitun vyön Poliisihallitus on hyväksynyt yhdeksi poliisin käyttämäksi sidontavälineeksi. Tämä BODYCUFF-käsirautavyön käyttäminen edellyttää poliisimiehen saaneen sen käyttöön koulutuksen. Sen käyttö ja päätöksenteko on ohjeistettu ja koulutus annetaan edellä selostetulla tavalla.

Espon poliisivankilan yksi teknisen valvonnan piirissä oleva säilytystila on varustettu rauhoittamisvuoteella, johon säilytettävä henkilö voidaan lyhytaikaisesti sitoa. Kyseinen rauhoittamisvuode ja sen käyttö on valtioneuvoston asetuksen mukaisesti aikanaan hyväksytty käyttöturvallisena silloisen sisäasianministeriön poliisiosaston toimesta siinä yhteydessä, kun Espoon poliisiaseman nykyistä kiinteistöä rakennettiin vuonna 1994. Vuode on varustettu raajoihin kiinnitettävillä nahkaremmeillä, sekä vartalon yli kiertävillä tarralengeilla. Henkilö sijoitetaan vuoteeseen vatsapuoli alaspäin, mutta kasvojen kohdalla vuoteessa on aukko, jolla turvataan hengityksen kulku.

Rauhoittamisvuode on tarkoitettu käytettäväksi lyhytaikaiseksi sitomistoimenpiteeksi ainoastaan niissä tilanteissa, joissa henkilö pyrkii vahingoittamaan itseään juoksemalla seinää päin tai lyömällä päätä kiinteisiin rakenteisiin eikä henkilön kiinnipitämistä ja rauhoittamista voida muulla tavoin turvallisesti toteuttaa. Vuoteessa tapahtuneen rauhoittumisen jälkeen henkilö siirtyy pääsääntöisesti muun hoidon piiriin sairaalaan. Vuositasolla rauhoittamisvuodetta käytetään erittäin harvoin eli noin 5 kertaa ja rauhoittuminen yksittäisen henkilön kohdalla tapahtuu pääsääntöisesti muutaman tunnin aikana.

Rauhoittamisvuoteen käytöstä päättää säilytystilan esimies. Sitomisesta ollaan välittömästi yhteydessä poliisivankilan yhteydessä sijaitsevan ympärivuorokautisesti toimivan selviämishoitoaseman terveydenhuoltohenkilöstöön, joka tulee tarkastamaan henkilön terveydentilan, konsultoi mahdollisuuksien mukaan lääkäriä ja antaa tarvittavat ohjeet henkilön tilan tarkkailemisesta. Selviämishoitoaseman henkilöstön käynnin tarkoituksena on lisäksi käynnistää henkilön jatkohoitoon toimittamiseen liittyvät prosessit (mahdolliset virka-apupyynnöt, ambulanssin tilaus jne.)

Länsi-Uudenmaan poliisilaitos on järjestänyt CPT:n vierailun jälkeen yhteistyöpalaverin poliisivankilan yhteydessä sijaitsevan selviämishoitoaseman henkilöstön sekä Espoon kaupungin päihde- ja mielenterveyspalveluista vastaavien henkilöiden kanssa. Yhteistyöpalaverin yhteydessä käytiin läpi rauhoittamisvuoteen käyttöön liittyvä prosessi sekä ohjeistus, minkä lisäksi mielenterveys- ja päihdepalveluiden edustajat kävivät tutustumassa ko. rauhoittamisvuoteeseen todeten sen alustavasti käyttöturvalliseksi, asianmukaiseksi ja vastaavanlaiseksi kuin terveydenhuollon puolella.

Rauhoittamisvuode on silloisen poliisin ylijohdon hyväksymä, asetuksessa tarkoitettu *henkilön sitomiseen tarkoitettu muu väline*. Poliisihallitus katsookin vuoteen olevan edelleen poliisissa hyväksytty voimankäyttöväline, vaikkei siitä ole mainintaa edellä mainitussa määräyksessä. Selvyyden vuoksi Poliisihallitus on parhaillaan muuttamassa edellä mainittua määräystä siten, että siihen otetaan nimenomainen maininta rauhoittamisvuoteesta.

Muiden kuin Poliisihallituksen tai poliisin ylijohdon poliisin käyttöön hyväksymien voimankäyttövälineiden tai sidontamenetelmien käyttö on kielletty ja sellaisia havaittaessa niiden käyttö kielletään välittömästi.

25. ja 26. Kysymysten 25 ja 26 osalta viitataan komitealle aiemmin toimitettuihin vastauksiin.

Ulkomaalaislainsäädännön nojalla säilöön otetut ulkomaalaiset

28. Tällä välin komitea pyytää vahvistusta, että Joutsenon säilöönottoyksikkö on nyt otettu käyttöön. Lisäksi CPT toivoo hartaasti, että tämän uuden yksikön avautuminen auttaa vihdoin lopettamaan komitean usein aiemmin arvosteleman käytännön, jossa ulkomaalaisia sijoitetaan (ulkomaalaislain nojalla) poliisin tiloihin.

Joutsenon säilöönottoyksikkö on otettu käyttöön syksyllä 2014. Yksikössä on ollut avaamisen jälkeen noin 180 asiakasta. Säilöönottoyksikön tietojen mukaan ulkomaalaisten lyhytaikaisia säilöönottoja poliisin tiloihin ulkomaalaislain nojalla tehdään logistisista syistä edelleen etenkin pohjoisemmassa Suomessa.

Ulkomaalaislain (301/2004) 123 a §:n 2 momentin mukaan säilöön otettu ulkomaalainen voidaan poikkeuksellisissa tilanteissa sijoittaa poliisin tai rajavartiolaitoksen pidätystiloihin. Jos säilöön otettu ulkomaalainen on lapsi, häntä ei saa sijoittaa poliisin tai rajavartiolaitoksen pidätystiloihin, vaan hänet on aina sijoitettava säilöönottoyksikköön.

29. Komitea suosittelee, että ryhdytään tarpeellisiin toimenpiteisiin sen varmistamiseksi, että nämä lapset saavat aina erityistä hoitoa ja heidät sijoitetaan avoimeen (tai puoliavoimeen) laitokseen, joka on erikoistunut lasten ja nuorten hoitoon (esim. nuorten sosiaali/koulutuslaitos). Ulkomaalaislakia olisi muutettava vastaavasti.

Ulkomaalaislain 6 §:n 1 momentin mukaan kyseisen lain nojalla tapahtuvassa päätöksenteossa, joka koskee kahdeksaatoista vuotta nuorempaa lasta, erityistä huomiota on kiinnitettävä lapsen etuun sekä hänen kehitykseensä ja terveyteensä liittyviin seikkoihin. Lasten kiireellisestä sijoittamisesta perhehoitoon tai laitoshuoltoon taikka muuhun hänen tarvitsemaansa hoitoon ja huoltoon sekä muista lastensuojelutoimenpiteistä säädetään sosiaali- ja terveysministeriön vastuualueelle kuuluvassa lastensuojelulaisissa (417/2007).

Ulkomaalaislakia sekä säilöön otettujen ulkomaalaisten kohtelusta ja säilöönottoyksiköstä annettua lakia (116/2002) on äskettäin muutettu. Ulkomaalaislakia on muutettu siten, että ilman huoltajaa maassa olevien turvapaikanhakijalasten säilöönotto on kielletty ja lapsen säilöön ottamista koskevaa sääntelyä täsmennetty. Alle 15-vuotiasta ilman huoltajaa olevaa lasta ei saa ottaa säilöön edes sen jälkeen, kun päätös hänen maasta poistamisestaan on tullut täytäntöönpanokelpoiseksi. Lisäksi tätä vanhempien ilman huoltajaa maassa olevien lasten säilöönottoa maasta poistamisen turvaamiseksi on rajoitettu ja alaikäisten säilöönotto poliisin tiloissa kielletty.

Säilöön otettujen ulkomaalaisten kohtelusta ja säilöönottoyksiköstä annetun lain muutoksilla on parannettu säilöön otettujen ulkomaalaisten asemaa ja oikeusturvaa. Ulkomaalaisen ilmoitusvelvollisuutta on muutettu toimivammaksi niin, että sen käyttö säilöönoton vaihtoehtona on helpompaa. Lakiin on lisätty myös mahdollisuus järjestää säilöönottoa ja säilöönoton jatkamista koskevia oikeudenkäyntejä videoneuvottelua tai muuta soveltuvaa teknistä tiedonvälitystapaa hyödyntäen.

Muutokset tulivat voimaan 1.7.2015. Ulkomaalaislain 122 § (26.6.2015/813) lapsen säilöön ottamisesta kuuluu nykyisin seuraavasti:

Edellytyksenä lapsen säilöön ottamiselle on, että:

- 1) 121 §:n 1 momentissa säädetty edellytys säilöön ottamiselle on olemassa sekä yksilöllisen arvioinnin perusteella todetaan 118–120 §:ssä tarkoitetut turvaamistoimet riittämättömiksi ja säilöönotto viimesijaisena keinona välttämättömäksi;
- 2) lasta on 6 §:n 2 momentin mukaisesti kuultu ennen päätöksen tekemistä; ja
- 3) sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen määräämälle sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista annetun lain (272/2005) 3 §:n mukaisen sosiaalityöntekijän ammatillisen kelpoisuuden omaavalle viranhaltijalle on varattu tilaisuus tulla kuulluksi.

Huoltajansa kanssa säilöön otettavan lapsen osalta edellytetään lisäksi, että säilöön ottaminen on välttämätöntä lapsen ja hänen huoltajansa välisen perheyhteyden ylläpitämiseksi.

Alle 15-vuotiasta ilman huoltajaa olevaa lasta ei saa ottaa säilöön. 15 vuotta täyttänyttä ilman huoltajaa olevaa kansainvälistä suojelua hakevaa lasta ei saa ottaa säilöön ennen kuin häntä koskeva maastapoistamispäätös on tullut täytäntöönpanokelpoiseksi.

Säilöön otettu ilman huoltajaa oleva lapsi on päästettävä vapaaksi viimeistään 72 tunnin kuluttua säilöön ottamisesta. Erityisistä syistä säilöissäpitoa voidaan jatkaa enintään 72 tuntia.

Lisäksi sisäministeriön maahanmuutto-osastolla laaditussa selvityksessä säilöönoton vaihtoehtoista (Sisäministeriön julkaisuja 35/2014) korostetaan säilöön ottamisesta päättävien ja säilöönotosta huolehtivien viranomaisten yhteistyön tärkeyttä. Selvityksessä todetaan, että sosiaaliviranomaisen säilöönottopäätöksistä antamissa lausunnoissa on tärkeää arvioida mahdolliset lastensuojelulliset vaihtoehdot etenkin ilman huoltajaa olevien lasten osalta ja että lastensuojelulain mukaisten kriteerien täytyessä lapsi voidaan sijoittaa perhehoitoon tai laitokseen taikka järjestää hoito ja huolto muulla tavalla

Sisäministeriö on asettanut ajalle 23.2.2015 - 31.12.2015 hankkeen eräiden säilöönnotolle vaihtoehtoisten turvaamistoimien käyttöönottamiseksi. Hankkeen tavoitteena on vähentää erityisesti alaikäisten, haavoittuvassa asemassa olevien ja perheellisten ulkomaalaisten säilöönottoa. Hankkeessa selvitetään mahdollisuudet uusiin, muun muassa asuinpaikkaa koskeviin velvoitteisiin, sähköiseen valvontaan ja lastensuojelullisiin toimenpiteisiin liittyviin vaihtoehtoihin turvaamistoimiin. Tehtävänä on valmistella selvityksessä esitettyjen vaihtoehtojen lainsäädäntöön edellyttämät muutokset hallituksen esityksen muotoon.

32. CPT haluaisi kuulla Suomen viranomaisten havainnot tästä asiasta.

Komitea kehottaa Suomen viranomaisia varmistamaan, että kaikki Metsälän säilöönottoyksikköön majoittuneet ulkomaalaiset saavat nämä tiedot asianmukaisesti. CPT kehottaa Suomen viranomaisia myös harkitsemaan sallitun päivittäisen ulkoiluajan lisäämistä yli tunnin mittaiseksi.

Ulkoilupiha oli tilava ja se oli varustettu penkein ja tuolein; alueella ei silti vieläkään ollut huonolta säältä suojattua aluetta. Komitea suosittelee, että tämä puute korjataan.

Joutsenossa ruoka tarjoillaan seuraavasti: lounas klo 11.00-12:00 ja päivällinen klo 16:45-17:30. Ilta- ja aamupalan saa mukaansa eväspusseissa ja asiakas voi nauttia ne haluaminaan ajankohtina. Jokaisessa huoneessa on oma jääkaappi eväiden säilyttämistä varten ja osastolla käytössä mikroaaltouuni eväiden mahdollista lämmittämistä varten. Asiakkaat saavat ottaa myös molemmilta lämpimiltä aterioilta ruokaa jääkaappeihinsa ja lämmittää sen milloin haluavat (pois lukien hiljaisuus). Lisäksi asiakkaille tuodaan maksua vastaan einesruokaa, naposteltavaa (pätkinät, keksit, makeiset ym.), hedelmiä ja juomia kaupasta kauppapäivinä.

Joutsenon säilöönottoyksikössä ilmoitetaan ulkoiluiden ajankohta yksikön sisäpuhelinjärjestelmällä valvomosta suoraan jokaiseen huoneeseen. Ohjaajat kiertävät lisäksi yksikössä ja varmistavat näin sen, että kaikki halukkaat pääsevät ulos.

Metsälässä ateriat tarjoillaan seuraavasti: runsas aamupala klo 8:30-9:15; lounas/päivällinen klo 14-15; ja runsas iltapala klo 20-20:45. Juomia (kahvi, tee, mehu) ja esim. hedelmiä tms. voi viedä aterioilta asuinhuoneisiin. Metsälän säilön ruokailujärjestelyt muutettiin kesällä 2012 nykyisiksi ja valitukset järjestelyistä, ruuan määrästä ja laadusta ovat selkeästi vähentyneet. Säilöönottoyksikön mukaan asiakkaat tietävät varsin hyvin käytännöistä, mutta toimintaa tullaan tässä suhteessa vielä tehostamaan.

Metsälän säilöönottoyksikön mukaan kiinteän katoksen tai muunlaisen suojan rakentaminen on muun muassa säilöönoton varmuuteen liittyvistä syistä erittäin vaikeaa ko. pihalla. Eduskunnan oikeusasiamies kiinnitti huomiota samaan asiaan tarkastuksellaan 4.12.2014. Oikeusasiamiehen mielestä joko ulkoilutilaan tulisi rakentaa katos tai säilöön otetuille tulisi hankkia sadetakit, jotta mahdollistuisi ulkoilu myös huonon sään aikana. Säilöönottoyksikkö on ryhtynyt toimenpiteisiin ja hankkinut sadetakkeja asiakkaitten tarpeeseen.

33. CPT kehottaa Suomen viranomaisia harkitsemaan edellä mainitun ulkoilupihan laajentamista.

Komitean vieraillessa Joutsenossa huoneita ei ollut vielä kalustettu, joten ne toivat mieleen vankisellin. Kalustettuna sellinomaisuus on säilöönottoyksikönkäsitöksen mukaan vähentynyt suuresti. Huoneen perusvarustukseen kuuluu tällä hetkellä: sänky, vaatekaappi, seinähyllä, pöytä, kello, blue ray -soitin (internet-ominaisuudella), jääkaappi-pakastin, jakkara, roskakori, kiinteä internet-yhteys (wifi tulossa) sekä televisio (jossa yli 100 kanavaa).

Ulkoilupiha on Joutsenossa kooltaan lähes samansuuruinen kuin Metsälässä. Tila on riittänyt tähänastisten kokemusten perusteella varsin hyvin silloinkin, kun yksikkö on ollut lähes täynnä asiakkaita. Perheiden ulkoilu järjestetään aina eri aikaan kuin miesasiakkaiden ja tarvittaessa myös miesasiakkaiden ulkoilua porrastetaan.

34. CPT kannustaa jälleen Suomen viranomaisia harkitsemaan mahdollisuuksia kehittää edelleen Metsälän säilöönottoyksikköön majoitetuille tarjottavaa toimintaa ottaen erityisesti huomioon pienten lasten ja nuorten koulutustarpeet.

Komitea suosittelee, että Suomen viranomaiset harkitsevat tapoja tämän mahdollisen ongelman huomioon ottamiseksi. Yksi tapa voisi olla entisen vankilasiiven yhden (vielä toistaiseksi käyttämättömän) kerroksen muuntaminen erityisesti seurustelulle ja toiminnoille varatuksi tilaksi; olisi myös syytä harkita sitä, että säilöön otetuille ulkomaalaisille sallittaisiin (tarvittaessa valvotusti) pääsy viereisen avoimen vastaanottokeskuksen seurustelu-, toiminta- ja liikuntatiloihin (mm. suureen sisäkuntosaliin ja ulkokentälle).

Joutsenon vastaanottokeskuksen yhteyteen perustetun säilöönottoyksikön osaksi muodostettiin perhe- ja lasten osasto. Tarkoituksena on siis, että säilöön otetut perheet ja ilman huoltajaa tulleet alaikäiset siirtyvät välittömästi Joutsenon säilöön eivätkä he enää tule Metsälän säilöönottoyksikköön.

Joutsenon säilöönottoyksikön perustamisen jälkeen asiakaskierto Metsälässä on nopeutunut huomattavasti. Keskimääräinen oleskeluaika Metsälän säilössä oli vuonna 2014- jolloin Joutsenon yksikkö oli toiminnassa itse asiassa vain 2 kuukautta – enää noin 22 vuorokautta, kun se vuonna 2013 oli noin 33 vrk. Tämä kehitys on edelleen vahvistunut vuonna 2015 ja edistänyt keskeisesti säilöön otettujen hyvinvointia. Tästä huolimatta Metsälän säilöönottoyksikkö tulee arvioimaan toimintaansa ja pohtimaan, olisiko jonkinlaista koulutustoimintaa kehitettävä nuorille, yli 18-vuotiaille.

Joutsenon säilöönottoyksikön mukaan 4. kerroksen remontin oleskelu- ja harrastetilojen lisääminen voidaan toteuttaa, jos taloudelliset resurssit hankkeeseen järjestyvät. Muutosten kustannusarvio on noin 225 000 - 250 000 € Pääsy avoimen puolen liikuntasaliin vaatisi kulunvalvonnan muutoksia (sähkölukot, uusia ovia, kamerat jne.), mikä toisi edelleen lisäkustannuksia.

35. Komitea kehottaa Suomen viranomaisia ottamaan ensi tilassa käyttöön välittömän ja järjestelmällisen terveystarkastuksen kaikille uusille Metsälän säilöönottoyksikön asukkaille; edellä mainitun hoitajaresurssien vahvistamisen pitäisi helpottaa tätä. Lisäksi CPT suosittelee toistamiseen, että varmistetaan sairaanhoitajan paikalla olo myös viikonloppuisin.

Komitea haluaisi saada tarkempaa tietoa tästä asiasta. Lisäksi viitataan edellä mainittuun suositukseen, joka koskee uusien säilöön otettujen henkilöiden järjestelmällisiä terveystarkastuksia.

Kaikille Metsälän säilöönottoyksikköön saapuville henkilöille tarjotaan heti yksikköön palaamisen jälkeen mahdollisuutta mahdollisimman pikaisesti toteutettavaan terveystarkastukseen, jos tämä niin haluaa. Tämä koskee myös esimerkiksi epäonnistuneen palautuksen jälkeen saapuvia. Kaikki eivät halua, eikä terveystarkastusta säilöönottoyksikön käsityksen mukaan voi toteuttaa

vastentahtoisesti. Tarkastus toteutetaan heti, kun terveydenhoitaja on vuorossa ja esimerkiksi vaadittava tulkkaus on pystytty järjestämään. Terveydenhoitaja ei ole vuorossa viikonloppuisin, koska yksikön kokemuksen mukaan sairaanhoitajan läsnäololle viikonloppuisin ei ole ollut tarvetta. Eteen tulleet harvat säilöön otettujen terveyteen liittyneet kysymykset on pystytty hoitamaan vallitsevan järjestelyn puitteissa.

Joutsenon säilöönottoyksikössä sairaanhoitaja käyttää työajastaan noin puolet säilön asiakkaiden tarpeisiin. Lisäksi asiakkailta on aina tarvittaessa pääsy lääkärin ja psykiatrin vastaanotolle. Sairaanhoitajan vastaanotolle on asiakkailta pääsy päivittäin (viikonloppuja lukuun ottamatta). Lääkäri/psykiatri käy säilöönottoyksikössä noin kerran viikossa. Viikonloppuisin akuuteissa tapauksissa voidaan turvautua Etelä-Karjalan keskussairaalaan.

Ohjaajilla on lääkelupa- ja ensiapukoulutus. Ohjaajat voivat jakaa reseptivapaita lääkkeitä myös virka-ajan ulkopuolella. Järjestelmälliset terveystarkastukset ovat käytössä lukuun ottamatta hyvin lyhyen ajan (esim. yhden yön) säilöönottoyksikössä majoittuvia asiakkaita. Lyhytaikaisilta asiakkailtakin saapuessa tiedustellaan, haluavatko he tavata sairaanhoitajan. Terveystarkastukset suoritetaan kolmen vuorokauden sisällä yksikköön saapumisesta.

36. CPT suosittelee toistamiseen, että ryhdytään toimenpiteisiin, jotta Metsälän säilöönottoyksikköön majoitetuille ulkomaalaisille voidaan varmistaa riittävä psykologin antama apu ja psykiatrinen hoito. Komitea haluaisi myös saada tiedon vastaavien järjestelyjen toteuttamisesta Joutsenon säilöönottoyksikössä.

Metsälän säilöönottoyksikkö on pitäytynyt aikaisemmissa järjestelyissä sillä poikkeuksella, että lääkärin vastaanotto säilöönottoyksikössä on joka viikko. Edelleen lääkäri kutsutaan paikalle muulloinkin yksikköön, jos asiakkaan fyysinen tai psyykinen tila niin edellyttää. Lääkäri tekee arvion mahdollisesta jatkohoidosta ja –tapaamisista.

Joutsenon säilöönottoyksikön asiakkailta on tarvittaessa pääsy psykiatrin hoitoon. Säilöönottoyksikön sairaanhoitajalla on pitkä kokemus psykiatrian alan hoitotyöstä. Lisäksi asiakkailta on syksystä 2015 alkaen mahdollisuus keskustella psykoterapeutin kanssa tarvittaessa.

37. Komitean näkemys on kuitenkin, että kyynelkaasun mahdollisten vaarallisten vaikutusten takia sitä ei tulisi käyttää suljetuissa tiloissa. Tämän vuoksi CPT suosittelee, että se poistetaan niiden vakiovarusteiden joukosta, jotka ovat Metsälän yksikön vartijoiden käytössä.

Säilöön otettujen ulkomaalaisten kohtelusta ja säilöönottoyksiköstä annettu laki on muuttunut 1.7.2015 alkaen. Lain 35 § (814/2015) voimakeinojen ja voimankäyttövälineiden käytöstä kuuluu seuraavasti:

Säilöönottoyksikön johtajalla ja säilöönottoyksikön virkasuhteisella henkilöstöllä on säilöönottoyksikössä tehtäväänsä suorittaessaan tai 13 §:n 4 momentissa tarkoitettua valvontatehtävää hoitaessaan oikeus käyttää voimakeinoja:

- 1) 21 §:ssä tarkoitettun turvatarkastuksen suorittamiseksi säilöön otetulle ulkomaalaiselle;

- 2) 22 §:ssä tarkoitetun henkilöntarkastuksen suorittamiseksi säilöön otetulle ulkomaalaiselle;
- 3) säilöön otetun ulkomaalaisen poistumisen estämiseksi;
- 4) 22 b §:ssä tarkoitettujen kiellettyjen esineiden ja aineiden poisottamiseksi säilöön otetulta ulkomaalaiselta;
- 5) ulkopuolisten pääsyn estämiseksi säilöönottoyksikköön ja sieltä poistamiseksi;
- 6) säilöönottoyksikön, säilöönottoyksikön henkilöstön, säilöön otetun ulkomaalaisen tai muun säilöönottoyksikössä oleskelevan henkilön turvallisuutta vaarantavan teon tai tapahtuman estämiseksi; sekä
- 7) 8 §:ssä tarkoitetun erillään säilyttämisen turvaamiseksi.

Voimankäyttövälineiden käyttö on kielletty 1 momentin 1 ja 2 kohdassa tarkoitetussa tilanteessa. Säilöönottoyksikön virkasuhteisella, voimankäyttövälineiden käyttöön koulutuksen saaneella henkilöllä on oikeus 1 momentin 3–7 kohdassa tarkoitetussa tilanteessa käyttää sellaisia voimankäyttövälineitä, joiden käyttöön hän on saanut välinekohtaisen koulutuksen. Tällaisia voimankäyttövälineitä ovat kaasusumutin, käsiraudat, enintään 70 senttimetriä pitkä patukka ja teleskooppipatukka. Voimankäyttövälineiden käyttö edellyttää koulutusta. Voimankäyttövälineiden käyttöä koskevan koulutuksen toteuttamisesta säädetään tarkemmin sisäministeriön asetuksella.

Voimakeinojen on oltava tarpeellisia ja olosuhteisiin nähden puolustettavia. Voimakeinojen käyttöä harkittaessa on otettava huomioon tehtävän tärkeys ja kiireellisyys, vastarinnan vaarallisuus, käytettävissä olevat voimavarat sekä muut seikat, joilla on merkitystä tilanteen kokonaisarvioinnin kannalta. Voimankäyttövälineiden käyttöön saa turvautua vain viimesijaisena keinona.

Voimakeinojen käytön liioittelusta säädetään rikoslain 4 luvun 6 §:n 3 momentissa ja 7 §:ssä.

Joutsenon säilöönottoyksikön mukaan OC-sumutteen käytön yhteydessä muut asiakkaat ohjataan pois tilasta ja ilmastointi pysäytetään hätäpysäytyspainikkeita käyttäen. Joutsenon säilöönottoyksikössä ollaan lisäksi siirtymässä geelimäisen OC-aineen käyttöön. Näin sivullisten altistuminen olisi käytännössä mahdotonta, koska geelimäinen aine levitetään käsin kohdehenkilön kasvoille eikä ilmaitse sumutteena. Joutsenon säilöönottoyksikössä koko henkilökunta vastaa turvallisuudesta, eikä vastuuta ole jaettu ohjaajan aiemman työkokemuksen perusteella esim. ainoastaan vanginvartijoille. Kaikki ovat saaneet asianmukaisen voimankäyttökoulutuksen ja kantavat tilanteen vaatiessa voimankäyttövälineitä.

38. Joutsenon säilöönottoyksikön osalta CPT kantaa huolta siitä, että säilöön otettujen voi olla käytännössä suhteellisen vaikea ottaa vastaan vieraita laitoksen syrjäisen sijainnin takia.61 CPT kehottaa Suomen viranomaisia pohtimaan tapoja tämän riskin vähentämiseksi, esimerkiksi kehittämällä julkisen liikenteen yhteyksiä yksikköön.

Joutsenon vastaanottokeskus ei ole vielä käynnistänyt neuvotteluja Konnunsuon julkisen liikenteen parantamiseksi. On huomattava, että alueen muu väestö on melko harvalukuista. Julkisen liikenteen puuttumisesta huolimatta vierailuja on tapahtunut varsin usein (syksystä 2014 lähtien noin 350 vierailua).

39. Näin ollen CPT toistaa suosituksensa, että sairaanhoitajan tulisi käydä eristykseen asetetun henkilön luona välittömästi, kun eristys on alkanut, ja sen jälkeen päivittäin.

Joutsenon säilöönottoyksikössä sairaanhoitaja seuraa eristettyjen tilaa päivittäin CPT:n suosituksen mukaisesti.

Metsälän säilöönottoyksikön terveydenhoitaja vierailee eristetyn säilöön otetun luona, jos arvioidaan, että vierailulle on sairaanhoidolliset edellytykset, esimerkiksi sen vuoksi, että toisen säilöön otetun kanssa tapellut eristetty on saanut pieniä kolhuja tms. Toteutuneet eristykset ovat pääsääntöisesti olleet Metsälässä hyvin lyhyitä. Vuonna 2014 keskiarvo oli 1,7 vuorokautta ja vuonna 2015 vastaavasti 1,5 vuorokautta, Valtaosa eristyksistä oli yön yli eristyksiä, joiden yhteydessä huoli säilöön otetun terveydentilasta ei ole yleensä aktualisoitunut. Jos eristys pitkittyy, niin terveydenhoitaja arvioi tilanteen ja eristyksen jatkon. Metsälän säilöönottoyksikön selvityksen mukaan säilöön otettu ei ole kovinkaan yhteistyöhaluinen eristyksen alkuvaiheissa eikä halua tavat henkilökuntaa

40. CPT suosittelee, että ryhdytään toimiin sen varmistamiseksi, että kun Rajavartiolaitos katsoo tarpeelliseksi pitää ulkomaan kansalaista säilössä kauemmin kuin 24 tuntia, hänet siirretään lentoasemalta toisiin, sopiviin tiloihin. Edellä mainittujen säilöönottohuoneiden osalta todettakoon, että 8 m2 kokoista huonetta ei tulisi koskaan käyttää useamman kuin yhden henkilön majoitukseen kerrallaan ja 10 m2 huonetta useamman kuin kahden kerrallaan.

Kohdassa mainitut tilat ("kaksi säilöönottohuonetta") joissa CPT-komitea vieraili, ovat lentoaseman (Finavia) omia ja lukitsemattomia tiloja, eivätkä Rajavartiolaitoksen säilöönottotiloja. Näitä tiloja ei siis käytetä kiinni otettujen säilyttämiseen edes lyhytaikaisesti. Ulkomaalaisia henkilöitä ei pidetä säilössä lentoasemalla muutoin kuin tapauksissa, joissa heitä epäillään rikoksesta, jolloin heidät sijoitetaan lentoasemalla sijaitseviin Rajavartiolaitoksen käytössä oleviin tiloihin. Rikoksesta epäillyt kuljetetaan säilytettäväksi poliisin säilytystiloihin heti kuulustelujen tapahduttua ja viimeistään 24 tunnin kuluessa kiinniotosta. Ulkomaalaislain nojalla säilöön otetut henkilöt sijoitetaan Metsälän säilöönottoyksikköön tai säilöönottoyksikön ollessa täynnä, poliisin säilytystiloihin. Kyse on siis lentoaseman omista odotus- ja majoitustiloista, joissa lentoa odottavat voivat oleskella terminaalissa odottamisen sijaan.

41. Valtuuskunta totesi, että Rajavartiolaitoksen toteuttamat ulkomaalaisten säilöönnotot Helsinki-Vantaan lentoasemalla oli heikosti dokumentoitu. Erityisesti paikalta puuttui asianmukainen säilöönottorekisteri, johon olisi kirjattu (muun muassa) säilöön otettujen henkilöiden saapumis- ja poistumisajat. CPT suosittelee, että tämä puute korjataan viipymättä. Komitea viittaa myös edellä olevaan kohtaan 18.

Kaikki Rajavartiolaitoksen suorittamat säilöönnotot kirjataan poliisin Patja-järjestelmään (KIP-lomake), josta tiedot ovat todennettavissa ja tarkastettavissa jälkikäteen. Tämän lisäksi tehdään kirjallinen säilöönottopäätös. Rajavartiolaitos huolehtii jatkossakin, että kirjaukset laaditaan asianmukaisesti.

Rajavartiolaitoksen kiinni ottamien henkilöiden osalta noudatetaan Poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annettua Poliisihallituksen ohjetta, jonka kohdan 2.6 mukaan vapautensa menettäneelle on viipymättä hänen saavuttuaan säilytystilaan tiedotettava säilytystilan oloista antamalla hänelle vapautensa menettäneen oikeuksista ja velvollisuuksista kertova lomake sekä kerrotaan mahdollisuudesta saada avustaja ja käyttää tulkkia. Rajavartiolaitos käyttää samaa lomaketta poliisin kanssa. Lomake on laadittu suomen ja ruotsin lisäksi 15 vieraalla kielellä. Rajavartiolaitos tulee jatkossakin kiinnittämään asiaan huomiota sisäisessä laillisuusvalvonnassaan.

43. CPT toistaa suosituksensa, että ryhdytään toimenpiteisiin sen varmistamiseksi, että ulkomaalaislain nojalla säilöön otetut ulkomaalaiset voivat käyttää oikeuttaan saada avustaja heti vapaudenmenetyksensä alusta lähtien (eli siitä hetkestä, jolloin heidän oli ensimmäistä kertaa jäätävä poliisin tai rajavartioston suojiin).

Säilöön otettujen ulkomaalaisten kohtelusta ja säilöönottoyksiköistä annetun lain (116/2002) 5 §:n mukaan ulkomaalaiselle on viipymättä tiedotettava hänen säilöönottojärjestelyistään sekä hänen oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan. Nämä tiedot on mahdollisuuksien mukaan annettava kirjallisina sellaisella kielellä, jota asianomainen henkilö ymmärtää.

Käytännössä poliisi noudattaa suosituksessa esitettyä menettelyä. Ulkomaalaisella on ulkomaalaislain mukaan oikeus avustajaan ja asiasta kerrotaan ulkomaalaiselle säilöönottoa valmisteltaessa. Oikeuksien ilmoittamisen kannalta ei ole merkitystä, onko henkilö sijoitettu säilöönottoyksikköön vai poliisin pidätystiloihin tai poikkeuksellisesti lyhytaikaisesti Rajavartiolaitoksen pidätystiloihin.

Poliisihallituksessa harkitaan ulkomaalaisten säilöönottoa koskevan erillisen ohjeen tarpeellisuutta. Tällä hetkellä ulkomaalaisten säilöönottoon liittyvä ohjeistus on sisällytetty Poliisihallituksen ohjeeseen poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta.

44. Komitea suosittelee, että ulkomaalaislain nojalla säilöönnotetuille jaetaan heti tiedote, jossa selkeästi ilmoitetaan kaikista säilöönnotetun henkilön oikeuksista; tulisi olla saatavilla kaikilla tarpeellisiksi katsotuilla kielillä.

Poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetun ohjeen mukaan vapautensa menettäneelle on viipymättä hänen saavuttuaan säilytystilaan tiedotettava säilytystilan oloista antamalla hänelle vapautensa menettäneen oikeuksista ja velvollisuuksista kertova lomake, poliisivankilakohtainen järjestyssääntö sekä Poliisihallituksen ohje poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta.

Poliisin tiloihin sijoitetuille ulkomaalaislain nojalla säilöön otetuille henkilöille tiedotetaan oikeuksistaan poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetun ohjeen mukaisesti. Lomake vapautensa menettäneen oikeuksista ja velvollisuuksista on laadittu suomen ja ruotsin lisäksi 15 vieraalla kielellä. Jos edellä mainittuja lomakkeita ei ole saatavilla vapautensa menettäneen käyttämällä kielellä, tulee tarpeen mukaan käyttää tulkkia. Ulkomaiselle vapautensa menettäneelle on mahdollisuuksien mukaan annettava tulkitsemisapua.

Säilöönottoyksiköissä mainitut tiedot annetaan ”säilöinfossa”, joka on noin tunnin mittainen tulkin avulla asiakkaan äidinkielellä pidettävä tiedotustilaisuus, joka pyritään pitämään asiakkaan saapumista seuraavana päivänä. Asiakas vahvistaa saaneensa vaadittavat tiedot infon jälkeen allekirjoittamalla kutsun. Säilöinfon aikana selvitetään asiakkaan kansainvälisen suojelun hakemuksen tilanne tai vaihtoehtoisesti selvitetään, haluaako asiakas sitä hakea. Info sisältää perustiedot turvapaikkaprosessista. Säilöönottoyksikön asiakas saa mainitut tiedot mm. järjestyssäännöstä yms. säilöinfossa äidinkielellään tai kielellä, jota hän ymmärtää sekä kirjallisestikin.

45. Komitea suosittelee, että tulkkausta tarjotaan säännönmukaisesti aina tarvittaessa. Kaikille ulkomaalaisille tulisi kertoa tästä oikeudesta välittömästi heidän pidättämisensä yhteydessä.

Ulkomaalaislain (301/2004) 10 §:n mukaan ulkomaalaislain mukaisen hallinto- ja muutoksenhakuasian käsittelyssä on oikeus käyttää tulkkia.

Ulkomaalaislain 203 §:n mukaan viranomaisen on huolehdittava tulkitsemisesta tai kääntämisestä, jos ulkomaalainen ei osaa viranomaisessa käytettävää suomen tai ruotsin kieltä. 1) turvapaikkamenettelyssä käsiteltävässä asiassa; 2) käännyttämisestä tai maasta karkottamista koskevassa asiassa; taikka 3) asiassa, joka voi tulla vireille viranomaisen aloitteesta. Viranomaisen voi asian selvittämiseksi tai asianosaisen oikeuksien turvaamiseksi huolehtia tulkitsemisesta tai kääntämisestä muussakin kuin 1 momentissa tarkoitettussa asiassa. Asianosaisella on oikeus saada häntä koskevasta päätöksestä tieto äidinkielellään tai kielellä, jota hänen perustellusti voidaan olettaa ymmärtävän. Tieto päätöksestä annetaan tulkitsemalla tai kääntämällä.

Säilöön otettujen ulkomaalaisten kohtelusta ja säilöönottoyksiköistä annetun lain 11 §:n mukaan ulkomaalaiselle järjestetään majoitus, täysi ylläpito, tulkkipalveluja ja muu välttämätön perustarpeiden turva säilöönottoyksikössä.

Ulkomaalaislain nojalla tehty säilöönotto on hallinnollinen turvaamistoimi, jossa poliisin on huolehdittava tulkitsemisesta ulkomaalaislain 203 §:n nojalla. Edellä mainituissa tilanteissa tulkki pyritään saamaan mahdollisimman pian. Aina tämä ei kuitenkaan ole mahdollista, erityisesti ns. harvinaisten kielten kohdalla, joita osaavia tulkkeja on vähän.

46. CPT toistaa näkemyksensä, että ennen maastapoistamisoperaatiota ja sen aikana kaikki lääkitys tulisi antaa ainoastaan kyseisen ulkomaalaisen suostumuksella (tai jos henkilöä hoidetaan tahdosta riippumatta mielenterveyslain nojalla, kaikkien asianmukaisten suojakeinojen mukaisesti).

Poliisihallitus on 7.1.2014 antanut määräyksen voimankäytöstä maastapoistamispäätöksen täytäntöönpanossa (2020/2013/5331), jonka kohdan 5 mukaan maasta poistettavan ulkomaalaisen mahdollisen lääkityksen tulee aina perustua terveydentilan tai sairauden hoitamiseen, sen yhteydessä tehtävään lääkärintarkastukseen ja sen perusteella annettuun lääkemääräykseen. Lääkettä ei saa antaa vastentahtoisesti. Jos psykiatrian erikoislääkäri määrää tahdonvastaisen lääkityksen, poliisi voi antaa virka-apua lääkityksestä vastaavalle terveydenhuoltohenkilöstölle. Lääkkeitä ei saa käyttää voimankäyttövälineiden korvikkeena maasta poistamisen täytäntöönpanon turvaamiseksi.

Poliisihallitus korostaa, ettei poliisi lääkitse maasta poistettavia. Maasta poistettavan lääkitsemisestä huolehtii ainoastaan terveydenhuoltohenkilökunta. Jos poistettavalle määrättyjä lääkkeitä joudutaan kuljetusturvallisuuteen liittyvistä syistä pitämään matkan aikana poliisin hallussa, niitä luovutetaan lääkärin antaman ohjeen mukaan henkilön itsensä käytettäväksi.

Lisäksi ohjeissa olisi todettava selkeästi, että ulkomaan kansalaiselle tulisi tehdä terveystarkastus ennen maastapoistamisoperaatiota, samoin kuin mahdollisen epäonnistuneen maastapoistamisyrittelyn jälkeen.

Poliisihallitus on 7.11.2013 antanut ohjeen käännyttämistä ja maasta karkottamista koskevan päätöksen täytäntöönpanosta (2020/2013/4518), jonka kohdan 6.2 mukaan maasta poistettavan terveydentila voi edellyttää lääkärin tai sairaanhoitajan osallistumista saattoon. Jos käännyttävän tai karkotettavan terveydentila tai sairaus sitä edellyttää, henkilö on vietävä lääkärin vastaanotolle jo ennen saattomatkan alkamista. Lääkäri päättää maasta poistettavan terveydentilaan liittyvistä seikoista. Lääkeaineita ei saa käyttää kuljetusten turvaamistarkoituksessa, vaan niiden käyttämisen tulee aina liittyä lääketieteellisen arvion perusteella terveydentilan tai sairauden hoitamiseen.

Kaikille maasta poistettaville säännönmukaisesti ja ilman minkäänlaista lääketieteellistä perustetta suoritettavaa terveystarkastusta ei ole tarkoituksenmukaista, varsinkin, kun maasta poistettavalle henkilölle järjestetään jo nyt tarvittava lääketieteellinen hoito ja konsultaatio matalalla kynnyksellä ennen saattomatkan alkamista. Poliisihallitus on parhaillaan päivittämässä maasta poistamista koskevaa ohjeistustaan ja ottaa kuitenkin päivitystyössä soveltuvien osien huomioon CPT:n antamat suositukset.

Joutsenon säilöönottoyksikön mukaan sairaanhoitaja tapaa asiakkaat epäonnistuneen maastapoistamisyrittelyn jälkeen.

47. Komitea haluaisi tietää, onko vähemmistövaltuutettu ottanut vastaan uudet seurantavelvollisuudet ja miten tarkkaan ottaen tämä seuranta toteutetaan. Tässä yhteydessä CPT haluaa painottaa, että maastapoistamisoperaatioiden järjestelmällistä tallentamista audiovisuaalisesti (erityisesti ongelmalliseksi arvelujen maasta poistamisten yhteydessä) tulisi vakavasti harkita.

Yhdenvertaisuusvaltuutetun maasta poistamisen täytäntöönpanon valvontaa koskevat ulkomaalaislain säännökset tulivat voimaan 1.1.2014 ulkomaalaislain muutoksilla (1214/2013). Ulkomaalaislain 152 b §:n mukaan yhdenvertaisuusvaltuutetun tehtävänä on valvoa maasta poistamisen täytäntöönpanoa sen kaikissa vaiheissa ja ulkomaalaislain 208 §:n 1 momenttiin on lisätty, että yhdenvertaisuusvaltuutetun pyynnöstä hänen tietoonsa olisi saatettava 152 b §:ssä tarkoitettujen maasta poistamisen täytäntöönpanon valvonnan edellyttämät tiedot.

Poliisihallitus toteaa, että yhdenvertaisuusvaltuutettu osallistui ensimmäisen kerran palautusmatkalle syksyllä 2014. Poliisi tekee aktiivista yhteistyötä yhdenvertaisuusvaltuutetun kanssa ja antaa yhdenvertaisuusvaltuutetulle hänen tarvitsemansa maasta poistamisen täytäntöönpanon valvonnan edellyttämät tiedot.

Poliisihallituksen mukaan pakkopalautukset pyritään tekemään mahdollisimman hienotunteisesti ja huomiota herättämättä. Audiovisuaalisen tallenteen käyttö voi joissakin tapauksissa olla asiakkaan näkökulmasta epämiellyttävää ja vaikeuttaa entisestään erityisesti ongelmallisten maasta poistamispäätösten täytäntöönpanoa. Poliisihallitus seuraa audiovisuaalisten tallenteiden käytöstä saatuja muiden maiden kokemuksia.

48. Olisi kuitenkin hyödyllistä antaa sekä ”ohjaajille” että vartijoille lisäkoulutusta siitä, kuinka stressaavat tilanteet voidaan purkaa, varsinkin silloin kun niissä on mukana perheitä pienine lapsineen.

Joutsenon säilöönottoyksikön antaman selvityksen mukaan yksikön ohjaajat ovat saaneet koulutusta stressaavien tilanteiden purkuun. Kaikki tuntevat defusing- ja debriefing-prosessit ja työterveyshuollon kanssa on tehty asianmukainen sopimus tilaisuuksien järjestämisestä.

Vankilat

50. Lainsäädännön osalta eduskunnalle oli annettu merkittäviä muutosesityksiä vankeuslakiin ja tutkintavankeuslakiin huhtikuussa ja lokakuussa 2014. CPT haluaisi aikanaan tiedon edellä mainittujen lainmuutosten voimaantulosta ja niiden täsmällisestä sanamuodosta.

Vankeuslain ja tutkintavankeuslain muutokset tulivat voimaan 1.5.2015.

Vangin yhteydenpitoa vankilan ulkopuolelle koskevia säännöksiä muutettiin ja täsmennettiin. Matkapuhelimen, internetin ja sähköpostin käytöstä ja edellytyksistä sekä sähköisen viestinnän valvonnasta otettiin lakiin täsmälliset säännökset. Vangille voidaan antaa tärkeästä syystä lupa sähköpostin lähettämiseen ja vastaanottamiseen sekä lupa internetin käyttöön. Edellytyksenä on, ettei sähköpostin eikä internetin käytöstä aiheudu vaaraa vankilan järjestykselle tai turvallisuudelle. Suljetussa vankilassa luvan myöntäminen internetin käyttöön edellyttää lisäksi, että pääsy muille

kuin luvanmukaisille sivuille voitaisiin estää. Lupaa sähköiseen viestintään ei voida antaa tutkintavangille, jolle on määrätty pakkokeinolain mukainen yhteydenpitorajoitus. Avolaitoksessa vangille voitaisiin antaa lupa käyttää matkapuhelinta, jonka valvonnasta annettiin täsmälliset säännökset.

Lakiin lisättiin nimenomainen säännös (vankeuslain 7 luvun 1 §,) siitä, että vangilla tulee olla pääsy WC-tiloihin kaikkina vuorokauden aikoina. Säännös koskee myös tutkintavankeja tutkintavankeuslain 16 luvun 1 §:n 4 kohdan nojalla. Vangin tapaamista koskevat säännökset uudistettiin kokonaisuudessaan. Vangin ja alle 15-vuotiaan lapsen tapaamisolosuhteita koskevia säännöksiä uudistettiin. Vangin yhteydenpitomahdollisuuksia kauempana asuviin lähiomaisiin parannettiin siten, että vangille voidaan antaa mahdollisuus yhteydenpitoon videoyhteyden välityksellä. Poistumisluvalla olevien vankien valvominen sähköisin valvontamenetelmin mahdollistettiin.

Yksinäisyysrangaistuksen enimmäispituus lyhennettiin 14 vuorokaudesta 10 vuorokauteen. Vankeuslain ja tutkintavankeuslaista poistettiin velvoite kuulla terveydenhuoltohenkilökuntaa ennen yksinäisyysrangaistuksen määräämistä.

Eristämistarkkailua koskevaa säännöstä täsmennettiin siten, että eristämistarkkailussa olevaa vankia voidaan valvoa myös erityistä tarkkailuvaatetusta käyttäen. Samalla eristämistarkkailun enimmäisaikaa lyhennettiin. Tarkkailuvaatetusta käyttävän vangin tulee viivytyksettä pyynnöstään päästää WC-tiloihin. Valtioneuvoston asetuksella on annettu tarkempia säännöksiä tarkkailuvaatetuksen käytöstä. Tarkkailuvaatetuksen tulee olla kooltaan vangille sopivaa ja vaatetus on vaihdettava neljän päivän välein ja aina silloin, kun se on likaantunut. Vangille on annettava tilaisuus peseytymiseen päivittäin ja lisäksi aina, kun vaatetus on likaantunut. Eristämistarkkailusta on kirjattava tarkkailuvaatetusta käyttävän vangin WC-tiloihin pääsyä koskevan pyynnön ajankohta ja WC-tiloihin pääsyn ajankohta.

Uudet muutoksenhakua koskevat säännökset täsmenävät ja selventävät vangin muutoksenhakuoikeuden sisältöä ja tehostavat vangin oikeusturvaa. Laissa on erikseen säännökset sekä muutoksenhakukelpoisista että muutoksenhakukielloissa olevista päätöksistä. Samalla muutoksenhakumenettelyä koskevia säännöksiä täsmennettiin. Uutta on, että hallinto-oikeuden päätöksestä voi hakea muutoksenhakulupaa korkeimmalta hallinto-oikeudelta.

51. Kun otetaan huomioon, että yhtä lukuun ottamatta kaikki vankilat, joissa valtuuskunta vieraili 2014, toimivat joko täydellä kapasiteetillaan tai kärsivät lievistä tilaontaudesta, komitean näkemys on, että yhden tai kahden laitoksen sulkeminen johtaisi väistämättä tilaontauden uuteen nousuun jäljellä olevissa vankiloissa. Tämän vuoksi CPT vetoaa Suomen viranomaisiin, jotta nämä tekisivät kaiken mahdollisen tällaisen tilanteen välttämiseksi.

Rikosseuraamuslaitos on joutunut sopeuttamaan rakenteitaan ja toimintojaan Suomen julkisen talouden vaikean tilanteen vuoksi. Vuosina 2005-2014 Rikosseuraamuslaitos on joutunut vähentämään henkilöstöään noin 500:lla ja tuona aikana on lakkautettu kaksi vankilaa. Keväällä 2014 tehdystä budjettikehyspäätöksestä aiheutuu Rikosseuraamuslaitokselle uusia säästövelvoitteita, joiden arvioidaan edellyttävän edelleen 180 henkilötyövuoden vähentämistä.

Rikosseuraamuslaitoksen resurssit eivät mahdollista nykyisen laajuisen toimitilaverkoston ylläpitoa. Voidakseen turvata perustoimintansa, muun muassa vankiloiden valvontatyön ja muiden toimintojen edellyttämät henkilöstöresurssit, Rikosseuraamuslaitos on laatinut suunnitelman toimipaikkaverkostonsa kehittämiseksi. Suunnitelma, jota käsitellään syksyn 2015 aikana oikeusministeriön kanssa, sisältää ehdotuksen muutaman vankilan ja vankilan osaston lakkauttamisesta. Lopulliset päätökset asiasta tehdään syksyllä 2015.

Vankilarakenteen kehittäminen on tärkeää, koska toimitilarakenne on osittain epätarkoituksenmukainen, ja huonokuntoiset, elinkaarensa päässä olevat vankilat vaativat mittavia ja kalliita perusparannuksia lähivuosina. Toimitilasuunnitelman mukainen vankilaverkosto tukee Rikosseuraamuslaitoksen strategiaa tavoitteita mm. vankien yhteiskuntaan kiinnittymisessä. Lisäksi siinä on otettu huomioon vankilaverkoston alueellinen ja toiminnallinen kattavuus ja ennakoitu väestökehitys.

Vankipaikkojen määrä vähenisi toimitilavision mukaisesti 121 vankipaikalla. Vankiloissa oli vapaana 136 vankipaikkaa 1.6.2015. Yliasutusta on viime vuosina esiintynyt vähäisessä määrin ainoastaan joissakin tutkintavankiloissa. Tutkintavankimäärien tasaamista muiden vankiloiden kesken on mahdollista tehostaa, jos yliasutusta esiintyy. Edellä mainitussa suunnitelmassa ennakoidaan, että vankiluku Suomessa ei merkittävästi nouse.

Tutkintavankien määrä lisääntynee lähivuosina kuitenkin noin 30-50:lla, kun poliisin tiloissa säilytettävät tutkintavangit siirretään nykyistä joutuisammin vankiloihin. Toisaalta oikeusministeriön työryhmä suunnittelee tällä hetkellä tutkintavankeuden vaihtoehtoja.

Vaihtoehtoja koskevan lainsäädännön toteutuessa tutkintavankien määrä voi jossain määrin vähetä. Lisäksi suunnitelmallinen vapauttaminen valvotun koevapauden kautta vähentää vankipaikkojen tarvetta. Koevapaudessa, joka sijoittuu ajallisesti ennen vangin säännönmukaista ehdonalaista vapauttamista, oli 1.8.2015 yhteensä 213 vankia. Koevapauden käyttöä on edelleen tarkoitus lisätä.

52. CPT kehottaa Suomen viranomaisia nostamaan ”paljukäytännöstä” luopumisen ensisijaiseksi tavoitteeksi kaikissa vankiloissa, mukaan luettuina Hämeenlinnan ja Keravan vankilat. On ryhdyttävä vakaviin ponnistuksiin, jotta voitaisiin nopeuttaa jo hyväksytyä aikataulua, jonka mukaisesti Helsingin ja Mikkelin vankiloissa varustetaan vielä jäljellä olevat sellit saniteettitiloilla. Komitea suosittelee ryhtymistä toimiin, jotta ”paljusellien” nöyryyttävät vaikutukset saataisiin minimoitua ja varmistettaisiin, että vangeille, jotka on sijoitettu selleihin, joissa ei ole WC:tä, tarjotaan varma ja nopea pääsy asianmukaisiin WC-tiloihin kaikkina aikoina päivällä ja yöllä. Kunkin laitoksen ylimmän johdon tulisi seurata tämän toimenpiteen toteutusta.

Rikosseuraamuslaitoksen toimitilasuunnitelman ehdotusten toteutuessa paljuselleistä päästään eroon lähivuosina lopuistakin Suomen vankiloista. Tällä hetkellä paljusellien määrä on kaikkiaan 180, joista 73 on Helsingin vankilassa ja 107 Hämeenlinnan vankilassa. Molempien vankiloiden peruskorjausta tai uudisrakentamista koskeva suunnittelu on jo käynnissä. Tarkoituksena on saada em. investoinnit valmiiksi vuoden 2018 loppuun mennessä. Helsingin vankilan paljuselliosastojen peruskorjauksesta on jo tehty päätös.

On huomattava, että molemmissa vankiloissa vankien on kuitenkin mahdollista kaikkina vuorokauden aikoina päästä käymään WC:ssä myös ilman WC-tilaa olevista selleistä. Tästä on vankiloille annettu ohjeistus Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikön toimesta. Myös vankeuslakiin on kirjattu asiasta nimenomainen säännös.

Keravan vankilassa on tarkastusajankohtana ollut käytössä pohjoisella selliosastolla kolme selliä, joissa ei ollut saniteetitilaa. CPT:n tarkastuksen jälkeen ko. osastolle on rakennettu uusi väliovi, joka mahdollistaa sen, että välioven takana näiden sellien ovet voidaan pitää aina lukitsematta ja vangit voivat käydä WC:ssä aina halutessaan. Jo tähänkin asti valvontahenkilökunta on pyynnöstä päästänyt vangit käymään wc-tiloissa kaikkina vuorokauden aikoina.

Helsingin vankilassa Läntisen selliosaston jokaisella kerroksella on ilmoitus, jossa tähdennetään vankien oikeutta päästä wc-tiloihin käyttämällä sellikutsujärjestelmää. Johtajan tekemän selvityksen mukaan jokaiseen pyyntöön päästä wc-tiloihin reagoidaan ilman aiheetonta viivytystä. Viive kutsusta siihen, kun vangin selli avataan, on parista minuutista maksimissaan kymmeneen minuuttiin, riippuen valvontahenkilökunnan muista tehtävistä. Osastonvartijan mukaan on erittäin harvinaista, että osaston sellinovia aamulla avattaessa jollakin olisi ns. palju tyhjennettävänä. Vankilan johto ei ole saanut vangeilta ilmoituksia siitä, ettei WC-tiloihin päästäminen kaikkina vuorokauden aikoina toimisi. Henkilökunnalle on vielä annettu uudet ohjeet muistuttamaan asian tärkeydestä. Asiaa seurataan jatkuvasti ja siitä muistutetaan edelleen henkilökuntaa.

53. CPT suosittelee, että kaikissa tarkastetuissa vankiloissa henkilökunnalle muistutetaan, että solvauksia ja minkäänlaista epäkohteliasta käytöstä vankeja kohtaan ei hyväksytä.

Virkamiehet tekevät työtään vankiloissa virkavastuulla. Virkamieslain, Rikosseuraamuslaitoksesta annetun lain sekä vankeuslain ja tutkintavankeuslain säännökset edellyttävät virkamiehiltä asiallista ja ihmisarvoa kunnioittavaa käytöstä.

Rikosseuraamuslaitos on keväällä 2015 vahvistanut uudistetun vankeja ja yhdyskuntaseuraamusasiakkaita koskevan yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelman, jossa käsitellään humaania ja ihmisoikeuksien mukaista, asiallista vankien kohtelua ja sitä, miten tällaista kohtelua edistetään. Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelma on ollut esillä Rikosseuraamuslaitoksen koulutustilaisuuksissa. Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö seuraa yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon toteutumista vankiloissa. Viimeksi kesäkuussa 2015 tehtiin vankiloiden johtajille ja apulaisjohtajille asiaa koskeva kysely. Alustavien tulosten mukaan esimerkiksi rasistiset asenteet henkilökunnan keskuudessa ovat vastaajien mukaan harvinaisia, ja jos niitä esiintyy, niihin puututaan. Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö saa tärkeää tietoa henkilökunnan toiminnasta ja vankien kohtelusta myös vankien kantelujen ja vankilatarkastusten kautta.

CPT:n tarkastuksen kohteena olleiden vankiloiden johtajilta saadun selityksen mukaan asiallinen ja oikeudenmukainen vankikohtelu on koko toiminnan perusta. Asiallinen vankikohtelu lisää vankilaturvallisuutta ja on sekä vankien että henkilökunnan edun mukaista. Minkäänlaista epäasiallista tai syrjivää kohtelua ei suvaita. Asiaa seurataan aktiivisesti ja jos epäasiallista kohtelua tulee esiin, siihen puututaan välittömästi. Vankiloissa on useista eri maista tulevia vankeja ja tämä

asettaa virkamiehille kielellisiä haasteita työskentelyssä. Vuorovaikutuksen tueksi on mahdollistettu tulkkipalveluiden käyttö vangin ja virkamiehen välisessä työskentelyssä eräissä lakisääteisissä tehtävissä.

54. CPT suosittelee toistamiseen lisäpanostusta henkilökunnan peruskoulutukseen ja jatkuvaan koulutukseen henkilökunnan ja vankien välisten myönteisten ja kannustavien suhteiden kehittämiseksi vankilassa. Tällainen lähestymistapa on suurelta osin riippuvainen siitä, että henkilökunnalla on vuorovaikutukselliseen viestintään tarvittavat taidot ja että he käyttävät niitä. Tässä yhteydessä olisi ryhdyttävä toimenpiteisiin, joilla varmistetaan, että vankilan työntekijät, jotka työskentelevät varmuusosastoilla ja suljetuilla osastoilla tai oman turvallisuutensa vuoksi eristettyjen vankien kanssa, käyttävät vuorovaikutuksellisia viestintätaitojaan ennakoivalla tavalla.

Tutkintokoulutuksen ja ammattitaitoa lisäävän täydennyskoulutuksen tehtävänä on antaa kaikille henkilöstöryhmille riittävä rikosseuraamusalan erityisosaaminen, johon sisältyy tietoisuus Rikosseuraamuslaitoksen arvoista ja periaatteista, tietämys rangaistukseen tuomittujen oikeuksista ja velvollisuuksista, kyky ja taito vaikuttavaan vuorovaikutukseen ja yhteistoimintaan muun henkilöstön ja asiakkaiden/vankien kanssa ja pyrkimys jatkuvaan itsensä ja ammattialansa kehittämiseen. Koulutuksen keskeisin tavoite ja haaste on sovittaa yhteen rangaistuksen täytäntöönpanon valvonnan ja uusintarikollisuuden vähentämiseen tähtäävän kuntoutuksen työorientaatiot.

Peruskoulutuksen opetussuunnitelma uudistettiin 2012 ja uudessa opetussuunnitelmassa painottuu vuorovaikutustaitojen opettaminen aikaisempaa enemmän. Rikosseuraamuslaitoksen henkilöstön valvontatehtävien rinnalla painotetaan yhä enemmän kuntouttavia ja vaikuttavaan vuorovaikutukseen perustuvia tehtäviä. Näkökulma liittyy vartijan kykyyn ymmärtää rikolliseen käyttäytymiseen ja turvallisuusriskien hallintaan liittyviä psykologisia ja sosiaalisia tekijöitä.

Lisäksi Rikosseuraamuslaitoksen valvontahenkilöstölle järjestetään vuosittain vuorovaikutustaitoihin liittyvää täydennyskoulutusta mm. seuraavilla kursseilla: motivoiva keskustelu, uhkaavasti käyttäytyvän henkilön kohtaaminen sekä sanaton ja sanallinen vuorovaikutus. Kaikkiin edellä kuvattuihin opintojaksoihin sisältyy runsaasti käytännön harjoittelua. Näihin koulutuksiin on ollut paljon hakijoita.

Rikosseuraamuslaitoksessa on otettu yhdeksi kehittämiskohteeksi vuorovaikutuksellisen lähityön kehittäminen vankiloissa. Lähityön kehittämisprojekti aloitettiin pilottivankiloissa yhdessä Työterveyslaitoksen asiantuntijoiden kanssa vuonna 2013 ja lähityön kehittäminen laajennetaan syksyllä 2015 tehtävän suunnitelman mukaisesti kaikkiin suljettuihin vankiloihin. Hankkeessa etsitään ja käynnistetään uusia keinoja ja toimintatapoja lisätä päivittäistä vuorovaikutusta henkilökunnan ja vankien välillä. Samalla pyritään lisäämään vankien mahdollisuuksia osallistua toimintoihin ja viettää nykyistä enemmän aikaa sellin ulkopuolella.

Vantaan vankilassa on keväällä 2015 otettu käyttöön vangin perehdyttämiskäytäntö, jonka eräänä tarkoituksena on syventää ja lisätä henkilökunnan ja vankien välistä vuorovaikutusta sekä ennakoivaa riskienhallintaa.

Riihimäen vankila on osastoitu vankila, jossa vankien asuminen on määritelty laitosturvallisuus huomioon ottaen. Vankien sijoittaminen eri asunto-osastoille edellyttää heistä saatavien laitosturvallisuustietojen perusteella tehtävää arviointia. Vangeille on kerrottu soveltuvin osin hänen oman sijoittelunsa perusteet.

Kun tällainen asuttamissuunnittelu otettiin käyttöön Riihimäen vankilassa vuonna 2014, sillä puututtiin aikaisemmin ongelmia tuottaneeseen, voimakkaasti vankiohjautuvaan ja laitosturvallisuutta vaarantaneeseen asuttamiseen. Vankien mahdollisuutta yksilöllisen rangaistusajan suunnitelman noudattamiseen parannettiin. Uusi asuttamismalli lisäsi kuitenkin merkittävästi vankien tyytymättömyyttä vankilan toimintaan. Joihinkin vankeihin muutos vaikutti siten, että vanki vähensi vuorovaikutustaan henkilökunnan kanssa. Tilanne korostui vuoden 2014 aikana, mutta tämän jälkeen asiat ovat osin palautuneet tavanomaiselle tasolle.

Asunto-osastosta riippumatta henkilökunta ja vangit ovat säännöllisessä vuorovaikutuksessa keskenään. Näissä keskusteluissa vankeja ohjataan ja neuvotaan oma-aloitteisesti edistämään rangaistusajan suunnitelmiaan. Myös erilaiset hakemukset, vankilan säännöt sekä muut esille tulevat asiat voidaan käsitellä tavanomaista syvemmin tällaisissa keskusteluissa.

55. Komitea kehottaa Suomen viranomaisia ryhtymään päättäväisemmin ennakoiviin toimiin ehkäistäkseen ja lopettaakseen vankien välisen väkivallan ja uhkailun. Helsingin, Riihimäen ja Vantaan vankiloiden johdon ja henkilökunnan on oltava jatkuvasti valppaina varmistaakseen, ettei yksikään vankien välinen väkivalta- ja uhkailutapaus jää huomaamatta, ja heidän on hyödynnettävä kaikkia käytössään olevia keinoja tällaisten tapausten ehkäisemiseksi. Tämä edellyttää sitä, että säilytysalueilla ja tiloissa, joita käytetään vankien toimintaan, on paikalla riittävä määrä henkilökuntaa.

Vankien välistä väkivaltaa ehkäistään sijoittamalla vangit riittävän turvallisiin vankiloihin ja osastoihin. Arviointikeskus selvittää vangin turvallisuustiedot osana rangaistusajan suunnitelman laadintaa ja päätöstä laitossijoittelusta. Vankien sijoittaminen vankilan sisällä asunto-osastoille edellyttää heistä saatavien laitosturvallisuustietojen perusteella tehtävää arviointia. Vankiloiden pienet osastot ehkäisevät väkivaltaa. Vankilassa tehdyt henkilökunnan havainnot ja tiedustelutoiminta auttavat ennalta ehkäisemään väkivaltatilanteita.

Henkilökunnan kokonaismäärän lisäämiseen ei nykyisessä taloudellisessa tilanteessa ole mahdollisuuksia. Turvallisuussyistä suljetuissa vankiloissa henkilökuntaa on aina läsnä siellä, missä vangit ovat joko toiminnoissa tai vapaa-ajalla. Niinä aikoina, jolloin henkilökuntaa ei ole paikalla, vangit ovat lukittuina selleihinsä.

Tarkastettujen vankiloiden johtajien mukaan jokaiseen vankien väliseen väkivalta- tai väkivallan uhkatapaukseen puututaan niin varhaisessa vaiheessa kuin mahdollista. Keskeisessä roolissa on vankilatiedustelu ja vankien kanssa lähityötä tekevät henkilöt, joiden ammattitaitoa ja ennakoivaa otetta kehitetään jatkuvasti. Vaikka väkivallantekoja on tapahtunut, merkittävästi enemmän niitä on saatu estettyä puuttamalla tapauksiin hyvissä ajoin ennen kuin tilanne on kärjistynyt väkivaltaiseksi.

Vantaan vankilan käyttöön ottama vankien perehdyttämismalli auttaa saamaan tietoon vankien välistä kaunaa ja vihanpitoa sekä paremmin ennakkoon torjumaan väkivallantekoja ja muita turvallisuusuhkia.

56. Komitea toistaa suosituksensa, että ryhdytään toimiin sen varmistamiseksi, että ”pelkääjillä” (ja muilla vangeilla joita pidetään erillään, koska heidän katsotaan olevan väkivaltaisia tai muuten ”hankalia”) olisi tosiasiallinen mahdollisuus mielekkääseen toimintaan. Jotta tämä voisi toteutua, henkilökunnan läsnäoloa tulisi lisätä vankien asuintiloissa Helsingin, Riihimäen ja Vantaan vankiloissa, etenkin suljetuilla osastoilla. Lisäksi vankien terveydenhoidossa tulee olla ennaltaehkäisevä lähestymistapa suojelun tarpeessa oleviin vankeihin, erityisesti psykologisen ja psykiatrisen hoidon osalta. Vankien yksilölliset tarpeet pitäisi arvioida säännöllisin väliajoin ja tarvittaessa tulisi harkita siirtoa toiseen vankilaan.

Rikosseuraamuslaitos jatkaa toimia, joiden tavoitteena on lisätä suljetuilla osastoilla asuvien vankien mahdollisuuksia oleskella sellin ulkopuolella ja mahdollisuuksien mukaan myös osallistua toimintaan selliosastolla tai osaston välittömässä läheisyydessä. Toisia vankeja pelkävien vankien olosuhteita on kartoitettu vuonna 2011. Vankien asumista suljetuissa oloissa on selvitetty laajasti vuonna 2012. Selvitys on uusittu loppuvuodesta 2014. Vuonna 2012 selvitettiin eduskunnan oikeusasiamiehen pyynnöstä niiden vankien osuutta, jotka eivät voi oleskella sellin ulkopuolella vähintään kahdeksan tuntia päivässä. Näitä vankeja oli 43 % suljettujen vankiloitten vangeista. Tähän ryhmään kuului sekä omasta pyynnöstään erillään asuvia (pelkääjiä) että muista syistä suljetuilla osastoilla asuvia vankeja ja tutkintavankeja. Vuonna 2014 31 % suljettujen vankiloitten vangeista sai olla sellin ulkopuolella alle kahdeksan tuntia. Näiden kahden selvityksen toteuttamistavat poikkesivat toisistaan, joten tulokset eivät ole täysin vertailukelpoisia. Kummassakin selvityksessä rajana pidettiin kahdeksan tuntia päivässä. Osa näistä vangeista kuitenkin osallistui osa-aikaisesti johonkin toimintaan tai heillä oli mahdollisuus viettää vapaa-aikaa sellin ulkopuolella osa päivästä. Päiväjärjestykset vaihtelevat vankiloittain ja vankilan osastoittain eli osastojen suljettuisuus vaihtelee. Vuoden 2014 selvityksessä pyrittiin myös luomaan määritelmä erillään asuvalle vangille sekä tilastointimenetelmät, joilla jatkossa voitaisiin seurata tilanteen kehittymistä säännöllisesti. Tavoitteena on, että jatkossa uudesta vanki- ja asiakastietojärjestelmästä saadaan suoraan tietoa erillään asuvista vangeista.

Kohdassa 54 mainitun lähityön kehittämishankkeen yhtenä tavoitteena on lisätä suljettujen osastojen vankien mahdollisuutta olla sellin ulkopuolella. Vuonna 2015 hanketta jatketaan laajemmalla rintamalla ja kehittämistyötä koordinoimaan palkataan virkamies keskushallintoon.

Suljettujen osastojen vankien tilannetta on parantanut jonkin verran lyhytaikaisille vangeille suunnatut matalan kynnyksen toimintapaketit, joita vankiloissa on kehitetty viime vuosien aikana. Tämä laajennetaan koskemaan myös suljettuja osastoja, joilla asuu pitkää tuomiota suorittavia. Joskus syynä suljetuissa oloissa asumiseen tuomion alkuvaiheessa (lyhytaikaisilla koko tuomion ajan) on siviiliaikaisesta päihteiden käytöstä toipuminen.

Kriittinen tekijä suljettujen osastojen vankien elinolosuhteiden parantamisessa on henkilökunnan mahdollisuus olla läsnä osastolla, kuten CPT on raportissaan todennut. Valtion taloudelliseen tilanteeseen ei ole tulossa nopeasti parannusta. Nopeita parannuksia henkilöstön läsnäolon lisäämiseen osastoilla ei siten ole saavutettavissa.

Vankien terveydenhoito siirtyy sosiaali- ja terveysministeriön vastuulle vuoden 2016 alusta. Vankien terveydenhuoltoa jatkossa ohjaavalle STM:n osastolle välitetään CPT:n kannanotto psykiatrisen hoidon tarpeen selvittämisestä. Rikosseuraamuslaitoksen terveydenhuoltoyksikkö kartoitti asiaa 2012 eikä sen perusteella ilmennyt tarvetta lisätä psykiatristen palveluiden tarjontaa eristetyille vangeille. Yli 180 vuorokautta eristyksissä olleilta vangeilta pyydettiin vastausta siihen, kokevatko he tarvitsevansa psykiatrista apua. Vastaajat eivät kokeneet psykiatrisen avun tarvetta eivätkä käytetyt hyvinvointia ja mielialaa kuvaavat mittarit viitanneet, että he olisivat muita vankeja häiriintyneempiä.

Vuonna 2014 valmistuivat ohjeet henkilöstölle itsemurhien ehkäisystä ja kiireellisen hoidon tarpeen arvioinnista.

Vankeuslain 1.5.2015 voimaan tulleen muutoksen mukaan omasta pyynnöstään erillään asumisen perusteet on otettava uudelleen harkittavaksi enintään neljän kuukauden väliajoin. Lain velvoite edistää erillään asuvien vankien tilanteen uudelleen arviointia säännöllisesti usean kerran vuodessa. Lain mukaan erillään asuminen on mahdollista ainoastaan henkilökohtaisen turvallisuuden ollessa uhattuna. Lainsäädäntömuutosten odotetaan vähentävän erillään asuvien lukumäärää.

Riihimäen vankila pyrkii sijoittamaan taustaltaan ja toimintatarpeiltaan erilaiset vangit eri osastoille. Esimerkiksi suunnitelmallisella seksuaalirikoksista tuomittujen, järjestäytyneisiin rikollisryhmiin kuuluvien vankien ja kuntoutuksen tarpeessa olevien vankien osastosijoittamisella pystytään vähentämään vankien välistä uhkailua, painostusta ja ristiriitoja. Kunkin osaston vangit voivat yhdessä tai pieninä ryhminä osallistua toimintaan, vaikka he eivät välttämättä voi toimia yhdessä muiden osastojen vankien kanssa. Vankien kanssa tehdään myös yksilötyötä, jos toiminta ryhmässä ei ole mahdollista. Osa järjestäytyneeseen rikollisuuteen kiinnittyneistä vangeista ei halua toimia virkamiesten kanssa missään asioissa. Riihimäen vankilan valvontahenkilökunta arvioi kaikkia vankeja strukturoidusti kaksi - kolme kertaa vuodessa. Tässä yhteydessä vankila tekee myös tarvittaessa vangeista sijoitusesityksiä vankilan mielestä heille sopivampiin laitoksiin.

60. CPT suosittelee, että ryhdytään toimenpiteisiin sen varmistamiseksi, että asianomaisille vangeille tarjotaan tehokkaasti tilaisuutta tulla kuulluksi ja esittää omia näkemyksiään ja selityksiään silloin, kun kyseessä on varmuusosastolle sijoittaminen ja tällaista sijoittamista koskevan päätöksen arviointi. Jotta vangit voivat käyttää oikeuttaan valittaa toimenpiteestä, heille on säännönmukaisesti annettava kirjallisesti tietoa sijoituksen (ja/tai sen jatkamisen) perusteista. CPT suosittelee, että Suomen viranomaiset ryhtyvät toimenpiteisiin varmuusosastoa koskevien huomautusten pohjalta.

Varmuusosastolle sijoittamisen kesto ja perusteet on määritelty vankeuslaissa. Vankeuslain mukaan varmuusosastolle sijoittamista ei saa jatkaa kauemmin kuin se on välttämätöntä. Päätös vangin sijoittamisesta varmuusosastolle ja sen perusteet on otettava uudelleen harkittaviksi enintään kolmen kuukauden väliajoin. Ennen päätöksen tekoa vankia kuullaan asiassa. Varmuusosastolle

sijoittamisen perusteet on ilmoitettava vangille, jos niiden ilmoittamisesta ei aiheudu vaaraa muun henkilön turvallisuudelle taikka haittaa rikoksen selvittämislle.

Vankeuslain 5 luvun 9 §:n 3 momentin mukaan vangin sijoittamisesta varmuusosastolle päättää Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö vankilan johtajan tai arviointikeskuksen johtajan esityksestä tai näitä kuultuaan.

Varmuusosastolta poispääsyyn vaikuttaa vangin oma toiminta sekä henkilökunnan arvio siitä, onko laissa määrättyjä turvallisuusuhkia edelleen olemassa. Vangeille tehdään rangaistusajan suunnitelma, joka ohjaa vangin toimintaa vankeusaikana. Rangaistusajan suunnitelman keskeisten tavoitteiden toteuttaminen yksilötyönä on keino edesauttaa siirtymistä takaisin vankilan tavalliselle osastolle henkilökunnan turvallisuusarvioiden lisäksi.

Riihimäen vankilassa on talvella 2015 täsmennetty käytäntöä siten, että samalla, kun vangille annetaan mahdollisuus lausua varmuusosastolle sijoittamista tai sijoittamisen jatkamista koskevassa asiassa, vangille annetaan tieto varmuusosastolle sijoittamisesityksen perusteista kirjallisesti. Käytännössä vangilla on käytettävissään vankilan johtajan esitys vangin varmuusosastolle sijoittamisesta. Vangin varmuusosastolle sijoittamisesta koskevassa kuulemisessa vangilla on mahdollisuus antaa asiasta kirjallinen tai suullinen lausunto, jossa hän voi esittää omia näkemyksiään tilanteesta. Vangit ovat yleensä antaneet lausuntonsa samana tai seuraavana päivänä, joissain tapauksissa noin viikon kuluttua. Vangin lausunto kirjataan vankitietojärjestelmään, ja se otetaan huomioon osana päätösharkintaa Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikössä.

Varmuusosastolle sijoittamisen tai sen jatkamisen perusteet ilmoitetaan vangille keskushallintoyksikön päätöksen liitteenä lähetettävässä perustelumuiotiossa aina, jollei aiheudu vankeuslain 5 luvun 7 § 2 momentissa mainittua vaaraa tai haittaa. Vanki saa hakea päätökseen muutosta valittamalla Helsingin hallinto-oikeuteen. Hallinto-oikeuden päätökseen vanki saa hakea muutosta valittamalla vain, jos korkein hallinto-oikeus myöntää valitusluvan.

61. Varmuusosaston aineelliset olosuhteet olivat heikentyneet vuoden 2008 vierailun jälkeen. Vaikka sellit olivat riittävän tilavia (esim. yhden hengen selli noin 9 m²), ilmanvaihto toimi usein heikosti ja sellien väitettiin olevan erittäin kuumia kesäkuukausina. Lisäksi varusteet olivat karuja ja huonokuntoisia joissakin selleissä, ja suihkut ja pesutilat olivat riittämättömiä. CPT suosittelee, että näiden puutteiden korjaamiseksi ryhdytään toimenpiteisiin.

Rikosseuraamuslaitos vuokraa Riihimäen vankilan Senaatti-kiinteistöltä. Vankilan ylläpito- ja kunnossapitovastuu on Senaatti-kiinteistöillä. Riihimäen vankila on peruskorjattu 2000-luvulla ja Senaatti-kiinteistöjen lausunnon mukaan tuolloin ilmanvaihtojärjestelmä on uusittu vastaamaan ajankohdan rakennusmääräysten tasoa. Ilmanvaihtolaitteiston kuntoa ja tasoa pidetään yllä suunnitelmallisella korjaus- ja ylläpitotoiminnalla.

Riihimäen vankilan sellien ilmanvaihtojärjestelmässä ei ole jäädytystoimintoa. Suomessa jäädytys ei ole asuinrakennuksissa tavanomaista, koska hellekausi on hyvin lyhyt. Vankilassa sisälämpötilojen nousua on kuitenkin pyritty hillitsemään käyttämällä ilmanvaihtokoneita viileämpään yöaikaan täydellä teholla normaalista puolitehoasetuksesta poiketen. Selvityksen

mukaan yötuuletustoiminto pystyy auttamaan tilanteeseen vähän. Selleissä on lisäksi avattava tuuletusikkuna. Riihimäen vankila on seurannut järjestelmällisesti sellien lämpötiloja kesäkautena 2015 eikä lämpötila ole ylittänyt 23 °C:ta.

Sellien varustuksena Riihimäen vankilassa on pöytä, sänky, vaatekaappi, televisio sekä dvd-soitin. Selleissä on wc sekä suihkutila. Vahingontekojen välttämiseksi on varmuusosaston sellin sänky tehty betonista, pöytä on pultattu seinään kiinni ja veden saanti suihkusta on painonapin takana, joka on sijoitettu kattoon. Suihkunapin osalta Etelä-Suomen aluekeskuksen kiinteistöpäällikkö selvittää vaihtoehtoista ratkaisua, koska lyhyillä vangeilla on vaikeuksia painaa suihkunappia katossa.

62. Komitea toistaa suosituksensa, että varmuusosastoilla säilytetyille vangeille tarjotaan soveliasta, monipuolista ja tarkoituksenmukaista toimintaa (johon sisältyy työtä, koulutusta ja kohdennettua kuntoutustoimintaa). Monitieteellisen ryhmän (joukossa mm. psykologi ja sosiaalityöntekijä) pitäisi suunnitella ja tarkistaa ohjelma yhdessä kyseisten vankien kanssa vankien yksilöllisten riski- ja tarvearvioiden perusteella. CPT suosittelee myös, että ryhdytään toimenpiteisiin Riihimäen vankilan varmuusosaston vankien käyttämien ulkoilualueiden laajentamiseksi ja parantamiseksi.

Varmuusosastolle sijoitetuilla vangeilla on mahdollisuus muiden vankien tavoin ottaa yhteyttä vankilan kuntoutuksen virkamiehiin ja tavata heitä suunnitelmallisesti tai akuutissa tilanteessa. Lisäksi vangeilla on mahdollisuus etäopiskeluun ja työskentelyyn opinto-ohjaajan kanssa. Työtoiminnan järjestämisessä varmuusosaston vangit ovat haastava ryhmä, sillä heidän kuljettamisensa ja valvontansa vaativat huomattavan paljon valvontahenkilökuntaa henkilökunnan ja muiden vankien turvallisuuden takaamiseksi.

Vangin tilanne arvioidaan vähintään neljän kuukauden välein rangaistusajan suunnitelman päivityksen yhteydessä, ja vangin tilanne voidaan myös käsitellä moniammatillisessa tiimissä vankilan sijoittelu- ja suunnittelukokouksessa. Vanki, joka on sijoitettu varmuusosastolle, tullaan siirtämään ennen vapautumista vankilan toiselle osastolle vapautumisen valmistelua varten.

Vankilan varmuusosaston käyttämät ulkoilupihat on suunniteltu ja rakennettu Riihimäen vankilan perusranskanhankkeen yhteydessä vuonna 2005. Varmuusosaston käyttämät ulkoilualueet on toteutettu Rikosseuraamuslaitoksen antaman vankiloiden rakennussuunnitteluohjeen mukaisesti. Varmuusosaston ulkoilupihan pinta-ala on 75 m². Ulkoilupihan seinistä kaksi on umpinaista, ja kaksi seinää ja katto ovat läpinäkyvää verkkoa. Jokaisessa pihassa on pieni katos säänsuojaksi. Yhdellä ulkoilupihalla on kuntoiluvälineet. Pihat ovat kameravalvottuja.

63. Komitea toistaa suosituksensa, että varmuusosastolle sijoitettujen vankien vierailujen rajoittaminen perustuu yksilölliseen riskien arviointiin.

Vankeuslain 13 luvun 1 §:n mukaan varmuusosastolle sijoitetun vangin oikeutta tavata muita kuin lähiomaisiaan tai muita läheisiään taikka asiamiestään voidaan rajoittaa, jos on perusteltua syytä epäillä, että tapaamisessa rikottaisiin tätä lakia taikka sen nojalla annettuja säännöksiä tai määräyksiä. Tapaamisten rajoittaminen perustuu tapauskohtaiseen ja yksilölliseen harkintaan.

65. Helsingin ja Riihimäen suljetuille osastoille sijoittamisesta viitataan kohdassa 60 annettuihin suosituksiin, joita sovelletaan vastaavin osin tässä kohdassa.

Vankeuslain 5 luvun 1 §:n mukaan vankilassa voi olla valvonnan asteeltaan ja toiminnoiltaan erilaisia osastoja. Osastolle sijoittamisessa otetaan huomioon rangaistusajan suunnitelma, vangin yksilölliset ominaisuudet, ikä, vangin mahdollisuudet täyttää osallistumisvelvollisuutensa sekä vankilan järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitäminen, vangin tai muun henkilön turvallisuus ja rikollisen toiminnan estäminen. Päätös tehdään yksilökohtaisen kokonaisharkinnan perusteella.

Vankilaan saapuva vanki haastatellaan. Haastattelussa käsitellään vangin henkilöhistoria, rangaistusajan suunnitelma ja vangin toiminnalliset tarpeet sekä turvallisuuskysymykset. Lisäksi selvitetään mahdollisia uhkatekijöitä, jotka kohdistuvat vankiin. Asiat käsitellään moniammatillisessa sijoituskokouksessa, jonka jälkeen tehdään päätös osastosijoituksesta.

Suljetuille osastoille sijoitettujen vankien tilannetta seurataan jatkuvasti ja tehdään arviointia sen suhteen, voidaanko vanki sijoittaa avoimenpiin oloihin. Vangin sijoitusasia käsitellään määräajoin ja vankia kuullaan asiassa.

66. Riihimäen vankilassa suljetun osaston olosuhteet olivat vastaavat kuin varmuusosastolla. Siksi tässä viitataan edellä kohdassa 61 annettuun suositukseen.

Vankilan C-siiven rajoitetun toiminnan osasto C3 (suljettu osasto) ja varmuusosasto C2 ovat varustukseltaan erilaisia kuin vankilan muut osastot. Osastojen C5 ja C4 sellit vastaavat täysin vankilan muiden sellien varustusta eikä näissä ole poikkeuksia. Vankilan henkilökunnan turvallisuuden ja vahingontekojen välttämiseksi on C3:lla ja varmuusosastolla C2:lla vastauksen 61 mukainen varustus sellissä. Lisäksi viitataan vastaukseen kohdassa 61.

67. CPT toistaa suosituksensa, että Helsingin ja Riihimäen vankiloiden suljettujen osastojen päiväjärjestyksiä ja toimintoja tarkastellaan uudelleen. Tavoitteena tulisi olla sen varmistaminen, että vangeilla on kohtuullisen vapaat olot omissa yksiköissään, vastapainona sille turruttavalle vaikutukselle, joka vangin henkiselle terveydelle ja sosiaalisille taidoille aiheutuu yksikön eristyneestä ilmapiiristä. Vangeille tulisi myös tarjota heidän yksilöllisiä tarpeitaan vastaavaa järjestettyä toimintaa (johon sisältyy työtä, koulutusta ja kuntoutusohjelmia).

Riihimäen vankilan osalta toimintarakennuksessa tapahtuva valmentava työtoiminta ei ole ainoa toiminta, jota voidaan vankilassa järjestää. Jokaisella rajoitetun toiminnan osastolle sijoitetulla vangilla on mahdollisuus yksilölliseen työskentelyyn kuntoutushenkilökunnan kanssa, sekä rangaistusajan suunnitelman arviointiin ja suunnitteluun. Heillä on myös mahdollisuus etäopintoihin. On myös otettava huomioon, että osa suljetulle sijoitetuista vangeista on haluttomia toimintaan.

Rajoitetun toiminnan osastoille on järjestetty keväällä 2015 pilottiluonteisesti kurssi liittyen vapauteen valmentautumiseen, ja toimintaa jatketaan myös syksyllä.

Helsingin vankilassa on pystytty lisäämään jonkin verran vankien sellin ulkopuolella oloaika ja mahdollisuutta olla yhdessä muiden vankien kanssa lisäämällä ulkoiluaikaa. Esim. Itäisen

selliosaston suljettujen osastojen osalta päiväjärjestystä on muutettu siten, että ulkoilu-aika on kolmena arkipäivänä viisitoista minuuttia pitempi kuin aiemmin, yhteensä siis tunti ja viisitoista minuuttia. Vankila etsii jatkuvasti uusia yhteistyökumppaneita mm. sellissä tapahtuvaan työntekoon, esim. pakkaustyötä tai vastaavaa.

Rikosseuraamuslaitos jatkaa toimia, joiden tavoitteena on ensisijaisesti lisätä suljetuilla osastoilla asuvien vankien mahdollisuutta oleskella sellin ulkopuolella ja lisäksi mahdollisuuksien mukaan myös osallistua toimintaan selliosastolla tai osaston välittömässä läheisyydessä. Tähän pyritään valvontahenkilökunnan lähityöhankkeen ja matalan kynnyksen toimintapakettien (usean virkamiehen erikseen ohjaamien toimintojen muodostaman kokonaisuuden) avulla. Suljetuille osastoille asumaan sijoittamisen periaatteita täsmennetään käynnissä olevan valvontatasoluokitustyön yhteydessä.

68. Mitä tulee suljetulle osastolle sijoitettujen vankien mahdollisuuksiin pitää yllä yhteyksiä ulkomaailmaan, useat Riihimäen vankilan suljetun osaston asukit väittivät, että heidän vierailunsa peruttiin (tai keskeytettiin) usein näennäisistä syistä ja että ”isä ja lapsi” -tapaamisiin suostuttiin harvoin. CPT haluaisi kuulla Suomen viranomaisten havainnot näistä väitteistä.

Riihimäen vankilassa ei ole tietoa näistä tapaamisista. Suljetun osaston vangeilla on mahdollisuus tavata omaisiaan viikonlopun valvotuissa tapaamisissa ja mahdollisuus samalla anoa lapsen tapaamista siihen tarkoitettuun tilaan. Vangeilla on mahdollisuus lisäksi anoa valvomattomia tapaamisia ja päätökset tehdään yksilöllistä harkintaa käyttäen valvomattomaan tapaamisen edellytyksiä kokonaisvaltaisesti arvioiden.

Lisäksi Riihimäen vankilassa on otettu aktiiviseen käyttöön yhteistyö lastensuojelun ja muiden siviilitoimijoiden kanssa. Toiminta on mahdollistanut enenevässä määrin tuettujen tapaamisten määrän lisäämisen, joka on osoittautunut erityisen tarpeelliseksi vanhemmuuden näkökulmasta.

69. CPT suosittelee, että tuomioistuimen päätöksellä eristettyjen tutkintavankien oikeusturvatakeita (esim. kirjallisesti toimitetut perusteet kaikille eristämistä tai sen pidentämistä koskeville päätöksille ja mekanismin luominen toimenpiteen yksilöllistä, tarkoituksenmukaista ja säännöllistä tarkastelua varten) vahvistetaan sen varmistamiseksi, että tuomioistuimen määräämä eristäminen ei kestä pitempään kuin on ehdottoman välttämätöntä. CPT pyytää Suomen viranomaisia varmistamaan, että tutkintavangit, joiden tuomioistuimen määräämä eristäminen on päättynyt, sijoitetaan tavanomaisiin tiloihin viipymättä.

Rikosseuraamuslaitoksen tekemissä tarkastuksissa ja muun muassa OM:n asettaman tutkintavankeuden vaihtoehtoja selvittävän työryhmätyöskentelyn yhteydessä myös tutkintavankien oikeuksia koskeviin asioihin on kiinnitetty ja kiinnitetään edelleen huomiota. Samoin lähityöhankkeen yhteydessä tullaan kiinnittämään huomiota tutkintavankien olosuhteisiin.

Viranomaisten tiedonkulkua pyritään edelleen tehostamaan siten, että kaikissa tapauksissa tuomioistuimesta välittyy vankilaan riittävän selkeästi tieto siitä, että vangin yhteydenpitorajoitukset on kumottu.

70. CPT toistaa suosituksensa, että Suomen viranomaiset ryhtyvät määrätietoisin toimenpiteisiin tarjotakseen tuomioistuimen eristettäviksi määräämille vangeille mahdollisuuden tarkoituksenmukaiseen toimintaan, joka toimisi vastapainona niille kielteisille vaikutuksille, joita aiheutuu heidän sijoittamisestaan yksinäisyysrangaistusta muistuttaviin oloihin.

Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö toteaa, että kaikilla suljetuilla osastoilla ei ole henkilökuntaa paikalla koko päivän ajan. Tutkintavankeuden tehtävä on huolehtia siitä, että vangit eivät pääse sotkemaan esitutkintaa tai oikeudenkäyntiä, mikä saattaa tutkintavankilassa olla toimintoihin osallistumisen esteenä. Rikosseuraamuslaitoksessa jatketaan kuitenkin lähityön kehittämishanketta niillä osastoilla, joilla pidetään tutkintavankeja, joilla on yhteydenpitorajoitus. Silloin kun henkilökuntaa on osastolla, henkilökunta tekee työtään moniammatillisesti eli huolehtii paitsi arjen rutiineista osastolla mahdollistaa myös toimintaa ja vuorovaikutusta vankien kesken.

71. Yleisen vankiväestön aineelliset olosuhteet olivat kaiken kaikkiaan hyvät Riihimäen, Keravan ja Vantaan vankiloissa. Vantaan vankilan niin kutsutut ”matkasellit” olivat kuitenkin huonokuntoisia ja likaisia. CPT suosittelee, että tämän asiointilan korjaamiseksi ryhdytään toimenpiteisiin. Helsingin vankilan länsisiivessä oli vielä 73 selliä ja pohjoissiivessä 10 selliä ilman WC:tä. Tässä suhteessa viitataan kohdassa 52 annettuihin suosituksiin.

Vantaan vankilassa vangit ovat kunnostaneet sellejä maalamalla ja toimintaa jatketaan. Ongelmana on matkasellien, kuten muidenkin sellien runsas käyttö ja vankien nopea vaihtuvuus. Myös väistötilan löytyminen maalattavan sellin vangeille yliastutussa vankilassa on haasteellista.

Rikosseuraamuslaitoksen toimitilasuunnitelman toteutuessa paljusellipaikat häviävät lähivuosina Helsingin vankilasta. Helsingin vankilan paljuselliosastojen peruskorjauksesta on jo tehty päätös, suunnittelu on käynnissä ja investointi on tarkoitus saada valmiiksi vuoden 2018 loppuun mennessä.

72. CPT kehottaa Suomen viranomaisia harkitsemaan mahdollisuutta, että päivän viimeinen lämmin ateria tarjottaisiin myöhemmin, mieluiten illalla.

Suomalaisen yhteiskunnan tavanomaisen ruokailurytmin mukaan syödään (kylmä) aamupala ennen työajan alkamista, lämmin ateria lounaalla puolen päivän aikaan, lämmin ateria päivällisellä työpäivän päätyttyä ja kylmä iltapala illalla. Vankiloissa noudatetaan samaa aikataulua.

Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö on velvoittanut vankilat järjestämään iltapalan tarjoamisen siten, että iltapalan ja seuraavan aamupalan välinen aika ei ylitä 12 tuntia. Vantaan vankilassa selvitetään mahdollisuutta myöhentää hieman vankilan päivällisaikaa, jolloin aterioiden välisistä ajoista tulisi tasaisemmat.

73. CPT suosittelee, että ryhdytään toimenpiteisiin (erityisesti Keravan ja Riihimäen vankiloissa) sen varmistamiseksi, että vangeilla on vapaa pääsy WC-tiloihin kaikkina aikoina, myös ulkoilun aikana.

Ulkoilut ovat pääsääntöisesti tunnin mittaisia. Ulkoilu-aika on merkitty päiväjärjestykseen ja se on vangeilla tiedossa etukäteen. Vangilla on siten mahdollisuus käydä sellissään/ osastollaan WC:ssä juuri ennen ulkoilun alkamista, jolloin ulkoilun aikana vain harvoin on tarvetta päästä WC-tiloihin.

Keravan vankilassa ulkoilussa olevilla vangeilla on puolen tunnin jälkeen mahdollisuus päästä takaisin osastolle.

Riihimäen vankilassa ulkoilut ovat valvottuja ja vangit voivat ilmoittaa vartijalle tarpeensa käydä WC:ssä. Henkilökunnan niukkuuden vuoksi ei kuitenkaan aina voida järjestää, että vartija kuljettaisi yksitellen vankeja käymään osastolla wc:ssä. Ulkoilua valvova vartija olisi silloin poissa varsinaiselta toimipaikaltaan, mikä aiheuttaisi turvallisuusriskin.

Rikosseuraamuslaitos valmistele yhteistyössä Senaatti-kiinteistöjen kanssa Vankilakonseptia, jossa määritellään erityyppisten vankiloiden toimintaa ja tilatarpeita. WC-tilan tarve ulkoilualan yhteydessä otetaan huomioon vankilakonseptissa, joten tilanne tulee paranemaan uusien rakennushankkeiden yhteydessä.

74. CPT suosittelee lisätoimia, jotta vangeilla kaikissa tarkastetuissa laitoksissa (ja erityisesti Riihimäen ja Vantaan vankiloissa) olisi mielekästä toimintaa, joka on räätälöity heidän tarpeidensa mukaiseksi (mukaan lukien työ, ammattikoulutus, opiskelu ja kohdennetut kuntoutusohjelmat).

Yleistilanne Rikosseuraamuslaitoksessa on se, että vankien toimintojen ohjaamiseen tarvittaisiin enemmän resursseja. Vankien osallistuminen toimintaan on laskenut useasta eri syystä johtuen. Vankitietojärjestelmän tilastoissa työ- ja toimintapäivän lyhentymisen vaikutta tilastoihin siten, että toimintaan osallistuvien vankien määrää näyttää pienemmältä kuin se todellisuudessa on. Samaan aikaan toimintaryhmissä (työ, koulutus, ohjelmat) saattaa olla tilaa useammalle vangille kuin mitä ryhmissä nyt on. Lisäksi toimintaryhmiä on lopetettu vähäisen osallistumisen perusteella. Mahdollisuuksia toiminnan lisäämiseen henkilöstön määrää lisäämällä ei juuri ole.

Helsingin vankilassa selvitetään parhaillaan, minkälaista ja minkälaisissa tiloissa vankien tarpeita vastaavaa toimintaa tulevaisuudessa tehdään. Tavoitteena on mahdollistaa toimintaan osallistuminen mahdollisimman monelle. Kuntouttavan vankityön osuutta tullaan lisäämään.

Riihimäen vankilassa on työtoiminta jakautunut neljään toimintapaikkaan: maalaamo, puuseppä, pakkaamo ja metallityöt teollisuushallissa. Näissä työpisteissä on työpaikat yhteensä 44 – 47 vangille. Uutena pilottikokeiluna tehdään Puolustusvoimille viikkaustyötä. Vankilan taloushuollossa vankityöpaikkoja on yhteensä 22–23 vangille (keittiö, kanttiini, vaatehuolto ja puhdistajat). Yhteensä Riihimäellä on tarjota työmahdollisuus 66–70 vangille.

Opiskelupaikkoja on lukio-opetuksessa 10–12 vangille, ammatillisessa koulutuksessa autoalalla 8 vangille ja metallialalla 6 vangille. Ryhmämuotoista opetusta tarjotaan siten yhteensä n. 25 vangille. Peruskoulun päättötodistusta vailla olevat vangit voivat suorittaa opintoja itsenäisesti etäopetuksessa. Lisäksi järjestetään täydentäviä ja kuntouttavia kursseja. Riihimäellä toteutetaan neljää erilaista uusintarikollisuuteen vaikuttavaa ohjelmaa, joihin vanki voi osallistua osa-aikaisesti.

Vuonna 2014 Riihimäen vankilan vangeista toimintaan osallistuvien prosenttiosuus päivittäin toimintoihin käytettävästä ajasta oli 52,3 %. Riihimäen vankilassa vankien toimintapaikkoja on selvästi enemmän kuin CPT:n raportissa on mainittu.

Keravan vankilassa on runsaasti toimintatiloja, mutta henkilöstöressurssien niukkuus rajoittaa mahdollisuuksia sijoittaa vankeja toimintoihin. Avovankilaosastolla on osoittaa jokaiselle vangille toimintapaikka.

Vantaan vankilassa vankien toimintapaikkoja ei pystytä lisäämään ohjaavan henkilöstön vähyden vuoksi. Vantaalla suurin osa vangeista on tutkintavankeja, joilla ei ole velvollisuutta osallistua toimintaan.

75. CPT suosittelee, että Suomen viranomaiset ryhtyvät kehittämään elinkautisvangeille ja muille pitkiä tuomioita istuville vangeille tarjottavaa toimintaa, niin että edellä mainitut tekijät otetaan huomioon. Lisäksi komitea suosittelee, että vankilan henkilökuntaa kannustetaan keskustelemaan ja kehittämään myönteisiä suhteita tämän tyyppisten vankien kanssa.

Helsingin vankilassa on pitkät perinteet elinkautisvankien ja muiden pitkäaikaisvankien kanssa työskentelystä. Pitkäaikaisvangeille parasta on, että he osallistuvat muiden vankien kanssa vankilan normaaliin toimintaan. Näin vältetään vankiryhmien eriarvoistumiselta ja vääränlaisen statusaseman syntymiseltä. Erityistä huomiota kiinnitetään kuitenkin pitkäaikaisvankien rangaistusajan suorittamiseen, perhe- ja läheissuhteiden säilymiseen.

Rikosseuraamuslaitoksessa viime vuosien kehittämistyö on kohdistettu lyhyitä tuomioita suorittavien toiminnan järjestämiseen, jolloin elinkautista ja pitkää tuomiota suorittavat ovat voineet osallistua tavanomaiseen vangeille tarjottavaan toimintaan, mm. tutkintoon johtavaan ammatilliseen koulutukseen tai työkokemuksen hankkimiseen tarvittaessa monelta työalalta aluksi suljetussa vankilassa ja tuomion myöhemmässä vaiheessa avovankilassa. Elinkautisten ja pitkää tuomiota suorittavien erityistarpeisiin (kuten tarpeeseen ylläpitää yhteyksiä perheeseen tai tietoteknisten sovellusten käytön kehityksessä mukana pysymiseen) kiinnitetään Rikosseuraamuslaitoksessa jatkossa enemmän huomiota.

76. CPT toivoo kuulevansa, miten valmistelut ovat edistyneet, jotta vastuu vankiloiden terveydenhuoltojärjestelmästä voidaan siirtää oikeusministeriöltä sosiaali- ja terveysministeriölle.

Vankiterveydenhuollon järjestämisvastuun siirtämistä oikeusministeriöltä sosiaali- ja terveysministeriön hallinnonalalle ja vankiterveydenhuollon organisaatiovalvonnan järjestämistä koskevaa hallituksen esitystä on valmisteltu kevään 2015 aikana raportissa mainitussa työryhmässä. Vankiterveydenhuollon järjestäminen siirtyisi Terveys- ja hyvinvoinninlaitoksen ohjaukseen ja Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontaviraston Valviran sekä aluehallintoviranomaisten valvontatoimivaltaa laajennettaisiin koskemaan vanki- ja puolustusvoimien terveydenhuoltoa 1.1.2016 lukien. Uudistus toteutettaisiin lailla Vankiterveydenhuollon yksiköstä. Samalla muutettaisiin useita muita lakeja.

Luonnos hallituksen esityksestä eduskunnalle vankiterveydenhuollon ja sen valvonnan järjestämisestä sosiaali- ja terveysministeriön hallinnonalalla on lähetetty lausunnoille kesäkuussa 2015. Hallituksen esitys on tarkoitettu antaa eduskunnalle 28.9.2015.

77. Yhteenvedona CPT voi vain toistaa arvionsa vuoden 2008 vierailusta, nimittäin että lääkäriresurssit eivät olleet tyydyttävät missään vierailuista vankiloista. Komitea on edelleen sitä mieltä, että Helsingin vankilan kokoisessa laitoksessa tulisi olla kokoaikainen lääkäri. Lisäksi lääkärin tulisi olla paikalla Riihimäen vankilassa vähintään neljänä päivänä viikossa (ja vähintään kolmena päivänä viikossa Keravalla). Vaikka CPT ottaakin huomioon lääkärin lisääntyneen läsnäolon Vantaan vankilassa, komitea katsoo kuitenkin, että olisi suositeltavaa lisätä lääkärin läsnäoloa edelleen (neljään päivään viikossa) laitoksen vankiväestön erityistarpeiden vuoksi (enimmäkseen tutkintavankeja). CPT suosittelee, että lääkärin paikallaoloaikaa kussakin tarkastetussa vankilassa lisätään edellä olevien huomautusten pohjalta.

Sairaanhoitajaresursseja voitiin pitää juuri ja juuri riittävinä. CPT kehottaa kuitenkin Suomen viranomaisia ryhtymään tehokkaisiin toimenpiteisiin sen varmistamiseksi, että kaikissa tarkastetuissa vankiloissa olisi aina, myös yöllä ja viikonloppuisin, paikalla joku, joka on pätevä antamaan ensiapua (mieluiten sairaanhoitaja).

Lääkärien paikallaoloaikaa ei nykyresurssien puitteissa ole mahdollista lisätä eikä se Terveystieteiden tutkimuskeskuksen käsityksen mukaan ole edes tarpeellista. Vangit pääsevät lääkärin vastaanotolle nopeammin kuin keskimäärin siviilissä kotikunnassaan. Akuuttia, kiireellistä hoitoa tarvitsevat vangit toimitetaan aina lähimpään terveyskeskukseen tai sairaalaan. Vankien kuljetus ulkopuoliseen terveydenhuoltoon sitoo kuitenkin valvontaresursseja.

Suomen vankilat ovat pääsääntöisesti pieniä, muutamasta kymmenestä reiluun sataan paikkaan, sijaiten usein syrjäisissä paikoissa. Jokaisessa vankilassa vangeille on turvattu pääsy akuuteissa sairaustilanteissa välittömästi lähimpään terveydenhuoltopisteeseen. Ympäri vuorokautinen terveydenhuoltohenkilöstön läsnäolo jokaisessa vankilassamme ei ole toiminnallisesti eikä taloudellisesti mielekäästä.

Vartijoiden peruskoulutukseen on nykyisin sisällytetty lääkkeenantokoulutus. Osa vartijoista on jo saanut koulutuksen ja lopuillekin tullaan se antamaan Fimean vaatimusten mukaisesti.

Vantaan vankilassa jokainen vakituinen valvontahenkilökuntaan kuuluva on saanut ensiapukoulutuksen perustasolla ja osalla on myös jatkokoulutusta ensiavussa. Vankilassa järjestetään vuosittain ensiapukoulutusta henkilöstölle.

Myös Helsingin vankilassa henkilökunnalle annetaan ensiapu- ja hätäensiapukoulutusta säännöllisesti. Vankilassa on aina paikalla henkilö, joka on saanut tarvittavan ensiapukoulutuksen. Vankilaan on hankittu sydänkohtausten varalta defibrillaatori, jota pystyy käyttämään jokainen henkilökuntaan kuuluva.

Riihimäen vankilassa noin 15 % henkilökunnasta on suorittanut ensiapukoulutuksen ja suunnitelmassa on kasvattaa tätä määrää. Vankilan koko valvontahenkilökunta on saanut ns. hätäensiapukoulutuksen.

78. CPT toistaa pitkäaikaisen suosituksensa, että ryhdytään tehokkaisiin toimenpiteisiin sen varmistamiseksi, että tuleville vangeille tehdään järjestelmällisesti terveystarkastus 24 tunnin kuluessa heidän saapumisestaan.

Terveystarkastus tehdään pääsääntöisesti 24 tunnin kuluessa saapumisesta. Asiaa vaikeuttaa vielä se, että Suomessa vangit voivat tulla joihinkin vankiloihin mihin vuorokauden aikaan tahansa.

Vankilaan saapuva kiireellistä hoitoa tarvitseva vanki toimitetaan aina lähimpään terveyskeskukseen tai sairaalaan, jos vankilan terveydenhuoltohenkilökunta ei ole paikalla.

80. CPT kehottaa Suomen viranomaisia arvioimaan käytössä olevat menettelytavat sen varmistamiseksi, että aina kun kirjataan vammoja, jotka vastaavat vangin esittämiä syytöksiä epäasiallisesta kohtelusta (tai jotka ilman syytöksiäkin viittaavat epäasialliseen kohteluun), kyseinen raportti on välittömästi ja järjestelmällisesti saatettava toimivaltaisten viranomaisten (esim. syyttäjän) tietoon riippumatta vangin itsensä esittämistä toiveista. Tarkastuksen tulosten tulisi olla myös kyseisen vangin ja hänen avustajansa käytettävissä.

Komitea haluaa myös muistuttaa, että lääkärintarkastuksen jälkeen laadittavassa kertomuksessa tulisi olla seuraavat tiedot:

- (i) henkilön antamat lausunnot joka liittyvät lääkärintarkastukseen (mm. kuvaus omasta terveydentilasta ja mahdolliset epäasiallista kohtelua koskevat syytteet);
- (ii) täydellinen kuvaus perusteelliseen tarkastukseen pohjautuvista objektiivisista lääketieteellisistä löydöksistä;
- (iii) lääkärin kohtien i) ja ii) valossa tekemät havainnot, jotka viittaavat yhteyteen mahdollisten syytösten ja objektiivisten lääketieteellisten löydösten välillä.

Kirjauksen tulisi myös sisältää tehtyjen lisätarkastusten tulokset, mahdollisten asiantuntijalausuntojen yksityiskohtaiset päätelmät sekä kuvaukset vammojen hoidosta ja mahdollisista muista toimenpiteistä.

Tapaturmavammojen osalta tarkastuksen tulos tulisi kirjata tähän tarkoitukseen varatulle lomakkeelle, jossa on tapaturmavammojen merkitsemistä varten vangin sairauskertomukseen tallennettavat ”vartalokartat”. Jos otetaan valokuvia, ne tulisi tallentaa kyseisen vangin sairauskertomukseen. Tämän tulisi tapahtua sen lisäksi, että tiedot vammoista tallennetaan erityiseen traumarekisteriin.

Kun vankilassa ilmenee jokin poikkeava tapahtuma, esim. pahoinpitely, vankilan henkilökunta tekee siitä ilmoituksen vankitietojärjestelmään. Ilmoituksessa esitetty tapahtuma tutkitaan vankilassa ja asia käsitellään vankilan sisäisessä kurinpitomenettelyssä tai siitä tehdään rikosilmoitus poliisille. Ilmoitukset tutkitaan vankilassa riippumatta siitä, haluako uhri asiaa tutkittavan. Rikosilmoituksen tekee vankilan johtaja. Poliisi harkitsee, miten vakavasta rikoksesta on kyse. Lievä pahoinpitely on asianomistajarikos, jota poliisi ei voi lain mukaan viedä eteenpäin, jollei uhri halua asiaa tutkittavan. Vakavammat rikokset etenevät aina poliisitutkintaan. Väkivaltatapauksissa poliisi pyytää vankilan terveydenhuoltohenkilöstöltä lääkärintodistuksen.

Rikosseuraamuslaitoksen terveydenhuoltoyksikön selvityksen mukaan, jos vanki on joutunut oletetun väkivallan uhriksi, tehdään perusteellinen selvitys siitä, mitä tapahtui ja milloin on tapahtunut sekä mitä oireita tai vammoja on aiheutunut. Sanallisen kertomuksen lisäksi tarkastellaan kaikki vartalolla olevat löydökset, jotka kuvataan sanallisesti potilaskertomukseen. Monella vankilan poliklinikalla on tapana ottaa kameralla kuvia vammakohdista. Kuvat liitetään potilaskertomukseen.

Hoitaja tapaa potilaan ensin, yleensä samana päivänä heti tapahtuman jälkeen. Jos terveydenhuoltohenkilöstöä ei ole paikalla, valvontapuolen virkamiehet vievät vangin terveyskeskuspäivystykseen. Tarvittaessa potilas lähetetään lisätutkimuksiin tai hoitoon ulkopuoliseen sairaalaan, jos vammojen laatu sitä edellyttää.

Suomessa on yleiset ohjeet pahoinpitelyn uhrin tutkimisesta sekä lääkärintodistuksen rakenteesta. Lisäksi on laadittu valmis pohja (PAKE), johon löydökset voidaan merkitä. Näitä ohjeita noudatetaan myös vankiloiden terveydenhuollossa. Käytössä ei ole erillistä traumarekisteriä.

Lääkäri ei voi tehdä täysikäisen vangin väkivaltatapauksista ilmoitusta vankilahenkilökunnalle tai poliisille, jos uhri ei anna siihen suostumusta. Käytäntö vastaa CPT:n suosituksen periaatteita sekä Suomen lainsäädäntöä.

81. CPT kehottaa Suomen viranomaisia lisäämään merkittävästi psykiatrin säännöllisiä käyntejä Riihimäen vankilaan (esimerkiksi yhteen päivään viikossa). Komitea kehottaa viranomaisia myös harkitsemaan psykiatrin käyntien lisäämistä Keravan vankilassa.

Terveydenhuoltoyksikössä on Etelä-Suomessa kokopäiväinen psykiatri, joka käy tarpeen mukaan useissa vankiloissa.

82. Komitea kehottaa Suomen viranomaisia ryhtymään toimenpiteisiin, jotta tällainen läsnäolo varmistetaan Vantaan vankilan psykiatrisella osastolla. Olisi pyrittävä varmistamaan, että osastolla on paikan päällä jatkuvasti (myös öisin) vartijahenkilöstöä

Nykyään terveydenhuoltoyksikkö ei kykene resurssiensa puitteissa lisäämään psykiatristen sairaanhoitajien määrää eikä Vantaan vankilalla ole mahdollisuuksia lisätä valvontahenkilöstön määrää.

84. Vaikka komitea myöntääkin, että tiettyjen vankien kohdalla voi olla tarpeen asettaa heille vierailujärjestelyjä koskevia määräaikaista rajoituksia, se kuitenkin suosittelee, että nykyisiä käytäntöjä tarkastellaan sen varmistamiseksi, että edellä mainittuja rajoituksia sovelletaan vain siinä määrin ja niin kauan kuin on oikeutettua kyseisen vangin edustaman uhan (esim. laittomien aineiden tai muiden kiellettyjen esineiden salakuljetuksen) vuoksi.

Tapaamiskäytäntöjä täsmennettiin vankeuslain muutoksilla, jotka tulivat voimaan 1.5.2015. Vankeuslain 13 luvun 3 §:n mukaan suljetussa vankilassa tapaaminen järjestetään valvotussa tapaamistilassa, jossa vangin ja tapaajan välissä on rakenteellisia esteitä vankilan järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseksi sekä kiellettyjen aineiden ja esineiden vankilaan kulkeutumisen estämiseksi. Avolaitoksessa tapaaminen järjestetään tilassa, jossa vangin ja tapaajan välinen koskettaminen on mahdollista.

Vankila käyttää rajoituksia tapaamisten suhteen ainoastaan niin kauan kuin on yksittäisen vangin kohdalla tarpeellista. Rajoituksiin vaikuttavat laitoksessa tapahtuneen teon vakavuus, moitittavuus sekä henkilön rikos- ja vankilahistoria. Tiukempia tapaamisrajoituksia sovelletaan vain siinä määrin ja niin kauan kuin se on perusteltua.

Vangin ja tapaajan koskettaminen on mahdollista, jos vangille myönnetään valvomaton tapaaminen tai lupa lapsen tapaamiseen. Vangilla ei ole ehdotonta oikeutta näihin tapaamisiin, vaan esimerkiksi lapsen tapaamisesta päätettäessä on harkittava asiaa vangin ja lapsen yhteyksien säilymisen kannalta ja myös sitä, että tapaaminen ole lapsen edun mukaista.

Vankien mahdollisuus koskettaa kumppaniaan tapaamisen aikana toteutuu valvomattomassa tapaamisessa. Valvomaton tapaaminen on harkinnanvarainen vangin ja tämän lähiomaisen tai muun läheisen tapaaminen. Harkinnassa arvioidaan paitsi vaaran aiheutumista ja järjestyksen säilymistä, myös vangin yhteyksien säilymistä tai muuta vastaava syytä perusteena valvomattomalle tapaamiselle. Huomioon otetaan käytännössä myös se, onko vangilla mahdollisuus poistumislupiin.

85. CPT suosittelee, että käytäntö, jossa vangit eristetään odottamaan kurinpitotutkimuksen tulosta, otetaan ensi tilassa tarkasteluun edellä mainittujen huomautusten pohjalta. Missään tapauksessa kurinpidollisessa yksinäisyysrangaistuksessa tosiasiallisesti vietetty aika ei saisi ylittää laissa määrättyä 14 vuorokauden enimmäisaikaa, ja ennen rangaistusta erillään vietetty aika tulisi laskea mukaan siihen kokonaisuikaan, joka vangin on vietettävä kurinpidollisessa yksinäisyysrangaistuksessa. Lisäksi kurinpitotutkimuksen ajaksi erillään pidetyille vangeille tulisi tarjota tilaisuus tulla kuulluksi ja riitauttaa tämä toimenpide.

Vankeuslakia muutettiin 1.5.2015 lukien siten, että yksinäisyysrangaistuksen enimmäisaika laskettiin 14 vuorokaudesta 10 vuorokauteen. Samalla vankeuslain sanamuotoa on tarkennettiin siten, että vangin pitäminen erillään kurinpitoasian selvittämisen aikana ei saa kestää kauempaa, kuin on välttämätöntä eikä yli seitsemää vuorokautta. Edelleen aika, jonka vanki on ollut erillään muista vangeista, on otettava huomioon vähennyksenä kurinpitorangeistusta määrättäessä (vankeuslaki 15 luku 14§). Keskushallintoyksikkö arvioi vangin kuulemisen tapahtuvan jatkossa aiempaa nopeammin, jolloin vanki voi kurinpitorangeistuksen kuulemisen yhteydessä tuoda esille mielipiteensä myös erillään pitämisestään.

Saadun selvityksen perusteella on epäselvää, mihin perustuvat CPT:n tiedot siitä, että vangit voisivat joutua jopa 16 vuorokaudeksi yksinäisrangaistusta vastaaviin olosuhteisiin ennen varsinaisen kurinpitorangeistuksen alkamista.

CPT:n tarkastuksen kohteena olleiden vankiloiden johtajat ilmoittavat, että erillään pitämisaikat rikkomuksen selvittämisajankautena ovat mahdollisimman lyhyet, noin 1–3 vrk. Tämä erillään pitämisaika otetaan huomioon vähennyksenä kurinpitorangeistusta määrättäessä.

Rikosseuraamuslaitos teki vuonna 2012 tarkastuksen vankiloiden kurinpitokäytäntöjen yhdenmukaisuudesta 3 kk otoksella. Tässä aineistossa pisin erillään pitämisaika tutkinnan vuoksi oli 7 vrk, mutta yleisimmin se oli 1–3 vrk.

86. CPT suosittelee, että Helsingin vankilassa ryhdytään toimenpiteisiin sen varmistamiseksi, että vangit palaavat yleisiin majoitustiloihin välittömästi sen jälkeen, kun he ovat kärsineet kurinpidollisen yksinäisyysrangaistuksensa.

Helsingin vankilassa on muutettu aikaisempaa toimintatapaa siten, että vanki pääsääntöisesti palaa omalle osastolleen ja entiseen toimintaan kurinpitovirastoituksen suorittamisen jälkeen. Tämän on mahdollistanut mm. se, ettei vankila ole ylläpidetty kuten aikaisemmin.

Jos henkilö on syyllistynyt vakavaan tekoon, esimerkiksi toisen vangin pahoinpitelyyn tai huumausainekauppaan, hänet voidaan sijoittaa kurinpitovirastoituksen suorittamisen jälkeen intensiivisemmän valvonnan osastolle.

87. Valtuuskunta totesi huolestuneena, että Helsingin vankilassa hoitajia pyydettiin edelleen vahvistamaan, että ”ei ollut mitään lääketieteellistä syytä, mikä olisi estänyt” vangin ”eristämisen”. CPT toistaa suosituksensa, että tämä käytäntö lakkaa välittömästi. Tässä yhteydessä viitataan myös komitean 21. yleisraportissa oleviin kommentteihin.

Vankeuslakia on 1.5.2015 lukein muutettu siten, että jokaisesta yksinäisyysrangaistuksesta tai tutkinnan vuoksi erillään pidettävästä ilmoitetaan terveydenhuoltohenkilökunnalle. Helsingissä tutkitaan vangin terveydentila eristyksen tapahduttua ja kirjataan mahdolliset vammat yms. Samalla lakia muutettiin siten, ettei terveydenhuoltohenkilökuntaa kuulla ennen yksinäisrangaistuksen määräämistä.

Joskus kurinpitovirastosta määrättäessä vanki on ilmoittanut, ettei terveydellisistä syistä kykene suorittamaan kurinpitovirastosta heti, vaan on pyytänyt täytäntöönpanon lykkäämistä. Näissä harvinaisissa tapauksissa on katsottu olevan vangin etu, että terveydenhuoltoa informoidaan vangin huolesta. Menettelyllä on ajateltu ainoastaan vangin parasta eikä tällaisia tapauksia ole usein. Kyseessä ei ole ollut tuolloin voimassa olleessa laissa määritelty terveydenhuollon kannan kysyminen, vaan halu huolehtia vangin henkisestä ja fyysisestä terveydestä yhteistyötä tehden.

88. Osa Vantaan vankilan erillään pitoon käytetyistä selleistä oli likaisia ja niiden seinät oli tuhrittu ulosteilla ja peitetty graffitilla. CPT suosittelee, että asiointilan korjaamiseksi ryhdytään toimenpiteisiin.

CPT toistaa suosituksensa, että ryhdytään toimenpiteisiin sen varmistamiseksi, että Helsingin ja Vantaan vankiloissa kurinpidolliseen yksinäisyysrangaistukseen sijoitettujen vankien yksityisyys turvataan heidän käyttäessään WC:tä tai peseytyessään.

CPT suosittelee, että Keravan vankilan kurinpidollisiin yksinäisyysrangaistuksiin käytettävien sellien aineellisia olosuhteita parannettaisiin edellä olevien huomautusten pohjalta. Lisäksi henkilökunnan pysyvä fyysinen läsnäolo tulisi varmistaa aina, kun kurinpitoyksikössä säilytetään vankeja.

Vantaan vankilan eristyssellit tullaan tarkastamaan aina käytön jälkeen ja siivoamaan. Asia kuuluu eristysosaston vartijan toimenkuvaan. Vankila muuttaa käytäntöään siten, että kurinpitovirastosta suorittavaa vankia ei koskaan valvota kamaravalvonnalla.

Vantaan vankilassa eristysosaston vartija joudutaan usein ottamaan laitoksen ulkopuolelle vangin kuljetustehtäviin ja eristysosaston vangeista huolehtiminen jää silloin muille, esim. vastaanottovartijoille.

Helsingin vankilan ns. eristysosaston sellejä käytetään kurinpitorangaistusten täytäntöönpanon lisäksi tarkkailuun ja eristämistarkkailuun. Jokaisessa sellissä on kamera, mutta yksinäisyysrangaistuksen täytäntöönpanon ajaksi kamera kytketään pois päältä. Henkilökunta ei myöskään seuraa ovisilmästä vangin toimintaa. Peseytymistilat eivät sijaitse selleissä vaan erillisessä pesuhuoneessa, jossa vankien yksityisyys on turvattu. Näin yksinäisyysrangaistusta suorittavan yksityisyys on turvattu Helsingin vankilassa.

Keravan vankilan eristysosastojen kunto ja mahdolliset muutostarpeet arvioidaan tulevan peruskorjauksen yhteydessä kuten esim. betonisen nukkumiskorokkeen korvaaminen jollain muulla järjestelyllä sekä WC tilan sijoittaminen. Vankilan johto ei ole saanut valituksia / moitteita eristysosastojen valaistuksesta. Komitean tarkastuksen yhteydessä ko. sellit olivat tyhjiä ja niissä ei ollut lämmitys päällä.

89. Vuoden 2014 vierailun aikana Suomen viranomaiset olivat valmistelemassa vankeuslakiin muutoksia, joissa mm. selvennettäisiin, että ”tarkkailuhaalareiden” käyttöön veloitetuilla vangeilla olisi välitön pääsy WC:hen kaikkina aikoina. Komitea haluaisi tiedon näiden muutosten voimaantulosta ja haluaisi muutosten tekstin (kun ne on hyväksytyt). Lisäksi komitea toistaa suosituksensa, että henkilökunta kaikissa vankiloissa, joissa tätä toimenpidettä tullaan todennäköisesti soveltamaan, saa yksityiskohtaiset ohjeet sen toteutustavasta. Näiden ohjeiden tulisi muun muassa selventää, että välitön pääsy WC:hen tarkoittaa myös yöaikaa ja että ”tarkkailuhaalareiden” käyttämiseen veloitetuille vangeille tulisi tarjota edes vähän yksityisyyttä heidän käyttäessään WC:tä (esimerkiksi erottamalla WC-tila muusta sellistä värillisellä lasilla).

Vankeuslain 18 luvun 4 §:n mukaan, ”jos on perusteltua syytä epäillä, että vangilla vankilassa tai sinne tullessaan on kehossaan 9 luvun 1 §:n 1 tai 2 momentissa tarkoitettuja kiellettyjä aineita tai esineitä, hänet saadaan sijoittaa huoneeseen tai selliin, jossa häntä ja kiellettyjen aineiden tai esineiden poistumista hänen kehostaan voidaan ympärivuorokautisesti tarkkailla ja valvoa teknisin apuvälinein tai muulla tavoin. Tällöin vangilta voidaan edellyttää myös erityisen tarkkailuvaatetuksen käyttöä. Tarkkailuvaatetusta käyttävän vangin tulee pyynnöstään päästä viivytyksettä WC-tiloihin.

Eristämistarkkailua saadaan jatkaa, kunnes kielletyt aineet tai esineet ovat poistuneet vangin elimistöstä tai kunnes eristämiseen ei enää muuten ole syytä. Eristämistarkkailu ei saa kuitenkaan kestää yli kuutta vuorokautta. Jos eristämistarkkailusta aiheutuu vaaraa vangin terveydelle, eristäminen on keskeytettävä. Jos vangin kehossa on henkilönkatsastuksessa havaittu 1 momentissa tarkoitettuja aineita tai esineitä, eristämistarkkailua saadaan jatkaa kuuden vuorokauden enimmäisajan jälkeenkin, kuitenkin enintään kolme vuorokautta.

Eristämistarkkailuun sijoittamisesta on viipymättä ilmoitettava terveydenhuollon ammattihenkilölle. Lääkäriin tai muun terveydenhuollon ammattihenkilön tulee mahdollisimman pian tutkia vangin terveydentila. Vankia on tarkoin seurattava teknisellä valvonnalla ja muulla tavoin.”

Säännöksiä on täsmennetty vankeusasetuksessa: Asetuksen 65 §:n mukaan eristämistarkkailussa vankia on tarkkailtava ja valvottava siten, ettei hän voi kätkeä tai hävittää luvattomia esineitä tai aineita. Vangin oikeuksia voidaan rajoittaa ainoastaan, jos se on välttämätöntä eristämistarkkailun tarkoituksen toteutumiseksi. Oikeuksien rajoituksia arvioitaessa on otettava huomioon, käytetäänkö valvonnassa erityistä tarkkailuvaatetusta, jolla estetään vankia saamasta haltuunsa hänen kehonsa sisällä kuljettamia kiellettyjä aineita tai esineitä.

Ennen eristämistarkkailuun sijoittamista vangille on tehtävä henkilöntarkastus ja hänen vaatetuksensa on vaihdettava. Jollei vangilta edellytetä erityisen tarkkailuvaatetuksen käyttöä, hänen on eristämistarkkailun aikana käytettävä muuta vankilan antamaa vaatetusta.

Eristämistarkkailuun sijoitetulle vangille voidaan antaa haltuun kohtuullinen määrä sellaisia esineitä ja aineita, joiden haltuun antaminen ei vaaranna eristämistarkkailun tarkoitusta. Vangille voidaan antaa haltuun kirjallisuutta, lehtiä, kirjoitustarvikkeita ja elintarvikkeita. Vangille tulee järjestää mahdollisuus tupakointiin. Vangille voidaan antaa myös mahdollisuus radio- ja televisio-ohjelmien seurantaan.

Eristämistarkkailuun käytettävän huoneen tai sellin ilmanvaihdon, lämmityksen ja valaistuksen on oltava riittävät. Vangille tulee antaa haltuun vuodevaatteet.

Asetuksen 66 §:n mukaan tarkkailuvaatetuksen tulee olla kooltaan vangille sopiva. Vaatetus on vaihdettava neljän päivän välein ja aina silloin, kun se on likaantunut. Vangille on annettava tilaisuus peseytymiseen päivittäin ja aina, kun vaatetus on likaantunut.

Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö tulee ohjeistamaan yksityiskohtaisesti tarkkailuvaatetuksen käytön WC-käynteineen ja vaatetuksen käytön aikaisten toimenpiteiden kirjaamiskäytännöt sekä raportointikäytännöt Rikosseuraamusalueille ja Keskushallintoyksikköön vaatetuksen käytöstä. Asetuksen 67 § sisältää' täsmällisen säännöksen kirjaamisesta.

90. Tarkastetuissa vankiloissa ei näyttänyt olevan käytössä muodollista sisäistä valitusmenettelyä eivätkä vangit saaneet asianmukaista tietoa siitä, kuinka valittaa laitoksen johtajalle. Valituslaatikoita ei ollut eikä sisäisiä valituksia kirjattu tai seurattu järjestelmällisesti. CPT suosittelee, että Suomen viranomaiset tarkastelevat vankiloissa noudatettavia sisäisiä valitusmenettelyjä edellä olevien huomautusten pohjalta. Vankien tulisi pystyä tekemään kirjallisia valituksia kaikkina aikoina ja jättämään ne kussakin asuinyksikössä olevaan lukittuun valituslaatikkoon. Kaikki kirjalliset valitukset tulisi rekisteröidä keskitetysti vankilassa ennen niiden ohjaamista tiettyyn palveluun käsittelyä varten. Kaikissa tapauksissa sisäiset valitukset tulisi käsitellä nopeasti (niin että mahdollisille viivästyksille annetaan perusteltu kirjallinen selitys) ja vangeille tulisi ilmoittaa selkeästi määritellyn ajan sisällä, mihin toimenpiteisiin heidän valituksensa johdosta on ryhdytty tai mistä syystä valitusta ei katsota aiheelliseksi. Lisäksi erityyppisistä sisäisistä valituksista tulisi koota tilastoja, joista selviää, miten tyytymättömyyden aiheita on käsitelty vankilassa.

Monet valtuuskunnan haastattelemat vangit eivät tieneet, oliko heillä mahdollisuus valittaa vankilan johtajan tekemistä päätöksistä. Komitea haluaisi saada tästä asiasta selvityksen Suomen viranomaisilta.

Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö on pyytänyt kaikilta Suomen vankiloilta selvitykset siitä, miten sisäiset valitusmahdollisuudet toteutuvat kussakin vankilassa. Saatujen selvitysten mukaan vankiloiden sisäiset valitusmenettelyt ovat pääosin hyvällä tasolla ja vangeilla on kaikkina aikoina mahdollisuus tehdä valitus vankilan johdolle joko asiointilomakkeella tai suljetulla kirjeellä.

Pääosin tällaisesta mahdollisuudesta tiedotetaan suullisesti. Kolme vankilaa ilmoitti, että sisäinen valitusmahdollisuus on tuotu esille myös vangeille jaettavassa tulo-oppaassa. Joissakin vankiloissa on käytössä palautekyselylomake, jolla vangit saattavat nimettömästi tuoda vankilan johdon tietoon havaitsemiaan epäkohtia. Keskushallintoyksikkö on suositellut, että kaikki vankilat lisäisivät tulo-oppaisiinsa maininnan vankilan sisäisistä valitusmahdollisuuksista.

Selvitysten mukaan valitukset pyritään aina käsittelemään mahdollisimman nopeasti ja vangille ilmoitetaan mahdollisimman pian niistä toimenpiteistä, joihin heidän valituksensa johdosta on ryhdytty. Vastaukset valitukseen annetaan vankiloissa joko suullisesti tai kirjallisesti. Keskushallintoyksikkö on suositellut, että kirjalliseen valitukseen vastattaisiin kirjallisesti.

Kaikissa vankiloissa ei ole osastoilla sellaista lukittua laatikkoa, johon valituksia voisi toimittaa. Tämä voi olla keskushallintoyksikön mukaan olevan ongelmallista, sillä vangin tulee voida luottaa siihen, että hän voi turvallisesti ja kenenkään ulkopuolisen tietämättä saattaa asiansa vankilan johdon tietoon. Valituksia varten ei tarvitse olla omaa laatikkoa, vaan vankiloissa on mahdollista osoittaa valitukset toimitettavaksi myös lukittuun postilaatikkoon. Keskushallintoyksikkö on kehottanut niitä vankiloita, joissa ei ole lukittuja posti-/valituslaatikoita, ottamaan tällaiset laatikot käyttöön.

Useimmissa vankiloissa kirjallisia valituksia ei erikseen rekisteröidä. Helsingin vankilassa henkilökunnan käyttäytymisestä tehdyt valitukset diarioidaan. Tärkeintä valitusten käsittelemisessä on, että vangit saavat valituksensa asianmukaisesti ja viivytyksettä käsiteltyksi.

Vankiloilta saatujen selvitysten mukaan vankien tyytymättömyyden syistä ei pidetä tilastoja. Kun valitukset tulevat vankilan johdon käsiteltäväksi, johdolle muodostuu kuitenkin kattava kuva siitä, minkälaisia tyytymättömyyden aiheita vangeilla on.

CPT on pyytänyt Suomen viranomaisilta selvitystä siitä, miksi monet valtuuskunnan haastattelemat vangit eivät tienneet, oliko heillä mahdollisuus valittaa vankilan johtajan tekemistä päätöksistä.

Aina kun vankilan johtajan päätöksestä on mahdollista tehdä oikaisuvaatimus tai valitus, vangille annetaan päätöksen mukana oikaisuvaatimus- tai valitusosoitus, joten vangit saavat tiedon valitusmahdollisuudesta. Vankeuslain uudistuksessa on lueteltu päätökset, joiden osalta muutoksenhaku on kielletty. Tällaisten päätösten kohdalla, joista ei lain mukaan ole muutoksenhakumahdollisuutta, päätökseen tulee laittaa ilmoitus muutoksenhakukiellosta (HL 48 §).

Jos vanki on tehnyt vankilan johtajalle sisäisen valituksen, joka on tulkittavissa hallintolain 53 a §:n mukaisesti hallintokanteluksi, eduskunnan oikeusasiamies on todennut ratkaisukäytännössään, että valituksen johdosta annetussa päätöksessä tulee erikseen todeta, ettei päätökseen saa hallintolain 53 d §:n mukaisesti hakea muutosta valittamalla. Keskushallintoyksikkö muistuttaa vankiloita tästä.

CPT:n selonteon ja Suomen hallituksen vastauksen tultua julkisiksi Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö tiedottaa aktiivisesti esitetyistä asioista vankiloille. Rikosseuraamuslaitos pyrkii siihen, että nyt tarkastuksen kohteena olleissa vankiloissa havaitut epäkohdat korjataan, jos niitä esiintyy myös muissa vankiloissa.

Niuvanniemen sairaala

92. CPT haluaisi saada lisää ajantasaisia ja yksityiskohtaisia tietoja näistä aiheista (raportissa mainitut lainsäädäntöhankkeet).

Selonteossa mainitulla, 1.8.2014 voimaantulleella mielenterveyslain muutoksella lakiin lisättiin säännökset tahdosta riippumattomassa hoidossa olevan potilaan mahdollisuudesta saada hoitavan sairaalan ulkopuolisen, riippumattoman lääkärin arvio ja lausunto hoidon tarpeesta ennen hoidon jatkamista. Lisäksi lakiin lisättiin säännös siitä, että hoitoon määrättyllä on oltava mahdollisuus saada hoidon jatkamisen edellytykset arvioitavaksi hoidon kestäessä myös ennen hoidon enimmäisajan täyttymistä. Myös muu kuin virkasuhteessa oleva laillistettu lääkäri voi laatia tarkkailulähetteen tahdosta riippumattoman hoidon tarpeesta laissa säädetyillä edellytyksillä.

Mielenterveyslain kokonaisuudistuksen esivalmistelu on meneillään ja sitä koskeva valmisteluaineisto valmistuu syksyllä 2015. Tällöin arvioidaan tahdosta riippumatonta hoitoa ja rajoitustoimenpiteitä koskevien säännösten uudistamis- ja tarkentamistarpeet. Uudistusten sisällöstä ei toistaiseksi ole tarkempia linjauksia.

Syksyllä 2014 eduskunnalle annettu hallituksen esitys laiksi sosiaalihuollon asiakkaan ja potilaan itsemääräämisoikeuden vahvistamisesta ja rajoitustoimenpiteiden käytön edellytyksistä (itsemääräämisoikeuslaki) sekä eräksi siihen liittyviksi laeiksi (HE 108/2014) raukesi eduskunnan vaihduttua keväällä 2015. Esityksen tavoitteena oli muun muassa saattaa Suomen lainsäädäntö Yhdistyneiden Kansakuntien vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen edellytysten mukaiseksi.

Ehdotetun itsemääräämisoikeuslain tarkoituksena oli vahvistaa sosiaalihuollon asiakkaan ja potilaan (muun muassa psykiatrisen potilaan) itsemääräämisoikeutta. Lisäksi ehdotettiin säädettäväksi rajoitustoimenpiteistä, joita sosiaali- ja terveydenhuollossa olisi voitu tietyin edellytyksin käyttää. Hallitus antaa eduskunnalle syksyllä 2015 esityksen kehitysvammaisten erityishuollosta annetun lain (519/1977, kehitysvammalaki) muuttamisesta. Esityksessä ehdotetaan itsemääräämisoikeuden rajoittamista koskevien kehitysvammalain säännösten muuttamista siten, että vammaissopimuksen ratifioinnin edellytykset täyttyvät.

Hallituskaudella 2015-2019 on lisäksi tarkoitus valmistella hallituksen esitys sosiaalihuollon asiakkaan ja potilaan itsemääräämisoikeutta ja sen rajoittamista koskevaksi lainsäädännöksi.

Tarkennuksena CPT:n selonteon alaviitteeseen 117 todetaan seuraavaa: siviilipotilaan tahdosta riippumattomaan hoitoon määräämisen edellytyksistä säädetään mielenterveyslain 8 §:ssä,

tarkkailulähete määritellään 9 §:ssä, tarkkailuun lähettämistä säädetään 9 a §:ssä ja tarkkailuun ottamisesta säädetään 9 c §:ssä. Kuulemisesta ennen hoitoon määräämistä säädetään mielenterveyslain 11 §:n 1 momentissa, jota täydentävät hallintolain (434/2003) 34-36 § kuulemisesta ennen hallintopäätöksen tekemistä. Potilaan itsensä lisäksi on kuultava potilaan laillista edustajaa. Lisäksi alaikäisen vanhemmille, huoltajille sekä henkilölle, jonka hoidossa ja kasvatuksessa alaikäinen on ollut välittömästi ennen tarkkailuun ottamista, on mahdollisuuksien mukaan varattava tilaisuus tulla kuulluksi.

Tahdosta riippumattomaan hoitoon määräämisestä sekä hoidon jatkamisesta päättää sairaalan psykiatrisesta hoidosta vastaava ylilääkäri tai, jos hän on esteellinen tai estynyt, muu tehtävään määrätty ensisijaisesti psykiatrian erikoislääkäri (mielenterveyslaki 11 § 2 momentti, 12 § 1 momentti). Siviilipotilasta saadaan pitää hoitoon määräämistä koskevan päätöksen nojalla hoidossa enintään kolme kuukautta ja hoidon jatkamista koskevan päätöksen nojalla enintään kuusi kuukautta. Hoidon jatkamista koskeva päätös alistetaan hallinto-oikeuden vahvistettavaksi. Selvitettäessä siviilipotilaan tahdosta riippumattoman hoidon edellytyksiä kuuden kuukauden jatkohoitopäätöksen jälkeen sovelletaan mielenterveyslain 12 §:n 2 momentin mukaan 9 a §:ää ja 10 §:ää tarkkailuun lähettämistä ja tarkkailuun ottamisesta.

Jos tahdosta riippumattoman hoidon aikana käy ilmi, että edellytyksiä hoitoon määräämiseen ei enää ole, hoito on heti lopetettava ja potilas poistettava sairaalasta hänen sitä halutessaan (14 §). Lisäksi hoitoon määrättyllä on oltava mahdollisuus saada hoidon jatkamisen edellytykset arvioitavaksi hoidon kestäessä myös ennen enimmäisajan täyttymistä (12 d §).

Mielenterveyslain 8 §:ssä säädetyt hoitoon määräämisen edellytykset ovat samat siviilipotilaiden ja oikeuspsykiatristen potilaiden kohdalla, mutta hoitoon määräämistä koskevat menettelyt eroavat toisistaan. Oikeuspsykiatrisen potilaan tahdosta riippumattomaan hoitoon määräämisestä päättää Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, jonka vahvistettavaksi alistetaan myös hoidon lopettamispäätös. Oikeuspsykiatrisen potilaan hoidon jatkamisesta puolestaan päätetään sairaalassa viimeistään kuuden kuukauden välein ja hoidon jatkamista koskevat päätökset alistetaan hallinto-oikeudelle.

Ajantasainen mielenterveyslain englanninkielinen käännös toimitetaan komitealle vastauksen liitteenä.

94. CPT [...] pyytää kuitenkin Niuvanniemen sairaalan johtoa pysymään valppaana ja muistuttamaan säännöllisesti henkilökuntaa siitä, että potilaita tulisi kohdella kunnioittavasti ja että minkäänlaista epäasiallista kohtelua – mukaan luettuna solvaavaa kielenkäyttöä – ei hyväksytä eikä siedetä.

Komitean huomiot on saatettu Niuvanniemen sairaalan johdon tietoon. Johto muistuttaa henkilökuntaa säännöllisesti potilaiden kunnioittavasta kohtelusta ja puuttuu asiaan liittyviin yksittäistapauksiin, jos epäkohtia havaitaan.

Alaviitteessä 127 mainittu henkilö on ollut mielisairaanhoitaja.

98. CPT toistaa aikaisemman suosituksensa, että tällainen erityinen rekisteri perustetaan kaikkiin Suomen psykiatriin hoitolaitoksiin, joissa turvaututaan aivojen sähköhoitoon, ja että potilaalta pyydetään kirjallinen tietoon pohjautuva suostumus ennen tämän terapian käyttämistä.

Tahdosta riippumattoman hoidon yhteydessä annettavan suostumuksen osalta viitataan kohdassa 112 annettuun vastaukseen.

Voimassaolevien kansallisten *Käypä hoito* –suositusten (Skitsofrenia, Depressio) mukaan sähköhoito on turvallinen hoitomuoto, jonka antamista tulee harkita tietyissä tilanteissa depression ja skitsofrenian hoitamiseksi. Sähköhoito saattaa olla tehokas menetelmä mm. skitsofreniaan liittyvän katatonian hoidossa sekä silloin, jos vaste lääkehoitoon on riittämätön.

Sähköhoitoa annetaan Niuvanniemen sairaalassa ainoastaan raportissa kuvatuissa poikkeuksellisissa tilanteissa. Sähköhoitoa antavat tähän erikseen koulutetut henkilökunnan jäsenet (sairaalan lääkäri ja sairaanhoitaja sekä ulkopuolinen anestesialogian erikoislääkäri). Hoitoa annetaan pääsääntöisesti potilaan suostumukseen perustuen niin, että lääkäri on kirjannut hoitoa koskevan potilaan suostumuksen potilasasiakirjoihin. Välitöntä suostumusta ei kuitenkaan saada, jos potilas vastustaa sähköhoitoa tai ei tilansa takia pysty ilmoittamaan mielipidettään. Potilas voi kieltäytyä sähköhoidosta milloin tahansa. Kieltäytymisen jälkeen sähköhoito joko lopetetaan tai kirjataan jatkettavaksi tahdon vastaisesti, jos kyse on potilaan henkeä akuutisti uhkaavasta sairaustilasta. Tahdonvastainen hoito ja sen syyt kirjataan aina potilasasiakirjoihin.

Mielenterveyslain mukaan potilaan tahdosta riippumatta suoritettavista hoito- ja tutkimustoimenpiteistä päättää häntä hoitava lääkäri (22 b §). Itsemääräämisoikeuden rajoitusten seurannan ja valvonnan turvaamiseksi hoitoyksikössä on pidettävä erillistä luetteloa rajoitustoimenpiteistä, joihin tahdosta riippumattomat hoitotoimenpiteet luetaan. Tiedot on tarkoitettu sekä sairaalan sisäistä että valvontaviranomaisten valvontaa varten. Luetteloon merkitään potilaan tunnistetiedot, rajoitusta koskevat tiedot sekä rajoituksen määränneen lääkärin ja toimenpiteen suorittajien nimet. Tiedot on poistettava luettelosta kahden vuoden kuluttua merkinnän tekemisestä. Sairaalaakohtaisen rajoitustoimenpiteiden luettelon avulla voidaan valvoa, ettei ei-toivottuja käytäntöjä synny. Mielenterveyslain 2 §:n 2 momentin mukaan aluehallintoviraston on erityisesti valvottava itsemääräämisoikeuden rajoitusten käyttöä tahdosta riippumattoman hoidon yhteydessä.

Maanlaajuisesti sähköhoitoa koskevat tiedot kerätään Terveiden- ja hyvinvoinnin laitoksen ylläpitämään hoitoilmoitusrekisteriin. Terveiden- ja hyvinvoinnin laitos kerää hoitoilmoitustietoja määrääjain sekä ohjeistaa sairaaloita tietojen ilmoittamisessa. Vireillä on hoitoilmoitusrekisterin psykiatria koskevan osan päivittämishanke, joka tehostanee entisestään tahdosta riippumattomien hoitotoimenpiteiden kirjaamista. Lainsäädäntöä uudistettaessa tullaan kuitenkin arvioimaan tarvetta säätää potilaan kirjallisesta suostumuksesta terveydenhuoltoa annettaessa.

Myöskään Niuvanniemen sairaalan sisäisessä valvonnassa ei ole havaittu sähköhoitoon liittyviä väärinkäytöksiä. Väärinkäytösten ehkäisemiseen liittyvää valvontaa tehdään usealla eri tavalla:

johtava lääkäri saa kaikki tahdonvastaiset toimenpiteet tiedokseen kahden viikon välein, eli samalla kun niistä ilmoitetaan aluehallintovirastolle. Myös lääketieteellisen hoidon esimiestyö on sisäisen valvonnan muoto. Hoitomuotojen – yhtä lailla sähköhoidon kuin lääkityksen tai psykologisten hoitojen – valinnasta päättää viime kädessä ylilääkäri, joka päätöstä harkitessaan ottaa huomioon moniammatillisen työryhmän näkemykset ja kokemukset sekä potilaan tilan ja mielipiteen.

100. CPT kehottaa Suomen viranomaisia pohtimaan tapoja tähän ongelmaan vastaamiseksi, esimerkiksi ohjaamalla lisää hoitajaresursseja kyseiselle osastolle [Niuvanniemen sairaalan osasto 7].

Niuvanniemen sairaalan 7 osastolla ei ole tarkastuskäynnin aikana ollut raportissa mainittua potilasmäärää. Sairaalan mukaan osastolla 7 on tarkastuspäivänä ollut 27 sairaansijaa. Komitean tietoon on tarkastuskäynnin aikana annettu osastojen senhetkiset hoitajamäärät. Sairaalassa avo-osasto ja toinen lähes avoin osasto (osastot 12A ja 12Y) tekevät yhteistyötä siten, että työnjohdosta vastaavia hoitajia on käytännössä vain yksi. Avo-osaston potilaat tukeutuvat erityisesti yöaikaan alakerrassa oleviin hoitajiin. Kombinaattiosaston sairaansijamäärä on raportissa mainittu 43. Mainittua järjestelyä ei kuitenkaan käytetä osastolla 7, jossa annetaan akuuttihoitoa. Osaston 7 toimintatapoja oli jo tarkastuskäyntiin mennessä muutettu eduskunnan oikeusasiamiehen tarkastuksissaan esiintuomilla tavoilla: jatkuvaa valvontaa tarvitsevia potilaita pyritään nykyisin eristämisen sijaan pitämään esimerkiksi päiväsalissa ryhmänä ja järjestämään heille siellä toimintaa.

Niuvanniemen sairaalassa ei ole lainkaan hoitoapulaisia, vaan kaikki raportissa hoitoapulaisiksi luokitellut hoitajat ovat ammattinimikkeiltään mielisairaanhoitajia tai lähihoitajia. Molemmat ovat tutkinnon suorittaneita hoitajia, joita valvoo Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto.

102. Komitea kannustaa Suomen viranomaisia jatkamaan ponnistelujaan tällä alueella rajoittamiskeinojen/eristämisen käytön vähentämiseksi edelleen.

Suomessa toimeenpannaan Terveyden- ja hyvinvoinnin laitoksen johdolla valtakunnallista pakon käytön vähentämisen ohjelmaa, jonka seurauksena pakkotoimien määrä sairaaloissa on vuosittain vähentynyt. Ohjelman aikana myös kootaan sairaaloiden käyttöön tarkoitettu työkirja, jonka on tarkoitus valmistua vuonna 2015. Kirja sisältää sairaaloille suunnattua tietoa pakkokeinojen ennaltaehkäisyyn, käytettyjen rajoitusten mittaamisen ja seurannan sekä potilas- ja työturvallisuuden kehittämiseksi.

Mielenterveyslakia uudistettaessa tullaan arvioimaan rajoitustoimenpiteitä koskevien säännösten täsmentämistarpeet. Lain uudistamisen tausta-aineistoksi sosiaali- ja terveysministeriö on pyytänyt Terveyden- ja hyvinvoinnin laitokselta selvitystä erilaisten rajoittekeinojen vaikutuksista hoidon tuloksiin, niiden hyväksyttävyydestä potilaan kannalta sekä keinojen turvallisuudesta.

104. Komitea suosittelee, että rajoitusvöiden käyttöä NEVA-osastolla tarkastellaan edellä esitettyjen huomautusten pohjalta.

Rajoitustoimenpiteitä koskevien säännösten täsmentämistarpeet arvioidaan myös nuorten henkilöiden osalta mielenterveyslakia uudistettaessa. Kuten edellä kohdassa 102 mainitaan, lain uudistamisen tausta-aineistoksi on pyydetty yhteenvetoa tutkimusnäytöstä, jota on saatavilla eri rajoitekeinojen vaikutuksista hoidon tuloksiin, rajoitteiden hyväksyttävyydestä potilaan kannalta sekä rajoitetoimien turvallisuudesta.

Komitean Neva-osastoa koskevat suositukset otetaan Niuvanniemen sairaalassa huomioon. Kategorinen sitomista koskeva ikäraja ei kuitenkaan kaikissa tilanteissa mahdollista yksilön olosuhteiden riittävää huomioon ottamista. Toimenpiteiden vaikuttavuuden lisäksi sairaalassa otetaan aina huomioon myös niiden inhimillisyys. Rimpuilevan, raivokkaan ja vastahakoisen murrosikäisen pitäminen kauan kiinni käsivoimin saattaa olla potilaan kannalta epäinhimillistä. Lisäksi etenkin tyttöpotilailla on usein traumaattisia kokemuksia kiinnipitämisestä hyväksikäyttötilanteissa. Näin ollen mekaaninen sitominen saattaa olla perusteltua myös nuorten potilaiden hoidossa.

105. CPT haluaisi saada tarkempaa tietoa tästä pilottihankkeesta [pilottihanke, jossa tarjottiin ”avoimen alueen eristystä”] ja aikanaan sen tuloksista.

Pakkotoimenpiteiden käytön vähentämisestä on Niuvanniemen sairaalassa yleisesti ottaen positiivisia kokemuksia. Pilottihankkeen tulokset eivät kuitenkaan ole vielä valmiita. Jokainen potilas on yksilö, minkä vuoksi yleispätevien johtopäätösten tekeminen ei ole ongelmatonta.

106. Komitea suosittelee, että rajoitusvaatteen käyttö lopetetaan keskipitkällä aikavälillä ja pyritään aktiivisesti korvaamaan ne vähitellen muilla, vähemmän halventavilla keinoilla; tätä odotettaessa takkien käyttöä tulisi säännellä ja ohjeistaa yksityiskohtaisesti, jotta varmistettaisiin, että niitä käytetään mahdollisimman lyhyen aikaa poikkeuksellisissa tilanteissa ja yksilöllisen riskiarvioinnin pohjalta eikä rutiinikeinona eristyksen yhteydessä.

Mielenterveyslaissa ei ole nimenomaisesti säädetty rajoitusvaatteen käytöstä rajoitustoimenpiteenä. Lain 22 b §:n mukaan tahdosta riippumatta suoritettavista psyykkisen sairauden hoitotoimenpiteistä sekä hoidon suorittamisen kannalta välttämättömästä lyhytaikaisesta rajoitustoimenpiteestä päättää hoitava lääkäri. Rajoitusvöiden käyttö puolestaan perustuu mielenterveyslain 22 e §:n 5 momenttiin, jonka mukaan potilas saadaan sitoa vyöllä tai muulla vastaavalla tavalla, jos hän käyttäytymisensä tai uhkauksensa perusteella todennäköisesti vahingoittaisi itseään tai muita, eivätkä muut rajoitustoimenpiteet ole riittäviä.

Potilaan itsemääräämisoikeuden rajoittamista koskevissa Niuvanniemen sairaalan ohjeissa (10.10.2014) potkimisen tai lyömisen estävien vaatteiden käyttö on määritelty tahdonvastaiseksi hoitotoimenpiteeksi, jota voidaan käyttää tietyin edellytyksin potilaan psyykkisen sairauden hoidossa mielenterveyslain (22b §) mukaisesti. Rajoitusvaatetta käytetään ainoastaan poikkeuksellisesti ja välttämättömissä tilanteissa. Käyttö perustuu aina potilasta koskevaan

yksilölliseen riskinarviointiin, eikä vaatetta käytetä rutiininomaisesti eristyksen päättyessä. Tilanne on tarkastuskäynnin aikana ollut todennettavissa sairaalan 2000-sivuisesta rajoiterekisteristä, joka on ollut komitean käytössä.

Rajoitusvaatteen käyttö ei ole Niuvanniemessä rangaistustoimenpide ja potilaan kokemuksia pyritään aina kuuntelemaan. Jos rajoitusvaate kuitenkin koetaan rangaistukseksi, hoitohenkilökunnan ammatillisia valmiuksia on pyrittävä parantamaan, jotta perustelu tulisi oikein selvitettyksi potilaalle. Kaikki potilaat eivät ymmärrä perusteluja ja saattavat käyttäytyä muita kohtaan väkivaltaisesti. Tällöin potilas voidaan joko eristää tai käyttää rajoitusvaatetta muiden potilaiden terveyden ja turvallisuuden takaamiseksi. Rajoitusvaatteen käyttäminen on eristämistä tai vuoteeseen sitomista vähemmän rajoittava toimenpide, koska rajoitusvaatetta käyttävä potilas voi liikkua ja olla vuorovaikutuksessa muiden kanssa.

Osastoyhteisössä on mahdotonta pitää potilasta, joka repii ja lyö toisia potilaita. Tila ei välttämättä parane hoidolla, vaan jatkuu vuosia samanlaisena. Pitkäaikaispotilaan käytöstä ja ärsykkeiden sietokykyä opitaan vuosien saatossa arvioimaan. Niuvanniemen sairaalassa on näin ollen usein hyvä kokemukseen perustuva käsitys siitä, milloin potilasta on tarpeen rajoittaa. Potilaat nukkuvat yleensä yksin, joten rajoitusvaatteen käyttö ei ole öisin tarpeellista.

Rajoitevaatetta on käytetty Niuvanniemen sairaalassa yksittäistapauksissa myös potilaan eristämisen lyhentämiseksi. Tällöinkin käyttö on mahdollistanut potilaan oleskelun ja toiminnan muiden potilaiden seurassa sen sijaan, että hän viettäisi pitkiä aikoja yksin eristettynä.

Mielenterveyslakia uudistettaessa tullaan arvioimaan rajoitusvaatteen käytön sallittavuutta ja sen käyttöä koskevaa sääntelytarvetta. Myös Niuvanniemen sairaala ottaa huomioon komitean suositukset ja pyrkii kehittämään hoitokäytäntöjään.

106. CPT suosittelee, että voimassa olevaa lainsäädäntöä muutetaan niin, että kaikenlaisten mekaanisten rajoittamiskeinojen (mm. vöiden ja takkien) käytölle säädettäisiin enimmäisaika – esim. 2 tuntia kerrallaan – ja että jokaiseen pidennykseen vaadittaisiin lääkärin tekemä uusi erillinen päätös.

Rajoitustoimenpiteitä koskevien säännösten täsmentämistarpeet arvioidaan mielenterveyslakia uudistettaessa.

Raportin kappaleessa 107 mainittu kemiallinen rajoittaminen ei ole mielenterveyslain mukaan sallittua. Kemiallisella rajoittamisella tarkoitetaan potilaan liikkumisen ja toiminnan estämistä farmakologisilla keinoilla. Mielenterveyslain 22 b §:ssä säädetään hoitotoimenpiteistä, lääkehoito mukaan lukien, joita saadaan käyttää potilaan psyykkisen sairauden hoidossa hänen tahdostaan riippumatta. Tahdosta riippumatonta lääkehoitoa voidaan mielenterveyslain 22 b §:n 2 kohdan mukaan antaa vain kyseisessä lainkohdassa asetetuilla edellytyksillä ja lääketieteellisesti hyväksyttävien hoitokäytäntöjen mukaisesti, jos hoidon antamatta jättäminen vakavasti vaarantaisi potilaan tai muiden terveyttä tai turvallisuutta.

109. CPT kuitenkin suosittelee, että mielenterveyslakia muutetaan vielä niin, että psykiatriin asiantuntijalausunto (riippumaton siitä sairaalasta, johon potilas on sijoitettu) olisi pakollinen tahdosta riippumattoman sairaalaan oton ja sen uudelleen tarkastelun yhteydessä.

Tahdosta riippumattomaan sairaalahoitoon ottaminen edellyttää mielenterveislain mukaan tarkkailulähetettä, jonka on laatinut sairaalan ulkopuolinen lääkäri suorittamansa tutkimuksen perusteella. Ulkopuolisen lääkärin arvio tulee näin ollen otettavaksi huomioon määrättäessä potilasta tahdosta riippumattomaan hoitoon.

Sairaalan on järjestettävä kustannuksellaan tahdosta riippumattomassa hoidossa olevalle potilaalle tämän pyynnöstä mahdollisuus saada hoitavan sairaalan ulkopuolisen, riippumattoman lääkärin arvio ja lausunto hoidon tarpeesta ennen kuin hoidon jatkamisesta tehdään päätös sairaalassa (438/2014). Sairaalan on kerrottava potilaalle mahdollisuudesta saada ulkopuolisen lääkärin arvio. Ulkopuolisen lääkärin on oltava virkasuhteessa oleva psykiatrian erikoislääkäri tai muu virkasuhteessa oleva laillistettu lääkäri, joka on perehtynyt psykiatria. Potilaalle on lisäksi annettava mahdollisuus pyytää omalla kustannuksellaan arvio tahdosta riippumattoman hoidon tarpeesta itse valitsemaltaan lääkäriltä ennen kuin hoidon jatkamisesta tehdään päätös.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisun X. vastaan Suomi (nro. 34806/04) täytäntöönpanemiseksi mielenterveyslakia on komitean huomioimalla tavalla muutettu lisäämällä lakiin uusi 12 a § tahdosta riippumattomassa hoidossa olevan potilaan oikeudesta saada pyynnöstä ulkopuolisen, riippumattoman lääkärin arvio ja lausunto hoidon tarpeesta. Lisäksi mielenterveislain 12 b §:ssä nimenomaisesti säädetään potilaan oikeudesta kieltäytyä ulkopuolisesta arviosta. Lainkohdan mukaan kieltäytyminen ja potilaan mahdollisesti ilmoittamat perustelut on merkittävä potilasasiakirjoihin ja toimitettava niistä selvitys alustusasiakirjojen mukana hallinto-oikeudelle. Mielenterveislain muuttamista koskevan hallituksen esityksen (HE 199/2013 vp) mukaan potilaalle on haluttu jättää oikeus kieltäytyä ulkopuolisen lääkärin arviosta, koska tutkimukset ja hoito tulee potilaslain mukaan ensisijaisesti toteuttaa yhteisymmärryksessä potilaan kanssa. Ihmisoikeustuomioistuin ei edellyttänyt, että päätös tahdosta riippumattomaan hoitoon ottamisesta olisi vietävä sairaalan ulkopuolisen lääkärin käsiteltäväksi myös vastoin potilaan tahtoa.

Tahdosta riippumattomaan hoitoon määrättäessä noudatetaan hallintolain (434/2003) 27–30 §:n esteellisyysäännöksiä. Lisäksi noudatetaan mielenterveislain 23 §:n esteellisyysäännöstä, jonka mukaan tarkkailulausuntoa ei saa antaa sama lääkäri, joka on laatinut tarkkailulähetteen. Myöskään hoitoon määräämisestä ei saa päättää lääkäri, joka on laatinut tarkkailulähetteen tai antanut tarkkailulausunnon. Ulkopuolisen lääkärin arviota ei voi antaa hoitavan sairaalan palveluksessa oleva lääkäri.

Niuvanniemen sairaala on Itä-Suomen yliopiston oikeuspsykiatrian klinikka ja siten sekä lääkäreiden koulutusklinikka että oikeuspsykiatria ja psykiatria erikoistuvien lääkäreiden palvelupaikka. Sairaala on haluttu työpaikka, koska siellä työskentely antaa valmiuksia kohdata psykoosipotilaita sairaalahoidossa ja perusterveydenhuollossa. Näin ollen monet Niuvanniemen seudulla työskentelevät lääkärit ovat raportin alaviitteessä 154 todetulla tavalla olleet sairaalassa töissä tai opiskelijoina. Sairaalan ulkopuolinen riippumaton lääkäri toimii kuitenkin aina virkavastuulla ja

noudattaa yllä mainittuja esteellisyyssäännöksiä. Niuvanniemen sairaala ei vaikuta muun organisaation palveluksessa olevan tai itsenäisenä ammatinharjoittajana toimivan lääkärin potilaskohtaisiin kannanottoihin.

110. CPT haluaisi tietää, onko edellä mainittu Valviran esite jo virallisesti hyväksytty ja jaettu potilaille kaikissa Suomen psykiatrisissa laitoksissa, ja onko se saatavilla myös muilla kielillä kuin suomeksi.

Valviran julkaisema psykiatrisen potilaan oikeuksia koskeva esite on julkaistu Suomen kansalliskielillä suomeksi ja ruotsiksi. Molempia kieliversioita päivitetään ja ne julkaistaan Valviran verkkosivuilla syksyllä 2015.

111. CPT vetoaa jälleen Suomen viranomaisiin, jotta nämä ryhtyisivät tehokkaisiin toimenpiteisiin sen varmistamiseksi, että tahdosta riippumatonta sairaalahoitoa käytettäessä on aina tarkoituksenmukainen ja nopea tuomioistuinkäsittely.

Lisäksi olisi ryhdyttävä toimenpiteisiin sen varmistamiseksi, että psykiatrisilla potilailla on todellinen oikeus tulla henkilökohtaisesti tuomarin kuulemiksi silloin, kun kyseessä on tahdosta riippumaton sairaalaan määräämismenettely.

Mielenterveyslaissa on säännelty hyvin tarkkaan ensi vaiheen päätöksenteko sairaalassa. Mielenterveyslain mukaan sairaalan lääkärin päätökseen, joka koskee henkilön määräämistä hoitoon tai hoidon jatkamista hänen tahdostaan riippumatta, saa hakea muutosta valittamalla hallinto-oikeuteen. Jos hoitoon määrätty on alle 18-vuotias, tahdosta riippumattomaan hoitoon määräämispäätös on heti alistettava hallinto-oikeuden vahvistettavaksi. Myös tahdosta riippumattoman hoidon jatkamispäätös on aina alistettava hallinto-oikeuden vahvistettavaksi. Mielenterveyslain mukaan hallinto-oikeuksien on käsiteltävä tahdosta riippumatta annettavaa hoitoa koskevat alistus- ja muutoksenhakuasiat kiireellisinä.

Hallinto-oikeudet käsittelevät ja ratkaisevat hallinto-oikeudelliset valitukset, hallintoriita-asiat ja muut asiat, jotka säädetään kuuluviksi sen toimivaltaan hallintolainkäyttölaissa tai muussa laissa. Kysymys on siten muutoksenhakutuomioistuimista, joiden käsittelyä edeltää viranomaisen hallinto-oikeudellinen päätös. Suomessa toimii kuusi alueellista hallinto-oikeutta ja ylimpänä oikeusasteena korkein hallinto-oikeus, ja ne kaikki käsittelevät mielenterveysasioita.

Alistusmenettelyssä sairaalan on toimitettava oma-aloitteisesti päätöksensä hallinto-oikeuden tutkittavaksi. Hallinto-oikeuden on viran puolesta tutkittava, ovatko edellytykset hoitoon määräämiseen tai hoidon jatkamiseen olemassa. Alistusmenettelyn keskeisenä tarkoituksena on varmistaa tahdosta riippumattomaan hoitoon määrätyn henkilön oikeusturva.

Valitus puolestaan on itsenäinen ja alistuksesta riippumaton oikeussuojakeino. Hoitoon määrätyn tai muun valittamiseen oikeutetun henkilön oikeuteen valittaa hoitoon määräämisestä tai hoidon jatkamisesta ei vaikuta se, onko päätös myös alistettava hallinto-oikeuden vahvistettavaksi.

Vastaavasti sairaalaan velvollisuuteen alistaa päätöksensä hallinto-oikeuden vahvistettavaksi ei vaikuta se, onko päätöksestä valitettu. Alistus ja valitus käsitellään hallinto-oikeudessa yhdessä.

Hallinto-oikeus voi määrätä tahdostaan riippumatta hoitoon määrätylle avustajan, jos hoitoon määrätty sitä pyytää tai tuomioistuin harkitsee sen määräämisen muutoin tarpeelliseksi.

Tahdosta riippumatta annettavaa hoitoa koskevat alistus- ja muutoksenhakuasiat on käsiteltävä kiireellisinä. Hallinto-oikeuksissa asian käsittelyyn ja ratkaisemiseen osallistuu asiantuntijajäsenenä psykiatriaan perehtynyt laillistettu lääkäri sellaisessa asiassa, jossa on kysymys mielenterveyslaissa tarkoitettusta henkilön määräämisestä hoitoon tai hoidon jatkamisesta hänen tahdostaan riippumatta tai hänen omaisuutensa haltuunotosta taikka yhteydenpidon rajoittamista. Tällä halutaan varmistaa, että ratkaisukokoonpanossa on lääketieteellistä asiantuntemusta. Asiantuntijajäsen osallistuu ratkaisuun tuomarinvastuulla.

Hallinto-oikeuden on huolehdittava siitä, että asia tulee selvitettyksi, ja tarvittaessa osoitettava asianosaiselle tai päätöksen tehneelle hallintoviranomaiselle, mitä lisäselvitystä asiassa tulee esittää. Hallinto-oikeuden on hankittava viran puolesta selvitystä siinä laajuudessa kuin käsittelyn tasapuolisuus, oikeudenmukaisuus ja asian laatu sitä vaativat. Asian selvittäminen voi tarkoittaa sitä, että tuomioistuin pyytää oma-aloitteisesti ulkopuolisen tahon lääketieteellisen lausunnon. Asianosaiselle on ennen asian ratkaisemista varattava tilaisuus antaa selityksensä muiden tekemistä vaatimuksista ja sellaisista selvityksistä, jotka voivat vaikuttaa asian ratkaisuun. Hallinto-oikeuden on lisäksi hankittava lausunto siltä hallintoviranomaiselta, joka on tehnyt asiassa päätöksen, jollei se ole tarpeeton. Selvityksen hankkimiseksi voidaan pyytää lausunto myös muulta kuin päätöksen tehneeltä viranomaiselta. Hallinto-oikeuden on tahdosta riippumattomassa hoidossa olevan henkilön valitusta käsitellessään pääsäännön mukaan kuultava sairaalan ylilääkäriä. Ylilääkärin lausunnon johdosta hallinto-oikeuden on kuultava vielä valittajaa ennen asian ratkaisemista.

Hallinto-oikeudella on toimivalta jättää vahvistamatta tai valituksen johdosta kumota tahdosta riippumatonta hoitoa koskeva päätös sekä oikeudellisin että lääketieteellisin perustein. Hallinto-oikeus voi lisäksi alistusta tai valitusta käsitellessään kieltää päätöksen täytäntöönpanon tai määrätä sen keskeytettäväksi. Täytäntöönpanoa koskeva määräys voidaan antaa hoitoon määrätyn vaatimuksesta tai viran puolesta.

Tahdostaan riippumatta hoitoon määrätty henkilö saa valittaa hallinto-oikeuden päätöksestä korkeimpaan hallinto-oikeuteen. Valittaminen ei edellytä valituslupaa. Korkeimmassa hallinto-oikeudessa noudatetaan asian selvittämisen, asianosaisen ja muiden osapuolten kuulemisen sekä käsittelyn kiireellisyyden osalta samoja säännöksiä kuin hallinto-oikeudessa.

Keskimääräiset käsittelyajat ovat kaikissa mielenterveysasioissa (hoitoon määrääminen mielenterveysasiassa, itsemääräämisoikeuden rajoittaminen mielenterveysasiassa sekä muut mielenterveysasiat) olleet vuosina 2009 – 2014 seuraavat:

Vuosi	Hallinto-oikeudet	Korkein hallinto-oikeus
2009	1,9 kuukautta	4,1 kuukautta
2010	1,6 kuukautta	3,6 kuukautta
2011	1,4 kuukautta	3,2 kuukautta
2012	1,2 kuukautta	4,1 kuukautta
2013	1,2 kuukautta	4,8 kuukautta
2014	1,2 kuukautta	5,1 kuukautta

Asioissa, joissa on kysymys hoitoon määräämisestä keskimääräiset käsittelyajat ovat vuosina 2009 – 2014 olleet seuraavat:

Vuosi	Hallinto-oikeudet	Korkein hallinto-oikeus
2009	1,9 kuukautta	4,1 kuukautta
2010	1,6 kuukautta	3,5 kuukautta
2011	1,4 kuukautta	3,1 kuukautta
2012	1,1 kuukautta	4,1 kuukautta
2013	1,6 kuukautta	4,7 kuukautta
2014	1,2 kuukautta	5,1 kuukautta

Kun otetaan huomioon tilastoista ilmenevät tiedot keskimääräisistä käsittelyajoista, voitaneen todeta, etteivät hallinto-oikeuksien tai korkeimman hallinto-oikeuden päätökset ole viivästyneet säännönmukaisesti useita kuukausia.

Vuonna 2014 muutaman yksittäisen asian käsittely on kestänyt yli 3 kuukautta, mutta toisaalta useita asioita on käsitelty alle kuukaudessa. Käsittelyaikaan on joissakin tapauksissa vaikuttanut pidentävästi tiedoksiantoa koskevat ongelmat. Sairaalan lääkärin tekemää päätöstä ei ole esimerkiksi saatu annettua tiedoksi alaikäisen huoltajalle, jolloin on jouduttu turvautumaan yleistiedoksiantoon. Joissakin jutuissa on myös ollut sellaisia erityispiirteitä, joiden johdosta hallinto-oikeuden edellä kuvattu asian selvittämisvelvollisuus on vienyt tavallista enemmän aikaa.

Keskimääräinen käsittelyaika vuonna 2014 oli 1,2 kuukautta hallinto-oikeudessa ja 5,1 kuukautta muutoksenhakuasteessa eli korkeimmassa hallinto-oikeudessa. Kun otetaan huomioon edellä kuvattu prosessuaalinen menettely sekä valmisteluun, kuulemisiin ja mahdollisiin asiakirjojen täydennyspyyntöihin kuluva aika, käsittelyajat eivät juurikaan voi olla lyhyempiä kuin keskimääräiset käsittelyajat tällä hetkellä ovat, koska oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin kuulu myös kohtuullisen määräajan varaaminen kirjallisille lausumille. On myös huomattava, että alistettua päätöstä ei voida vahvistaa ennen kuin valituksen tekemiselle varattu 14 päivän määräaika on kulunut, koska ensin on odotettava, tuleeko samasta asiasta vireille myös valitus.

Kansallisen lainsäädännön mukaan hallinto-oikeuden on toimitettava suullinen käsittely, jos yksityinen asianosainen pyytää sitä. Sama koskee korkeinta hallinto-oikeutta sen käsitellessä valitusta hallinto-oikeuden päätöksestä. Asianosaisen pyytämä suullinen käsittely voidaan jättää toimittamatta, jos vaatimus jätetään tutkimatta tai hylätään heti tai jos suullinen käsittely on asian laadun vuoksi tai muusta syystä ilmeisen tarpeeton. Suullinen käsittely on myös toimitettava, jos asian selvittäminen sitä vaatii.

Tuomioistuimen ratkaisukokoonpanolle jää kansallisen lainsäädännön mukaan harkintavalta päättää siitä, milloin suullisen käsittelyn järjestäminen on tarpeen.

Suullisten käsittelyjen pyyntöjen ja pidettyjen suullisten käsittelyjen määrät ovat hallinto-oikeuksissa ja korkeimmassa hallinto-oikeudessa olleet vuosina 2009–2014 seuraavat:

Vuosi	Pyydetyt suulliset käsittelyt	Pidetyt suulliset käsittelyt
2009	52	15
2010	47	31
2011	46	24
2012	37	18
2013	51	37
2014	50	28

Suullisia käsittelyjä on vuosina 2010 – 2014 pidetty pääsääntöisesti yli puolessa niistä asioista, joissa suullista käsittelyä on pyydetty. Suullisia käsittelyjä ei siten pidetä vain poikkeustapauksissa. Esimerkiksi Itä-Suomen hallinto-oikeudessa, jonka tuomiopiiriin Niuvanniemen sairaala kuuluu, on vakiintuneesti noudatettu käytäntöä, jonka mukaan suullinen käsittely toimitetaan hoitoon määräämistä ja hoidon jatkamista koskevissa asioissa aina potilaan sitä pyytäessä. Käytännössä ainoa suullisen käsittelyn pyynnön epävä peruste on ollut se, että saman potilaan asiassa on alle vuoden sisällä edellisen kerran pidetty suullinen käsittely. Joissakin tapauksissa suullinen käsittely on evätty esimerkiksi silloin, kun sairaalan lääkärin tekemä päätös on kumottu ja asia on palautettu uudelleen käsiteltäväksi esimerkiksi jollakin menettelyyn liittyvällä perusteella. Suullisia käsittelyjä järjestetään menemällä paikan päälle kyseiseen sairaalaan tai videoyhteyden välityksellä.

Suomen kansallinen lainsäädäntö takaa tahdosta riippumatonta sairaalahoitoa käytettäessä tarkoituksenmukaisen muutoksenhakumahdollisuuden ja myös mahdollisuuden suulliseen kuulemiseen. Asioiden kiireellisyyteen kiinnitetään huomiota hallinto-oikeuksien kanssa käytävissä keskusteluissa ja hallinto-oikeuksien henkilökunnalle järjestetään myös koulutusta näihin asioihin liittyen. Oikeusministeriö pyrkii siihen, että käsittelyajat pysyisivät jatkossa kaikkien käsiteltävien asioiden osalta kohtuullisina ja että käsittelyajat olisivat eri hallinto-oikeuksissa mahdollisimman yhdenmukaiset. Tilastotiedot vuosilta 2009 – 2014 oheistetaan tämän vastauksen liitteeksi.

112. CPT kehottaa Suomen viranomaisia ottamaan viivyttämättä käyttöön Niuvanniemen sairaalassa (samoin kuin kaikissa muissakin Suomen psykiatrisissa laitoksissa) menettelyn, jonka avulla potilaat ja (jos he ovat vajaavaltaisia) heidän lailliset edustajansa pystyvät antamaan vapaan ja tietoon pohjautuvan suostumuksen hoitoon (ennen sen aloittamista), esimerkiksi allekirjoittamalla erityisen lomakkeen, joka sisältää tietoja ehdotetusta hoidosta.

Tahdosta riippumattomassa hoidossa noudatetaan potilaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (potilaslaki; 785/1992) säännöksiä. Potilaalle on aina annettava selvitys hoitoon liittyvistä seikoista, joilla on merkitystä päätettäessä hänen hoitamisestaan (5 §). Potilasta on lisäksi hoidettava yhteisymmärryksessä hänen kanssaan. Jos potilas kieltäytyy tietystä hoidosta tai yksittäisestä hoitotoimenpiteestä, häntä on mahdollisuuksien mukaan hoidettava yhteisymmärryksessä hänen kanssaan muulla lääketieteellisesti hyväksyttävällä tavalla (6 §). Potilaan kieltäytyminen hoidosta on merkittävä potilasasiakirjoihin. Niihin ei kuitenkaan edellytetä erikseen kirjattavaksi potilaan suostumusta hoitoon (potilaslaki 12 §, sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön asetus potilasasiakirjoista 18 §).

Potilaslaista poiketen mielenterveyslailta sallitaan tietyin edellytyksin tahdosta riippumattomassa hoidossa olevan potilaan psyykkisen sairauden hoitaminen hänen tahdostaan riippumatta (22 b §) sekä ruumiillisen sairauden hoitaminen potilaan vastustaessa hoitoa (22 c §). Pääsääntö on, että tahdosta riippumattomassa hoidossa olevaa potilasta on hoidettava yhteisymmärryksessä hänen kanssaan ja psyykkisen sairauden hoidosta on laadittava hoitosuunnitelma. Mielenterveyslain 22 a §:ssä säädetään lisäksi velvollisuudesta kunnioittaa psykiatrisen potilaan perusoikeuksia. Tahdosta riippumattomassa hoidossa olevan potilaan perusoikeuksia rajoitettaessa rajoitustoimenpiteet on aina suoritettava mahdollisimman turvallisesti ja ihmisarvoa kunnioittaen.

Jos tahdosta riippumattomassa hoidossa oleva potilas kieltäytyy psyykkisen sairautensa hoidosta tai tietystä hoitotoimenpiteestä, saadaan potilaan hoitamiseksi käyttää vain sellaisia lääketieteellisesti hyväksyttäviä tutkimus- ja hoitotoimenpiteitä, joiden suorittamatta jättäminen vakavasti vaarantaisi potilaan tai muiden terveyden tai turvallisuuden. Psykokirurgisia tai muita potilaan koskemattomuuteen vakavasti tai peruuttamattomasti vaikuttavia hoitotoimenpiteitä voidaan lisäksi tehdä vain täysi-ikäisen potilaan kirjallisella suostumuksella, jollei kyse ole potilaan henkeä uhkaavan vaaran torjumiseksi välttämättömästä toimenpiteestä (22 b §). Muutoin tahdosta riippumattomassa hoidossa olevan potilaan suostumusta hoitotoimenpiteisiin ei edellytetä erikseen kirjattavaksi potilasasiakirjoihin. Potilaan kieltäytyminen hoidosta on merkittävä potilasasiakirjoihin.

Tahdosta riippumatonta hoitoa koskevien mielenterveyslain esitöiden mukaan tahdonvastaisessa hoidossa olevan potilaan hoitoon määrääminen ei saa muodostua pelkäksi vapaudenmenetykseksi, vaan potilasta on hoidettava lääketieteellisesti hyväksyttävällä tavalla. Mielenterveyslain 22 b §:llä pyritään näin ollen myös turvaamaan potilaan perustuslaillinen oikeus välttämättömään huolenpitoon tilanteessa, jossa hän ei itse sairautensa vuoksi kykene päättämään hoidostaan (HE 113/2001, s. 23–24).

Potilaslain (8 §) mukaan potilaalle on aina annettava hänen henkeään tai terveyttään uhkaavan vaaran torjumiseksi tarpeellinen hoito, vaikka potilaan tahdosta ei tajuttomuuden tai muun syyn vuoksi voi saada selvitystä. Myöskään potilaan huoltajalla tai muulla laillisella edustajalla ei ole oikeutta kieltää hoitotoimenpidettä, kun se on tarpeellinen potilaan henkeä tai terveyttä uhkaavan vaaran torjumiseksi (9 §).

Niuvaniemen sairaalassa ei käytetä hoitomenetelmiä koskevia kirjallisia suostumuksia, koska kansallinen lainsäädäntö ei tätä edellytä.

Asianomaista lainsäädäntöä olisi muutettava niin, että ulkopuolisen psykiatrin mielipide vaaditaan kaikissa tapauksissa, joissa potilas ei ole samaa mieltä laitoksen lääkäreiden esittämästä hoidosta;

Mielenterveyslakia uudistettaessa tullaan arvioimaan mahdollista tarvetta säätää ulkopuolisen psykiatrisen arvion järjestämisestä, kun potilas ei ole samaa mieltä suunnitellusta psyykkisen sairautensa hoidosta. Suomi on maantieteellisesti laaja maa ja psykiatrian erikoislääkäreiden lukumäärä on rajallinen, joten pohdittaessa ulkopuolisten lääkäreiden käyttöä joudutaan ottamaan huomioon myös erikoislääkäreiden riittävyys sekä tarve säilyttää annettava hoito laadukkaana.

Lisäksi potilaiden pitäisi pystyä valittamaan pakollista hoitoa koskevasta päätöksestä riippumattomalle ulkopuoliselle viranomaiselle.

Mielenterveyslain säännökset eivät nykyisellään anna tahdosta riippumattomassa sairaalahoidossa olevalla potilaalle mahdollisuutta hakea muutosta hallinto-oikeudelta rajoitustoimenpiteeseen, jolla psyykkistä sairautta hoidetaan tahdosta riippumatta. Mielenterveyslakia uudistettaessa tullaan arvioimaan tarvetta säätää valitusmahdollisuudesta hallinto-oikeudelle niissä tapauksissa, joissa potilas ei ole samaa mieltä suunnitellusta psyykkisen sairautensa hoidosta.

Tahdosta riippumatonta hoitoa valvovat kuitenkin useat riippumattomat viranomaiset. Aluehallintovirastot tekevät säännöllisesti tarkastuksia psykiatrista hoitoa antavissa sairaaloissa ja käsittelevät muun muassa tahdosta riippumatonta hoitoa koskevia kanteluja. Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto ohjaa aluehallintovirastojen toimintaa psykiatrista hoitoa antavien sairaaloiden ohjauksessa ja valvonnassa ja voi myös itse tarkastaa sairaaloita ja käsitellä kanteluja. Kanteluihin sovelletaan 1.9.2014 voimaan tullutta hallintolain uutta 8 a lukua (368/2014).

Hallintokantelun voi tehdä viranomaisen, viranomaiseen virka- tai työsuhteessa olevan henkilön tai muun julkista hallintotehtävää hoitavan tahon lainvastaisesta menettelystä tai laiminlyönnistä. Kanteluoikeuden piirissä ovat myös yksityiset sosiaali- ja terveydenhuollon toimijat. Kantelu tehdään kirjallisesti tai valvontaviranomaisen suostumuksella suullisesti. Kantelijan on esitettävä käsityksensä siitä, millä perusteilla hän pitää kyseessä olevaa menettelyä virheellisenä sekä annettava mahdollisuuksien mukaan tieto menettelyn ajankohdasta.

Kantelun johdosta valvovan viranomaisen on ryhdyttävä aiheellisiin toimenpiteisiin. Hallintokantelua käsiteltäessä on noudatettava hyvän hallinnon perusteita ja turvattava niiden

henkilöiden oikeuksien toteutuminen, joita asia välittömästi koskee. Valvova viranomainen voi kanteluratkaisussaan kiinnittää valvottavan huomiota hyvän hallinnon vaatimuksiin tai saattaa tämän tietoon käsityksensä lain mukaisesta menettelystä. Jos näitä toimia ei asian kokonaisarvosteluun vaikuttavat seikat huomioon ottaen pidetä riittävänä, valvottavalle voidaan antaa huomautus, jollei teko anna vakavuutensa perusteella aiheutta riittäviä toimenpiteisiin muussa laissa säädetyn menettelyn käynnistämiseksi. Jos kantelun johdosta ei ole aiheutta riittäviä toimenpiteisiin, tästä on viivytyksestä ilmoitettava kantelun tekijälle. Hallintokanteluasiassa annettuun ratkaisuun ei saa hakea muutosta valittamalla.

Myös valtioneuvoston oikeuskanslerilla ja eduskunnan oikeusasiamiehellä on oikeus tehdä tarkastuksia psykiatrista hoitoa tarjoaviin laitoksiin, oikeus käydä yksityisiä keskusteluja potilaiden kanssa ja ottaa vastaan kanteluita. Ylimpien laillisuusvalvojien päätökset tuottavat tärkeää käytäntöä voimassa olevien säännösten tulkinnasta. Eduskunnan oikeusasiamies hoitaa myös Yhdistyneiden Kansakuntien kidutuksen vastaisen yleissopimuksen lisäpöytäkirjan mukaisen valvontaelimen tehtävää. Valvonnan piiriin voivat kuulua myös psykiatriset sairaalat silloin, kun niissä voidaan rajoittaa henkilöiden vapautta.

113. Komitean on toistettava suosituksensa, että ryhdytään toimenpiteisiin sen varmistamiseksi, että tahdosta riippumattomaan hoitoon otetuilla psykiatrisilla potilailla on toimiva oikeus (hoitoon ottavasta sairaalasta riippumattomaan) oikeudelliseen apuun.

Potilasasiamiehen tehtävänä on toimia potilaan oikeuksien edistämiseksi ja toteuttamiseksi muun muassa tiedottamalla potilaan oikeuksista. Potilasasiamiehet voivat antaa potilaille tietoa muun muassa heidän mahdollisuudestaan saada oikeudellista apua. Potilaalla on oikeus käyttää asiamiestä ja avustajaa päätettäessä tahdosta riippumattomaan hoitoon määräämisestä ja hoidon jatkamisesta sekä käsiteltäessä muutoksenhaku- tai alustusasiaa hallintotuomioistuimissa (hallintolaki 12 §, hallintolainkäyttölaki (586/1996) 20 §)¹. Oikeusapua on mahdollista saada myös valtion varoin heikon taloudellisen aseman perusteella (oikeusapulaki (257/2002) 1 §)².

114. CPT toistaa suosituksensa, että Niuvanniemen sairaalassa parannetaan olosuhteita, joissa vierailut tapahtuvat. Tähän tulisi sisältyä tiettyjen tilojen varaaminen vierailuja varten, niin että potilaille ja heidän vierailleen taattaisiin tietty vähimmäismäärä yksityisyyttä (vaikka tarvittaessa vierailut voisivat tapahtua henkilökunnan valvonnassa).

Niuvanniemen sairaalassa vierailut sovitaan potilaan ja omaisen toivomusten mukaan siten, että työvoiman saatavuus otetaan huomioon ja varataan tarvittaessa tila vierailua varten. Toimintatavat ovat keskeisiä, jos potilaan voinnin takia ei ole mahdollista tavata ns. tavanomaisissa tiloissa. Tällaisissa tilanteissa henkilökunnan tulisi entistä paremmin viestiä keskenään, ettei vierailutilaan mene sivullisia. Raportissa mainittu osaston sisäänkäynnin käyttäminen vierailupaikkana on poikkeus, josta pyritään kokonaan eroon.

¹ Hallintolain ja hallintolainkäyttölain epäviralliset englanninkieliset käännökset ovat saatavilla täällä: <http://www.finlex.fi/fi/laki/kaannokset/2003/en20030434.pdf> ja <http://www.finlex.fi/fi/laki/kaannokset/1996/en19960586.pdf>.

² Oikeusapulain epävirallinen englanninkielinen käännös: <http://www.finlex.fi/fi/laki/kaannokset/2002/en20020257.pdf>.

115. Komitea suosittelee, että Suomen viranomaiset jatkavat aktiivisesti laitoshoidon vähentämiseen tähtäävää työtään ja pyrkivät tässä yhteydessä löytämään ratkaisuja Niuvanniemen sairaalan potilaille, jotka tilansa puolesta voisivat asua lähempänä kotiaan, perhettään ja ystäviään.

Psykiatrasta hoitoa on kehitetty Suomessa vuodesta 2009 kansallisen mielenterveys- ja päihdesuunnitelman mukaisesti. Tavoitteena on avohoitopainotteinen hoito. Ohjelman aikana psykiatrian erikoisalojen avohoitokäynnit ovat lisääntyneet ja laitoshoidon määrä vähentynyt vuosittain.

Oikeuspsykiatrian alan lainsäädäntöä on suunniteltu uudistettavaksi mielenterveyslain uudistamisen yhteydessä niin, että mahdollistettaisiin oikeuspsykiatristen potilaiden velvoitteinen avohoito, mikä parantaisi mahdollisuuksia siirtää hoitoa lähemmäs potilaan asuinpaikkaa. Oikeuspsykiatrasta hoitoa koskevan lainsäädännön uudistamista on valmisteltu sosiaali- ja terveysministeriön työryhmässä (Sosiaali- ja terveydenhuollon asiakkaan itsemääräämisoikeus -työryhmä) vuosina 2010-2014. Valmistelutyötä ei ole kuitenkaan voitu jatkaa suunnitellusti, sillä lainvalmisteluresurssit on jouduttu väliaikaisesti keskittämään edellä mainitun itsemääräämisoikeuslain valmisteluun.